

Asya Avrupa

Ақпараттық сараптама журналы
Басылымның 8-ші жылы, № 87, Қараша 2024



AVRASYA ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ'NÜN YAYINIDIR ЕУРАЗІЯ ҒЫЛЫМИ-ЗЕРТТЕУ ИНСТИТУТЫНЫҢ БАСЫЛЫМЫ

BİRLİK VE GÜÇLENME YOLUNDA: TÜRK DEVLETLERİ TEŞKİLATI 11. ZİRVESİ'NDEN ÖNE ÇIKANLAR

ТҮРК МАМЛЕКЕТТЕР УЮМУНУН
МАМЛЕКЕТ БАШЧЫЛАРЫНЫН
КЕҢЕШИНІН 11-САММИТИ

2024-жылдын 6-ноябры,
Бишкек



11TH SUMMIT OF THE COUNCIL
OF HEADS OF STATE OF THE
ORGANIZATION OF TURKIC STATES

November 6, 2024
Bishkek



БІРЛІК ПЕН НЫҒАЮ ЖОЛЫНДА: ТҮРКІ МЕМЛЕКЕТТЕРІ ҰЙЫМЫНЫҢ ХІ САММИТІНІҢ МАҢЫЗДЫ ТҰСТАРЫ

04 СҰХБАТ RÖPORTAJ

АХМЕТСАН АШІРІ

KAZAKHSTAN HALK YAZARI VE EMEKTAR
SANATÇISI

АХМЕТЖАН АШИРИ

ҚАЗАҚСТАННЫҢ ХАЛЫҚ ЖАЗУШЫСЫ
ЖӘНЕ ЕҢБЕК СІҢІРГЕН ҚАЙРАТКЕР

24

EVALUATING THE 2024 BRICS SUMMIT OUTCOMES

ОЦЕНКА ИТОГОВ САММИТА
БРИКС 2024

DR. ALBINA MURATBEKOVA

32

NATURAL RESOURCES AND DEVELOPMENT: THE CASE OF AZERBAIJAN

ПРИРОДНЫЕ РЕСУРСЫ
И РАЗВИТИЕ: КЕЙС
АЗЕРБАЙДЖАНА

DR. AZIMZHAN KHITAKHUNOV

Asya Avrupa / Азия Еуропа
(Haber – Yorum) / (Ақпараттық сараптама)

Avrasya Araştırma Enstitüsü Yayınıdır
Еуразия ғылыми-зерттеу институты басылымы

Sahibi / Меншік иесі
Ahmet Yesevi Üniversitesi Avrasya Araştırma Enstitüsü Müdürü /
Ахмет Ясауи университеті Еуразия ғылыми-зерттеу институты директоры
Doç. Dr. Suat Beylur

Genel Yayın Yönetmeni / Бас редактор
Zhengizkhan Zhanaltay

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü / Жауапты редактор
Ömirbek Hanayi

Haber Müdürü / Жаңалықтарға жауапты редактор
Erkinbek Turgunov

Tercüme Ekibi / Аудармашылар тобы
Dr. Zhuldyz Kanapiyanova
Ömirbek Hanayi
Zhuldyz Zhanadil

Sekretarya / Хатшылық
Asel Ingaybekova

Metin Redaksiyon / Мәтінді өңдеу
Doç. Dr. Suat Beylur

Teknik Redaksiyon / Техникалық редактор
Dr. Azimzhan Khitakhunov

Yayın Kurulu / Редакция алқасы
Doç. Dr. Suat Beylur
Zhengizkhan Zhanaltay
Prof. Gulnar Nadirova
Ömirbek Hanayi
Dr. Azimzhan Khitakhunov

Yönetim Merkezi / Басқару орталығы

Almalı Audanı, Mametova 48, 050004
Almaty, Kazakhstan
Tel. +7 (727) 279 97 94
Fax. +7 (727) 279 97 94
E-mail: info@eurasian-research.org

Süreli yayın tescil belgesi No: 15793-Ж, tarihi: 27.01.2016. Söz konusu yayın izni Kazakistan Enformasyon ve Toplumsal Kalkınma Bakanlığı tarafından verilmiştir. Tüm hakları saklıdır. Mülakat, haber-yorum ve analizlerde ifade edilen görüşler yazarların kendi görüşleri olup Enstitü'nün yayın politikasını yansıtmamaktadır. Bu yayında yer alan yazılar ve fotoğraflar izinsiz, kaynak gösterilmeden kullanılamaz. Kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir. İki ayda bir yayımlanmakta olup, tirajı 300 adettir. Bedelsiz olan yayının basılı dağıtımı, Kazakistan Cumhuriyeti ve Türkiye Cumhuriyeti sınırlarını kapsamaktadır.

Мерзімді баспасөз басылымын есепке қою туралы куәлік №: 15793-Ж, күні: 27.01.2016 ж. Жоғарыда аталған басылымға рұқсатты Қазақстан Республикасының Ақпарат және қоғамдық даму министрлігі берді. Барлық құқықтар қорғалған. Сұхбат, ақпараттық сараптама мен талдауларда айтылған пікірлер тек авторлардың жеке көзқарастары болып табылады және Институттың ұстанымын білдірмейді. Бұл басылымда жарияланған мақалалар мен фотосуреттерді рұқсатсыз және дереккөзді көрсетпей пайдалануға тыйым салынады. Дереккөзді көрсетіп, сілтеме жасауға болады. Екі айда бір рет жарияланатын болып, тиражы 300 дана. Журналымыздың баспа басылымы Қазақстан мен Түркияда тегін таратылады.

DOÇ. DR. SUAT BEYLUR**ДОЦЕНТ, ДОКТОР СУАТ БЕЙЛҮР**

Değerli takipçilerimiz,

Asya Avrupa dergimizin 87. sayısında birbirinden değerli analizlerle sizleri karşılamanın mutluluğunu yaşıyoruz.

Bu sayımızda araştırmacılarımız, Türk Devletleri Teşkilatı'nın 11. Zirvesi'nden BRICS Zirvesi'nin sonuçlarına, Türkiye-Kırgızistan ilişkilerinden Moldova'daki seçimlere uzanan çeşitli başlıklardaki güncel değerlendirmelerini sizlerin istifadelerine sunuyor.

Türk Devletleri Teşkilatı'nın Bışkek'te düzenlenen 11. Zirvesi, Türk Dünyası'nın ekonomik entegrasyon, sürdürülebilir kalkınma ve dijital gelecek hedeflerini pekiştirirken, BRICS'in genişleyen yapısı, küresel güneyin daha adil bir dünya düzeni arayışındaki rolünü ortaya koymaktadır. Ayrıca, Azerbaycan'ın doğal kaynaklardan elde ettiği geliri ekonomik çeşitlilik ve sürdürülebilir büyüme hedeflerine dönüştürme çabaları dikkat çekmektedir. Kazakistan'ın çok vektörlü dış politika stratejisi ise, Orta Asya'nın güvenlik ve iş birliği çabalarında önemli bir denge unsuru olarak öne çıkmaktadır. Bunun yanında, Moldova'nın Avrupa entegrasyonu yönündeki anayasa referandumu ve başkanlık seçimleri, ülkenin Avrupa ile yakınlaşma yolundaki kararlılığını sergilemektedir. Yükseköğretimin uluslararasılaşmasına dair analiz ise, Kazakistan'ın bölgesel bir eğitim merkezi olma potansiyelini ve bunun getirdiği fırsat ve sorumlulukları ele almaktadır.

Her bir makale, ele aldığı konularla ilgili derinlemesine analizler sunmakta ve bölgemizdeki gelişmelerin daha geniş bir perspektifle değerlendirilmesine olanak tanımaktadır. Türk Dünyası'ndan ve çevresindeki coğrafyalardan pek çok güncel konunun ele alındığı bu sayımızı, siz değerli okuyucularımıza faydalı bir okuma deneyimi sunacağını umuyoruz.

Gelecek sayıda buluşmak dileğiyle, keyifli okumalar dileriz.

Құрметті оқырман,

«Азия Еуропа» журналының 87-санында сіздермен қайта қауышып, бірін-бірінен терең сараптамалық талдау мақалаларын ұсынғанымыз үшін қуаныштымыз.

Бұл санымызда зерттеушілеріміздің Түркі мемлекеттері ұйымының XI саммитінен бастап, BRICS саммитінің қорытындыларына, Түркия мен Қырғызстан арасындағы қарым-қатынастардан Молдовадағы сайлауларға дейінгі әртүрлі өзекті тақырыптар бойынша ұтымды сараптамалары сіздердің назарларыңызға ұсынылды.

Қырғызстанның Бішкек қаласында өткен Түркі мемлекеттері ұйымының XI саммиті Түркі әлемінің экономикалық интеграция, тұрақты даму және цифрлық болашақ мақсаттарын нығайта түссе, BRICS-тің кеңейе түскен құрылымы жаһандық оңтүстіктің әділетті әлемдік тәртіпті іздеудегі ролін айқындайды. Сонымен қатар, Әзербайжанның табиғи ресурстардан түскен табысты экономикалық әртараптандыру мен тұрақты даму мақсаттарына айналдыруға деген талпыныстары назар аудартады. Ал, Қазақстанның көпвекторлы сыртқы саясат стратегиясы Орталық Азиядағы қауіпсіздік пен ынтымақтастыққа бағытталған күш-жігерде маңызды тепе-теңдік факторы ретінде ерекшеленеді. Бұған қоса, Молдованың Еуропаға интеграциялану мақсатындағы конституциялық референдумы мен президенттік сайлауы елдің Еуропамен жақындау жолындағы табандылығын көрсетеді. Жоғары білімнің халықаралықтандырылуына қатысты талдау Қазақстанның аймақтық білім беру орталығы болу әлеуетін және соның әкелетін мүмкіндіктері мен жауапкершіліктерін қарастырады.

Әр мақала қарастырылған тақырыптарға қатысты терең талдау жүргізіп, аймағымыздағы өзгерістерді кеңірек көзқараспен бағалауға мүмкіндік береді. Түркі әлемі мен оған көршілес аймақтарға қатысты көптеген маңызды мәселелер қарастырылған осы санымыз құрметті оқырмандарымызға пайдалы оқу тәжірибесін ұсынады деп үміттенеміз.

Келесі санымызда кездескенше.

Жанға жағымды оқу тілейміз.

ÖN SÖZ АЛҒЫСӨЗ

AVRASYA ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ MÜDÜRÜ
ЕУРАЗИЯ ҒЫЛЫМИ-ЗЕРТТЕУ ИНСТИТУТЫНЫҢ ДИРЕКТОРЫ
DOÇ. DR. SUAT BEYLUR..... 1

RÖPORTAJ СҰХБАТ

KAZAKİSTAN HALK YAZARI VE EMEKTAR SANATÇISI
AHMETCAN AŞİRİ

AХМЕТЖАН АШИРИ
ҚАЗАҚСТАННЫҢ ХАЛЫҚ ЖАЗУШЫСЫ ЖӘНЕ ЕҢБЕК СІҢІРГЕН ҚАЙРАТКЕР 4

GÜNCEL ӨЗЕКТІ ПІКІР

BİRLİK VE GÜÇLENME YOLUNDA: TÜRK DEVLETLERİ TEŞKİLATI 11. ZİRVESİ'NDEN
ÖNE ÇIKANLAR
БІРЛІК ПЕН НЫҒАЮ ЖОЛЫНДА: ТҮРКІ МЕМЛЕКЕТТЕРІ ҰЙЫМЫНЫҢ XI
САММИТІНІҢ МАҢЫЗДЫ ТҰСТАРЫ
ZHENGIZKHAN ZHANALTAY..... 15

EVALUATING THE 2024 BRICS SUMMIT OUTCOMES
ОЦЕНКА ИТОГОВ САММИТА БРИКС 2024
DR. ALBINA MURATBEKOVA..... 24

NATURAL RESOURCES AND DEVELOPMENT: THE CASE OF AZERBAIJAN
ПРИРОДНЫЕ РЕСУРСЫ И РАЗВИТИЕ: КЕЙС АЗЕРБАЙДЖАНА
DR. AZIMZHAN KHITAKHUNOV 32

<i>CENTRAL ASIAN REGIONAL SECURITY COMPLEX: KAZAKHSTAN'S ROLE IN MAINTAINING REGIONAL COOPERATION</i> <i>ЦЕНТРАЛЬНОАЗИАТСКИЙ КОМПЛЕКС РЕГИОНАЛЬНОЙ БЕЗОПАСНОСТИ: РОЛЬ КАЗАХСТАНА В ПОДДЕРЖАНИИ РЕГИОНАЛЬНОГО СОТРУДНИЧЕСТВА</i> ANUAR SATMURZIN	41
<i>"WESTING MADE GOOD" UNTANGLING THE PRESIDENTIAL ELECTIONS IN MOLDOVA</i> <i>"ЗАПАДНЫЙ КУРС ВЗЯТ" - РАЗБОР ПРЕЗИДЕНТСКИХ ВЫБОРОВ В МОЛДОВЕ</i> KANAT MAKHANOV	49
<i>KIRGIZ-TÜRK İLİŞKİLERİ: SAĞLAM TEMELLER VE STRATEJİK ORTAKLIK</i> <i>ҚЫРҒЫЗ-ТҮРІК ҚАТЫНАСТАРЫ: МЫЗҒЫМАС НЕГІЗДЕР ЖӘНЕ СТРАТЕГИЯЛЫҚ ӘРІПТЕСТІК</i> DR. ZHULDYZ KANAPIYANOVA	57
<i>INTERNATIONALIZATION OF EDUCATION: DOUBLE RISKS</i> <i>ИНТЕРНАЦИОНАЛИЗАЦИЯ ОБРАЗОВАНИЯ: ДВОЙНЫЕ РИСКИ</i> PROF. DR. GULNAR NADIROVA	68

ETKİNLİKLER

İC-ШАРАЛАР

.....	77
-------	----

İNFOGRAFİK

ИНФОГРАФИКА

.....	96
-------	----

Ahmetcan AŞIRI

Kazakistan Halk Yazarı ve
Emektar Sanatçısı



Ахметжан АШИРИ

Қазақстанның Халық
жазушысы және Еңбек
сіңірген қайраткер

Сайын Аşiri okurlarımız için kısaca kendinizden bahsedebilir misiniz?

1938 yılında Almatı Eyaleti'nin Enbekşі Kazak ilçesine baęlı Malıbai köyünde doğdum. Çocukluęım, köyün sade yaşamı ve doğayla iç içe geçti. İlk eğitimimi köy okulunda aldım. 1956 yılında Panfilov şehrindeki Pedagoji Enstitüsü'nden mezun oldum ve daha sonra 1961 yılında S.M. Kirov Kazak Devlet Üniversitesi Filoloji Fakültesi'ni bitirdim. Üniversiteyi tamamladıktan sonra meslek hayatıma Kazak Radyosu'nun Uygur Yazı İşleri Bürosu'nda editör olarak başladım. Bilime olan tutkum sayesinde Y. Altınsarin Pedagoji Bilimleri Araştırma Enstitüsü'nde lisansüstü eğitim gördüm. Lisansüstü eğitimden sonra Talgar ilçesindeki bir okulda öğretmenlik yaparak genç nesillere hem eğitim hem de terbiye vermek için çalıştım.

Edebiyat alanındaki yolculuęım 1970'li yıllarda "Komünizm Tüęi" (günümüzdeki "Uygur Avazı") gazetesinin edebiyat ve sanat bölümünde başladı. Burada bölüm müdürlüğü ve daha sonra sorumlu sekreterlik görevinde bulundum. Sonrasında, 1982 yılından itibaren Kazakistan Yazarlar Birliği'nde Uygur edebiyatı danışmanı olarak görev yaptım. Yazarlık ve dramaturjiye yoğunlaşarak birçok



**ÖZELLİKLE,
"BUNU UNUTAMAM,"
"SOLMAYAN ÇİÇEKLER,"
"YALNIZ NANE,"
"NUR ANA,"
"İDİKUT,"
"UYGUR-ORHUN
KAĞANLIĞI" VE
"TATA-TUNGA"
ADLI ESERLERİM
DİKKAT ÇEKMEKTEDİR**

**АТАП АЙТҚАНДА,
«МҰНЫ ҰМЫТА
АЛМАЙМЫН»,
«СОЛМАЙТЫН
ГҮЛДЕР»,
«ЖАЛҒЫЗ ЖАЛБЫЗ»,
«НҰР АНА»,
«ИДИҚУТ»,
«ҰЙҒЫР-ОРХОН
ҚАҒАНАТЫ» ЖӘНЕ
«ТАТА – ТҰНҒА» АТТЫ
ШЫҒАРМАЛАРЫМ
БАР**



Ең алдымен өзіңіз туралы: біліміңіз, өскен ортаңыз туралы қысқаша айтып берсеңіз.

1938 жылы Алматы облысының Еңбекшіқазақ ауданына қарасты Мәлібай ауылында дүниеге келдім. Бала кезім ауылдың қарапайым тіршілігінде, табиғатпен етене араласып өтті. Алғашқы білімді ауыл мектебінен алдым. 1956 жылы Панфилов қаласындағы педагогикалық училищені тәмамдап, кейін 1961 жылы С.М. Киров атындағы Қазақ мемлекеттік университетінің филология факультетін бітірдім. Университетті аяқтаған соң, еңбек жолымды Қазақ радиосының ұйғыр редакциясында редакторлық қызметтен бастадым. Ғылымға деген құштарлығымның арқасында Ы. Алтынсарин атындағы педагогикалық ғылымдар ғылыми-зерттеу институтының аспирантурасында оқыдым. Аспирантурадан кейін Талғар ауданындағы мектепте ұстаздық қызмет атқарып, жас ұрпаққа білім мен тәрбиені қатар беруге атсалыстым.

Әдебиет саласындағы жолым 1970 жылдары «Коммунизм туғи» (қазіргі «Ұйғыр авазы») газетінің редакциясында жалғасты, онда әдебиет және өнер бөлімінің меңгерушісі,

öykü, roman ve tiyatro eseri yazdım. Özellikle "İdikut" romanını, tarihimizin unutulmuş sayfalarını yeniden canlandıran önemli bir eser olarak değerlendiriyorum. Ayrıca, çeviri çalışmalarıyla uğraşıp klasik eserleri Uygurcaya kazandırdım.

Toplumsal hayatta da aktif bir rol üstlendim. Kazakistan Yazarlar Birliği'nde çeşitli görevlerde bulunarak edebiyatın gelişimine katkı sağladım. Bu yıllar boyunca birçok ödül ve nişanla onurlandırıldım. Ancak, en büyük ödülümün, okuyucularımın eserlerime gösterdiği ilgi ve saygı olduğunu düşünüyorum.

1965 yılında köy gençlerinin hayatını konu alan "Böyle Yaşamak İstiyorum" adlı ilk öyküm yayımlandı. O zamandan bu yana birçok kitabım okuyucularla buluştu. Özellikle, "Bunu Unutamam," "Solmayan Çiçekler," "Yalnız Nane," "Nur Ana," "İdikut," "Uygur-Orhun Kağanlığı" ve "Tata-Tunga" adlı eserlerim dikkat çekmektedir. Bu eserlerimde Kazak ve Uygur halklarının dostluğunu samimi bir şekilde yansıtmaya çalıştım.

кейін жауапты хатшы болдым. 1982 жылдан бастап Қазақстан Жазушылар одағының ұйғыр әдебиеті бойынша кеңесшісі қызметін атқардым. Жазушылық пен драматургияға терең ден қойып, бірнеше повесть, роман және пьесалар жаздым. Әсіресе, «Идикут» романы тарихымыздың ұмытылған беттерін жаңғыртқан ерекше еңбек деп есептеймін. Сонымен қатар, аударма ісімен айналысып, классикалық шығармаларды ұйғыр тіліне тәржімаладым.

Қоғамдық өмірге де белсенді араластым. Қазақстан Жазушылар одағында әртүрлі қызметтер атқарып, әдебиетті дамытуға өз үлесімді қосып келемін. Осы жылдар ішінде түрлі марапаттар мен сыйлықтарға ие болдым, бірақ ең үлкен марапатым – оқырмандарымның менің еңбектеріме деген ықыласы мен құрметі деп санаймын.

1965 жылы ауыл жастарының өміріне арналған «Осылай өмір сүргім келеді» атты тұңғыш повесім жарық көрді. Содан бері



Ahmetcan Aşiri'nin şahsi arşivi

Аyrıca, "Ölmeyenler," "Mukamcı," "Çiftçi" ve "İdikut" adlı piyeslerim Kazakistan Cumhuriyeti Uygur Müzikal Komedi Tiyatrosu'nda sahnelenmeye devam etmektedir. Eserlerim Rusça, Kazakça, Özbekçe, Ukraynaca ve Kırgızcaya çevrilerek geniş bir okuyucu kitlesine ulaştı. Çalışmalarımın bir sonucu olarak "Çalışmada Üstün Başarı" ve "Astana" madalyalarıyla ödüllendirildim ve "İlham" Uluslararası Ödülü sahibi oldum.

Sizin eğitim aldığınız dönemlerde Kazak dili ve edebiyatının durumu nasıldı?

Üniversitede eğitim aldığım dönemde Kazak dili ve edebiyatı derslerinin durumu, dönemin sosyo-politik koşullarıyla yakından ilişkiliydi. 1960'lı yıllarda Kazak dili ve edebiyatına olan ilgi devam etse de bazı zorluklar gözlemleniyordu. Öncelikle, Kazak dili henüz resmi dil statüsüne sahip olmasa da eğitim kurumlarında edebiyatta özel bir önem veriliyordu. Kazak edebiyatının klasik yazarlarının eserleri müfredatta yer alsa

бірнеше кітаптарым оқырмандармен қауышты. Атап айтқанда, «Мұны ұмыта алмаймын», «Солмайтын гүлдер», «Жалғыз жалбыз», «Нұр ана», «Идиқұт», «Ұйғыр-Орхон қағанаты» және «Тата – тұңға» атты шығармаларым бар. Бұл туындыларымда қазақ халқы мен ұйғыр халқының достығын шынайы бейнелеп көрсетуге тырыстым.

Сонымен қатар, «Өлмейтіндер», «Муқамшы», «Диқан», «Идиқұт» атты пьесаларым республикалық ұйғыр музыкалық комедия театрында қойылып келеді. Шығармаларым орыс, қазақ, өзбек, украин, қырғыз тілдеріне аударылып, кеңінен таралды. Еңбектерімнің бағасы ретінде «Еңбекте үздік шыққаны үшін» және «Астана» медальдарымен, «Ильхам» халықаралық сыйлығының лауреаты атандым.



Ahmetcan Aşiri'nin şahsi arşivi

da, bazı eserlerin derinlemesine incelenmesine sınırlamalar getiriliyordu. Bu durum özellikle ulusal bağımsızlık mücadelesi ve milli kimliği öne çıkaran eserler için geçerliydi.

İkinci olarak, o dönemde Kazakça eğitim alanı daralmaya başlamıştı. Özellikle, şehir okulları ve yükseköğretim kurumlarında Rusça'nın etkisi belirgin şekilde hissediliyordu. Kazak edebiyatını öğrenmek çoğunlukla köyden gelen gençlerin sorumluluğunda kalmıştı, çünkü bu öğrenciler ana dillerini koruma ve kendi dillerinde eğitim alma konusunda büyük bir istek duyuyorlardı.

Üçüncü olarak, edebiyat derslerinde dönemin ideolojisinin etkisi açıkça görülüyordu. Bazı yazarların eserleri "Sovyet bakış açısına" uymadığı gerekçesiyle müfredattan çıkarılıyor ya da yeterince derin işlenmiyordu. Ancak buna rağmen, Muhtar Avezov, Saken Seyfullin, İlyas Jansugurov ve Beimbet Maylin gibi Kazak edebiyatının önde gelen isimlerinin eserleri, gençleri ulusal ruhla beslemede önemli bir rol oynuyordu.

Muhtar Avezov'un öğrencisi olarak onunla tanışmanız hakkında neler söylemek istersiniz?

Ben Muhtar Omarhanulı Avezov'un öğrencisi olma şansına sahip olmuş biriyim. Onun öğrencisi olmak, hayatımdaki en önemli ve paha biçilemez anlardan biridir. Avezov'un yanında öğrenci olmak, sadece edebiyat dünyasının büyük kapısını açmak değil, aynı zamanda Kazak halkının manevi zenginliklerine ve kültürüne derinlemesine nüfuz etmek, bunu anlamak ve bu ruhu ileri taşımak gibi büyük bir sorumluluğu omuzlamak anlamına geliyordu. Elbette, Muhtar Omarhanulı'nın derslerini dinlemek başlı başına eşsiz bir dönemdi. Bu, sadece bilgi almak değil, hayatın anlamını, ulusun tarihini ve kültürünü, insani değerleri daha derinden kavrama yolunda bir fırsattı ve bu değerleri kendi



**ONUN KONUŞMASI
BİR SANAT GİBİYDİ;
KAZAK KÜLTÜRÜNÜ,
DİLİNİN ZENGİNLİĞİNİ
SERGİLEYEN MÜTHİŞ
BİR KONUŞMAYDI**

**ONUN SÖYLEGENİ –
BİR ÖNER, KAZAKTYŃ
MÄDENİETİN,
TİLİNİN BAYLYĞYN
PAŞ ETETİN KEREMET
EDİ**



Сіз университетте оқып жүргенде қазақ тілі мен әдебиеті пәнінің жағдайы қандай еді?

Университетте оқып жүрген кезімде қазақ тілі мен әдебиеті пәнінің жағдайы сол кездегі әлеуметтік-саяси жағдайға тығыз байланысты болды. 1960 жылдары қазақ тілі мен әдебиетіне деген қызығушылық сақталғанымен, кейбір қиындықтар байқалатын. Біріншіден, қазақ тілі мемлекеттік тіл мәртебесінде болмаса да, оқу орындарында әдебиетке ерекше назар аударылды. Қазақ әдебиетінің классиктерін оқыту бағдарламаларға енгізілді, бірақ кейбір шығармаларды терең талқылауға шектеулер болды. Бұл әсіресе ұлт-азаттық күрес немесе ұлттық ерекшелікті дәріптейтін туындыларға қатысты сезілетін.

Екіншіден, сол уақытта қазақ тілінде білім беру аясы тарылып келе жатты. Әсіресе, қала мектептерінде және жоғары оқу орындарында орыс тілінің ықпалы басым болды. Қазақ әдебиетін оқып-үйрену көбіне ауылдан келген жастардың үлесінде қалды, себебі олар өз тілін сақтап, ана тіліндегі білімге ерекше ынта білдіретін.

Үшіншіден, әдебиет пәнінде заман талабына сай идеологияның ықпалы айқын көрінді. Кейбір авторлардың шығармалары «кеңестік көзқарасқа» сәйкес келмегендіктен бағдарламадан алынып тасталды немесе жеткілікті деңгейде оқытылмады. Бірақ соған қарамастан, Мұхтар Әуезов, Сәкен Сейфуллин, Ілияс Жансүгіров, Бейімбет Майлин сияқты әдебиет алыптарының шығармалары жастарды ұлт рухымен сусындатуда үлкен рөл атқарды.

Мұхтар Әуезовпен кездесіп, оның шәкірті болғаныңыз туралы не айта аласыз?

есерlerimizde net bir şekilde gösterebilmek için büyük bir imkândı.

Al-Farabi Kazak Milli Üniversitesi'nin Filoloji Fakültesi'nde okurken, Muhtar Omarhanu-ly Avezov'un derslerine katılmak benim için büyük bir mutluluktu. Onun dersleri yalnızca edebiyat ve sanatsal yaratıcılık değil, aynı zamanda halkın geleceği, ulusun kültürü ve ruhu üzerine derin düşüncelerle doluydu. Avezov, her zaman yaratıcılığını temelini kendi dilin ve kültürün olduğunu vurgulardı. Onun sözleri benim için bir rehber oldu. Muhtar Avezov'un sözleri ve eserlerinin insanın kalbine dokunan özelliği, sadelik ile derinlik arasındaki uyumda gizliydi. Her bir sözünde halkına duyduğu sınırsız sevgi ve saygı, ulusal ruhun yükselen sesi hissediliyordu.

Avezov'un bana söylediği sözler, hayatım boyunca bana yol gösterici oldu. Bir keresinde bana: "Ahmetjan, Uygur halkının söz sanatını unutma. Onunla halkını dünyaya tanıtacaksın" demişti. Bu sözler, benim yaratıcılık ilham yolumu belirledi. Bu öğüdü, her zaman beni yeni sanatsal arayışlara yöneltti ve kendi hal-

Иә, мен Мұхтар Омарханұлы Әуезовтің шәкірті болу бақытына ие болған адаммын. Оның шәкірті болу мен үшін өмірімдегі ең маңызды әрі баға жетпес сәттердің бірі болды. Әуезовтің алдында шәкірт болу – бұл тек әдебиет әлемінің үлкен есігін ашып қана қоймай, қазақ халқының рухани байлығы мен мәдениетіне терең бойлау, оны түсіну және сол рухты ары қарай жеткізу сияқты зор жауапкершілікті мойынға алу болып табылады. Әрине, Мұхтар Омарханұлының дәрістерін тыңдаудың өзі бір ғажайып кезең еді. Бұл – тек білім алу емес, өмірдің мәнін, ұлттың тарихы мен мәдениетін, адамгершілік құндылықтарды тереңірек ұғыну жолында жүріп, соларды өз шығармашылығымызда айқын көрсету үшін берілген үлкен мүмкіндік болды.

Мен ҚазҰУ-дің филология факультетінде оқып жүргенде, Мұхтар Омарханұлы Әуезовтің дәрістеріне қатысу мен үшін үлкен бақыт болды. Оның лекциялары тек әдебиет пен көркем шығармашылық қана емес, сонымен қатар халықтың болашағы, ұлттың мәдениеті мен рухы туралы терең



Ahmetcan Aşiri'nin şahsi arşivi

қыма olan sevgimi artırdı. Avezov'un öğrencisi olmak, bence yaratıcı özgürlüğü, ulusal değerleri korumayı ve bu değerlere yeni bir bakış açısıyla yaklaşarak topluma hizmet etme sorumluluğunu hissetmeyi ifade etmektedir.

Muhtar Avezov'un "Abay Yolu" romanı, benim için yazarlığını anlamını ve sorumluluğunu kavratacak yaratıcı bir örnek oldu. Avezov'un eserlerini incelemek ve onun öğretim geleneğini sürdürmek, bana her zaman ilham verdi. Onun her eseri, zihnimde yeni derin düşünceler uyandırarak yaratıcılığını büyük misyonu ve ulusal kültürel mirası koruma gerekliliği üzerine düşünmeye sevk etti. Avezov'un öğrencisi olmak, yalnızca benim için değil, aynı zamanda Kazak edebiyatının geleceği için de büyük bir sorumluluktur. O, öğrencilerinden yalnızca birer edebiyatçı olmalarını değil, aynı zamanda ulusun geleceğine katkı sağlayacak bireyler olmalarını beklerdi.

Avezov'la ilgili unutamadığınız bir anınızı bizimle paylaşır mısınız?

Avezov hakkında konuşacak olursam, o yalnızca bir yazar değil, tüm Kazak ruhaniyatının büyük bir şahsiyetidir. Onun eserlerini okuyarak büyüdük. Ancak benim için özel bir anı, gençlik yıllarımda "Abay Yolu" destanını ilk kez okuduğum zamandır. O dönemde kitabın dil zenginliğine hayran kalıp, bazı kelimelerin anlamını büyüklerime sorarak öğrenirdim. Özellikle Abay'ın çevresindeki insanların karakterleri, konuşma üslupları ve Kazak yaşamının zorlu dönemleri beni derin düşüncelere sevk etti. Avezov'un yaratıcılığının en önemli özelliği, Kazak halkının tarihini ve kültürünü inanılmaz bir samimiyet ve estetikle aktarabilmesiydi. Sadece geçmişi anlatmakla kalmayıp, o dönemdeki insanların iç dünyalarını, hayallerini ve amaçlarını sözleriyle adeta yeniden canlandırıyor gibiydi.

Bir başka ilginç hatıram, gençliğimde babamdan Avezov hakkında duyduklarımı. Babam, Avezov'un Almatı'da bir toplantıda yaptığı konuşmayı dinlediğini ve ondan büyük bir ilham aldığını anlatırdı. "Onun konuşması bir sanat gibiydi; Kazak kültürünü, dilinin zenginliğini sergileyen müthiş bir konuşmaydı" diye hatırlardı. Bu sözler beni Avezov'u daha derinlemesine anlamaya teşvik etti. Avezov'un eserlerini tekrar tekrar okudukça, Kazak halkının zengin dil hazinesi ve manevi derinliğini daha iyi hissettim. Bu

ойларға толы болатын. Әуезов әрқашан шығармашылықтың түпкі негізі – өз тілің мен мәдениетің деп айтатын. Оның сөздері мен үшін үлкен бағдарға айналды. Мұхтар Әуезовтің сөзі мен шығармашылығының жүрекке жететін ерекшелігі оның қарапайымдылығы мен тереңдігі арасындағы үйлесімде болатын. Әрбір сөзінде халқына деген шексіз сүйіспеншілік пен қадір-құрмет, ұлттық рухтың көтерілген үні сезіліп тұратын.

Әуезовтің маған айтқан сөздері мен үшін өмірлік бағдар болды. Бірде ол: «Ахметжан, сен ұйғыр халқының сөз өнерін ұмытпа. Сол арқылы ұлтыңды әлемге танытасың» деп айтқан еді. Бұл сөздер менің шығармашылық жолымды айқындап берді. Ол кісінің осы кеңесі мені әрқашан жаңа шығармашылық ізденістерге жетелеп, өз халқыма деген сүйіспеншілігімді арттырып отырды. Әуезовтің шәкірті болу, менің ойымша, шығармашылық еркіндікті, ұлттық құндылықтарды сақтауды және жаңаша көзқараспен қарап, қоғамға қызмет ету жауапкершілігін сезінуді білдіреді.

Мұхтар Әуезовтің «Абай жолы» эпопеясы мен үшін жазушылықтың мәні мен жауапкершілігін ұғындыратын шығармашылық үлгісі болды. Әуезовтің шығармашылығын зерттеу және оның ұстаздық жолын жалғастыру мені үнемі шабыттандырады. Оның әрбір шығармасы менің ойымда жаңа терең ойларды тудырып, шығармашылықтың ұлы миссиясы мен ұлттың мәдени мұрасын сақтау туралы ойлануға мәжбүр етеді. Әуезовтің шәкірті болу мен үшін ғана емес, қазақ әдебиетінің болашағы үшін де үлкен жауапкершілік болды. Ол өз шәкірттерінен тек әдебиетшілер ғана емес, ұлттың болашағына үлес қосатын тұлғалар болуды талап етті.

Әуезов туралы сіз ұмыта алмайтын естелік туралы айта аласыз.

Әуезов туралы айтар болсам, ол тек жазушы емес, бүкіл қазақ руханиятының үлкен тұлғасы ғой. Біз оның шығармаларын оқып өстік. Бірақ мен үшін ерекше бір естелік – жас кезімде «Абай жолы» эпопеясын алғаш оқығаным. Сол уақытта кітаптың тіл байлығына таң қалып, кейбір

unutulmaz mirası gelecek nesillere aktarmanın bizim görevimiz olduğuna inanıyorum.

Совьеттер Бирлиги ve Bağımsızlık yıllarındaki edebi ilişkiler ve süreçler hakkındaki değerlendirmelerinizi alabilir miyiz?

1982-2018 yılları arasında Kazakistan Yazarlar Birliği'nde, özellikle 1986-1991 yılları arasında Yazarlar Birliği Yönetim Kurulu Sekreteri gibi önemli bir pozisyonda görev yaptım. Bu, sadece ulusal edebiyat ve kültürün gelişimine tanıklık etmek değil, aynı zamanda bu süreçlerin bir parçası olmak anlamına geliyordu. Sovyetler Birliği dönemi ile bağımsızlık yıllarındaki edebi ilişkiler ve süreçler, birbirinden farklı ancak birbiriyle sıkı bağları olan iki ayrı dönemdir.

Sovyetler Birliği dönemi, edebiyatın ideolojiyle sıkı sıkıya bağlantılı olduğu bir zaman dilimiydi. Edebiyattaki tüm süreçler o dönemin siyasi ideolojisi çerçevesinde şekilleniyordu. Bu durum, belli kısıtlamalar getirse de, Sovyet yazarlarını ortak bir edebi zeminde bir araya getirdi. Sovyetler Birliği edebiyatı, genellikle sosyalist realizm ilkelerine dayanıyordu. Kazak yazarların eserleri, işçi sınıfının portrelerini, parti prensiplerini ve halkın birliğini yüceltmeyi hedefliyordu. Ancak, bu siyasi çerçeveye rağmen, birçok yazar ulusal kültürü, gelenekleri ve dili koruma çabasıyla eserlerinde bunlara yer vermeye çalıştı.

Kazakistan'ın bağımsızlığını kazanmasıyla birlikte edebiyat yeni bir soluk kazandı. Bu dönemde

сөздердің мағынасын үлкендерден сұрап жүретінмін. Әсіресе, Абайдың айналасындағы адамдардың мінез-құлықтары, сөз саптаулары, қазақ өмірінің қилы кезеңдері мені терең ойға батырды. Әуезовтың шығармашылығының ең басты ерекшелігі – ол қазақ халқының тарихы мен мәдениетін соншалықты шынайы әрі көркем жеткізе білді. Ол тек өткенді ғана емес, сол замандағы адамдардың жан дүниесін, арман-мақсаттарын тірілтіп қойғандай әсер қалдырады.

Бір қызығы, мен жас күнімде әкемнен Әуезов туралы естігенмін. Ол кісінің Алматыға барып, бір кездесуде Әуезовтің сөзін тыңдағанын айтып, ерекше шабыттанған еді. «Оның сөйлегені – бір өнер, қазақтың мәдениетін, тілінің байлығын паш ететін керемет еді» деп еске алатын. Міне, сол сөздер мені Әуезовты тереңірек түсінуге ынталандырды. Әуезовтың еңбектерін қайта-қайта оқыған сайын, қазақ халқының бай сөз қоры мен рухани тереңдігін сезінесің. Бұл ұмытылмас байлықты ұрпаққа жеткізу – біздің парызымыз деп ойлаймын.

Кеңес Одағы мен Тәуелсіздік жылдарындағы әдеби байланыстар мен үдерістер туралы ойыңызбен бөлісе кетсеңіз?

Қазақстан Жазушылар Одағында 1982-2018 жылдар аралығында, соның ішінде 1986-1991 жылдары Жазушылар Одағы Басқармасының хатшысы секілді жауапты қызмет те атқардым. Бұл дегеніңіз, ұлттық әдебиет пен мәдениеттің дамуына куә болу ғана емес, сонымен қатар сол үдерістердің бір бөлігі болу. Кеңес Одағы кезіндегі және Тәуелсіздік жылдарындағы әдеби байланыстар мен үдерістер – бір-бірінен ерекшеленетін, бірақ өзара тығыз байланысты екі дәуір.

Кеңес кезеңі әдебиеттің идеологиямен тығыз байланыста болған уақыты. Әдебиеттегі барлық үдерістер сол кездегі саяси идеологияның аясында дамыды. Бұл, әрине, белгілі бір шектеулер әкелгенімен, кеңес жазушыларын ортақ кеңістікте біріктірді. Кеңес одағындағы әдебиет көбіне социалистік реализм принциптеріне негізделді. Қазақстандық қаламгерлердің шығармалары еңбек адамының бейнесін,



Ahmetcan Aşiri'nin şahsi arşivi

en önemli özelliği, yaratıcı özgürlük ve ulusal kimliği yeniden canlandırma çabasıydı. Bağımsızlıkla birlikte yazarlar, özgür düşünme imkânına sahip oldu. Edebiyatta ulusal tarih, dil, din, maneviyat ve kültür konuları daha sık işlenmeye başlandı. Sovyet sansüründen kurtulmanın bir sonucu olarak, yeni konular ve karakterler ortaya çıktı. Türsel açıdan bakıldığında, bağımsızlık yıllarında bilimkurgu, anılar, psikolojik roman ve tarihi araştırmalar gibi alanlar gelişti.

Bağımsızlık döneminde, Sovyet döneminde göz ardı edilen tarihî şahsiyetler ve olaylar yeniden canlandırıldı. Bu durum, edebiyata yeni bir yaratıcı ivme kazandırdı. Sovyet dönemi ile Bağımsızlık yıllarındaki edebi ilişkiler, birbirini tamamlayan iki farklı olgu olarak değerlendirilmelidir. Sovyetler döneminde oluşan edebi gelenekler, bağımsızlık döneminde yeniden canlanarak yeni fikirlerle zenginleşmiş ve günümüz Kazak edebiyatının temelini oluşturmuştur. Modern Kazak edebiyatının yükselişi, bu iki dönemin sürekliliğinde yatmaktadır. Sovyet döneminde kazanılan deneyim ve bilgi birikimi ile bağımsızlık yıllarının getirdiği yaratıcı özgürlük, ulusal bilinç ve tarihî mirasın yeniden canlandırılması, bugünkü Kazak edebiyatının modern ve küresel düzeyde tanınmasına katkıda bulunmuştur.

Siz yalnızca Kazak edebiyatıyla değil, aynı zamanda Uygur edebiyatında da önemli çalışmalara imza attınız. Biraz da günümüz Uygur edebiyatı hakkında bilgi verebilir misiniz?

Uygur edebiyatı, zengin tarihi mirasına ve ulusal özelliklerine dayanan derin araştırmalara ve gelişmelere açık önemli bir bilim alanıdır. Uygur edebiyatı, özellikle ortaçağdaki Karahanlılar döneminden başlayarak İslam kültürüyle ilişkili edebi eserleriyle dikkat çeker. Günümüz Uygur edebiyatı, bu zengin mirası inceleyip, onu modern bilimsel yöntemlerle yeniden ele alarak ve çağdaş ihtiyaçlara uygun şekil-



**1982-2018 YILLARI
ARASINDA
KAZAKİSTAN
YAZARLAR
BİRLİĞİ'NDE,
ÖZELLİKLE 1986-
1991 YILLARI
ARASINDA YAZARLAR
BİRLİĞİ YÖNETİM
KURULU SEKRETERİ
GİBİ ÖNEMLİ BİR
POZİSYONDA GÖREV
YAPTIM**

**ҚАЗАҚСТАН
ЖАЗУШЫЛАР
ОДАҒЫНДА 1982-
2018 ЖЫЛДАР
АРАЛЫҒЫНДА,
СОНЫҢ ІШІНДЕ
1986-1991 ЖЫЛДАРЫ
ЖАЗУШЫЛАР ОДАҒЫ
БАСҚАРМАСЫНЫҢ
ХАТШЫСЫ
СЕКІЛДІ ЖАУАПТЫ
ҚЫЗМЕТТЕР
АТҚАРДЫМ**



партиялық қағидаларды және халық бірлігін насихаттады. Дегенмен, осындай саяси бағыттың шеңберінде көптеген жазушылар ұлттық мәдениетті, дәстүрді және тілді сақтап, оны шығармаларында бейнелеуге тырысты.

Қазақстан тәуелсіздігін алғаннан кейін әдебиеттің дамуына жаңа тыныс берілді. Бұл кезеңдегі басты ерекшелік – шығармашылық еркіндік пен ұлттық болмысты жаңғыртуға деген ұмтылыс. Тәуелсіздікпен бірге жазушылар еркін ойлауға мүмкіндік алды. Әдебиетте ұлттық тарих, тіл, дін, руханият және мәдениет мәселелері жиі көтеріле бастады. Бұрынғы кеңестік цензурадан босау нәтижесінде тың тақырыптар, жаңа кейіпкерлер пайда болды. Жанрлық тұрғыдан алғанда, тәуелсіздік жылдары фантастика, мемуар, психологиялық роман және тарихи зерттеулер сияқты бағыттар дамыды.

Тәуелсіздік кезеңінде кеңес дәуірінде назардан тыс қалған тарихи тұлғалар мен оқиғалар қайта жаңғыртылды. Бұл әдебиетке жаңа шығармашылық импульс берді. Кеңес кезеңі мен Тәуелсіздік жылдарының әдеби байланыстары бір-бірін толықтыратын екі түрлі құбылыс ретінде қарастырылуы керек. Кеңес Одағы кезінде қалыптасқан әдеби дәстүрлер тәуелсіздік кезеңінде қайта жанданып, жаңа идеялармен толығып, қазіргі қазақ әдебиетінің негізіне айналды. Қазіргі әдебиетіміздің өрлеуі осы екі дәуірдің сабақтастығында жатыр. Кеңес кезеңінде қалыптасқан тәжірибе мен білім, тәуелсіздік жылдары келген шығармашылық еркіндік, ұлттық сана мен тарихи мұраны жаңғырту – барлығы бүгінгі қазақ әдебиетінің заманауи және әлемдік деңгейде танылуына ықпал етті.

Сіз қазақ әдебиетімен қатар ұйғыр әдебиетінде де маңызды істер

de analiz ederek çalışmalarını sürdürmektedir. Uygur edebiyatının temel araştırma alanlarından biri, tarihi edebiyat örneklerini incelemektir. Uygur edebiyatının kökleri Orhun-Yenisey yazıtlarından, ayrıca Karahanlılar döneminde yazılmış Yusuf Has Hacib'in Kutadgu Bilig gibi klasik eserlerinden başlamaktadır. Bilim insanları, bu eserleri tarihsel ve kültürel bağlamda analiz ederek, Uygur halkının manevi mirasını tanımayla çalışmaktadır.

Uygur yazılı edebiyatının başlangıcında tarihi ve felsefi eserler yer alırken, sonraki dönemlerde epik ve dramatik eserler yaygınlaşmıştır. Uygur edebiyatının çeşitli türleri, özellikle şiir, nesir, dramaturji ve deneme gibi türler önemli inceleme alanlarıdır. Edebiyat araştırmacıları, Uygur şiirinin zengin türlerini, özellikle lirik şiir ve epik destanları, ayrı bir yere koymaktadır. Uygur edebiyatının 20. yüzyıldaki gelişim dinamikleri ile modern edebiyatta meydana gelen değişim ve yenilikler de araştırma konularıdır. Bu bağlamda, araştırmacılar Uygur yazarlarının modernist yaklaşımlarını ele almakta ve bu eserlerin çağdaş dünyadaki kültürel ve edebi süreçlerle olan bağlantılarını incelemektedir.

Uygur edebiyatı ile diğer Türk halklarının edebiyatları arasındaki ilişkiyi incelemek önemli araştırma alanlarından biridir. Bu alanda, Türk dillerindeki edebi eserlerin karşılaştırmalı analizi yoluyla ortak edebi mirası koruma ve bu mirasın farklı kültürler üzerindeki etkisini değerlendirme çalışmaları yürütülmektedir. Uygur yazarlarının eserlerindeki sosyal ve felsefi temaları incelemek suretiyle edebiyat araştırmacıları, halkın kültürel, manevi ve toplumsal durumunu edebi eserler aracılığıyla açıklamaya çalışmaktadır.



Ahmetcan Aşiri'nin şahsi arşivi

атқардыңыз. Қазіргі ұйғыр әдебиеттану ғылымы туралы мәлімет бере аласыз ба?

Ұйғыр әдебиеттану ғылымы – бай тарихи мұрасы мен ұлттық ерекшеліктеріне негізделген терең зерттеулер мен дамудың маңызды саласы. Ұйғыр әдебиеті, әсіресе, орта ғасырлардағы Қарахан дәуірінен бастап, ислам мәдениетімен байланысқан әдеби ескерткіштерімен ерекшеленеді. Қазіргі ұйғыр әдебиеттану ғылымы осы бай мұраны зерттеп, оны жаңа ғылыми әдістермен толықтырып, заманауи қажеттіліктерге сай талдаумен айналысады. Ұйғыр әдебиеттануының маңызды бағыты – тарихи әдебиет үлгілерін зерттеу. Ұйғыр әдебиетінің тамырлары Орхон-Енисей жазбаларынан, сондай-ақ Қарахан дәуіріндегі «Құтты білік» (Жүсіп Баласағұн) сияқты классикалық шығармалардан бастау алады. Ғалымдар бұл шығармаларды тарихи-мәдени тұрғыдан зерттеп, ұйғыр халқының рухани мұрасын тануға тырысады.

Ұйғыр халқының жазба әдебиетінің бастауында тарихи және философиялық еңбектер тұр, ал кейінгі кезеңдерде эпикалық және драмалық шығармалар кеңінен таралған. Ұйғыр әдебиетінің түрлі жанрлары, оның ішінде поэзия, проза, драматургия мен эссе жанры маңызды зерттеу нысаны. Әдебиеттанушылар ұйғыр поэзиясының бай түрлерін, соның ішінде лирикалық поэзия мен эпикалық поэмаларды ерекше бөліп қарайды. Ұйғыр әдебиетінің XX ғасырдағы даму үрдістері және заманауи әдебиетте орын алған өзгерістер мен жаңашылдықтар зерттелуде. Бұл салада әдебиетшілер ұйғыр жазушыларының модернистік бағыттағы шығармаларына назар аударып, олардың қазіргі әлемдегі мәдени және әдеби процесстермен байланысын зерттейді.

Ұйғыр әдебиеті мен басқа түркі халықтарының әдебиеттері арасындағы байланысты зерттеу маңызды бағыттардың бірі. Бұл салада түркі тілдеріндегі көркем шығармаларды салыстыра зерттеу арқылы ортақ әдеби мұраны сақтау және оның әртүрлі мәдениеттердегі әсерін талдау жұмыстары жүргізіледі. Ұйғыр жазушыларының шығармашылығындағы әлеуметтік және философиялық тақырыптарды зерттеу

Abay ve Avezov araştırmalarındaki genç bilim insanlarına tavsiyeleriniz olur mu?

Genç Avezov ve Abay araştırmacılarına söylemek istediğim şudur: Araştırmalarının yalnızca Kazak edebiyatı çerçevesinde değil, aynı zamanda Türk dünyasının, büyük bozkır kültürünün ve Kazakistan'ın "Ebedi Ülke" (Mangilik El) geleceği açısından da büyük öneme sahip olduğunu unutmamaları gerekir. Abay ve Avezov'un eserleri yalnızca Kazak halkının değil, bütün Türk halklarının ortak kültürel mirasıdır. Abay'ın bilgece fikirleri ve Avezov'un hümanist bakış açıları, Türk birliğinin güçlenmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Bu nedenle genç araştırmacılar, sadece Kazak edebiyatını değil, Türk dünyasının manevi değerlerini de derinlemesine anlamalı ve Abay ile Avezov'un fikirlerini tüm Türk dünyasına yaymaya gayret etmelidir.

Araştırmacılar, Türk halklarının ortak tarihini, kültürünü ve dilini koruma ve geliştirme yönünde çalışmalar yürütmelidir. Dostluk ve birliğini önemine gelince, Abay ve Avezov'un eserlerinde halklar arasındaki dostluk, karşılıklı saygı ve iş birliği meseleleri derin bir şekilde ele alınmıştır. Bu eserlerde tüm halkların kültürüne, diline ve geleneklerine saygı duyulması gerektiği fikri sıkça vurgulanmaktadır. Bu, çağdaş bilim ve eğitimin temel ilkelerinden biri olmalıdır. Kazakistan'ın "Ebedi Ülke" olma yolunda Abay ve Avezov'un felsefi, kültürel ve insani mirası bir rehber olarak kabul edilmelidir.

Genç araştırmacılar, bu bağlamda iki halkın kültürel miraslarını karşılıklı olarak zenginleştirerek birliği güçlendirme yolunda katkı sağlamalıdır. Son olarak, genç Avezov ve Abay araştırmacılarının, ulusal ve Türk kültürünü derinlemesine inceleyerek dostluk ve birliği, gerçek bilim ve eğitimi teşvik ederek Kazakistan'ın "Ebedi Ülke" vizyonuna katkıda bulunacaklarına inanıyorum. Bu alandaki çalışmaların devam ettirilmesi, büyük bozkır kültürünün Türk



ABAY VE AVEZOV'UN ESERLERİ YALNIZCA KAZAK HALKININ DEĞİL, BÜTÜN TÜRK HALKLARININ ORTAK KÜLTÜREL MİRASIDIR

АБАЙ МЕН ӘУЕЗОВТІҢ ШЫҒАРМАШЫЛЫҒЫ – ТЕК ҚАЗАҚ ХАЛҚЫНЫҢ ЕМЕС, БҮКІЛ ТҮРКІ ХАЛЫҚТАРЫНЫҢ ОРТАҚ МӘДЕНИ МҰРАСЫ



арқылы әдебиеттанушылар халықтың мәдени, рухани және әлеуметтік жағдайын көркем әдебиет арқылы ашып көрсетуге тырысады.

Сөз соңында жас Әуезов пен Абай зерттеушілеріне не айтар ақыл-кеңесіңіз болса мархабат.

Жас Әуезов пен Абай зерттеушілеріне айтарым, алдымен, олардың ғылыми жолы тек қазақ әдебиетінің шеңберінде ғана емес, сонымен қатар түркі әлемінің, ұлы дала мәдениетінің, және Қазақстанның Мәңгілік Ел болашағын зерттеу тұрғысынан да өте маңызды екендігін ескеруі керек. Абай мен Әуезовтің шығармашылығы – тек қазақ халқының емес, бүкіл түркі халықтарының ортақ мәдени мұрасы. Абайдың даналық ойлары мен Әуезовтің гуманистік көзқарастары түркі бірлігін нығайтуда аса маңызды рөл атқарады. Сондықтан жас зерттеушілер тек қазақ әдебиетін ғана емес, түркі әлемінің рухани құндылықтарын терең түсініп, Абай мен Әуезовтің идеяларын бүкіл түркі әлеміне таратуға міндетті.

Олар түркі халықтарының ортақ тарихын, мәдениетін, тілін сақтау және дамыту бағытында зерттеулер жүргізуі керек. Достық пен бірліктің маңызына келсек, Абай мен Әуезовтің шығармаларында халықтар арасындағы достық, өзара сыйластық, және ынтымақтастық мәселелері терең көтерілген. Олардың еңбектерінде барлық халықтардың мәдениетін, тілін, дәстүрін құрметтеу қажеттігі туралы ойлар көп. Бұл қазіргі заманғы ғылым мен білімнің басты ұстанымдарының бірі болуы тиіс. Қазақстанның Мәңгілік Ел болу жолында Абай мен Әуезовтің философиялық, мәдени және адами мұралары басты бағдар болуы тиіс.

Жас зерттеушілер осы тұрғыдан екі халықтың мәдени мұраларын өзара байыта отырып, бірлікті нығай-

дүниәсімен бірікте Авразияға және дүние мәдениетіне сундуғы каткыларын яни бир севийеде ортая конулмасы аламına гелір.

Сон оларак, окуйуцларымыза deneyimleriniz ve başarılarınız hakkında ne söylemek istersiniz?

Benim deneyimlerim ve başarılarım, yalnızca kişisel kazanımlar değil, aynı zamanda Uygur ve Kazak edebiyatları arasında bir kültürel köprü oluşturma yolundaki azimli çalışmamın bir sonucudur. Edebiyata olan ilgim ve bilimsel araştırmalarım sayesinde her zaman milletler ve kültürler arasındaki bağları derinlemesine anlamaya ve bu bağları güçlendirmeye çaba gösterdim. Edebiyattaki başarılarımı, yalnızca yaratıcı arayışlarımın bir ürünü olarak değil, bilimdeki büyük mirasları inceleyerek, onları yeni bakış açılarıyla tanıtmaya isteğimin bir göstergesi olarak görüyorum.

Edebiyat ve bilimdeki başarılarım, öncelikle vatanıma, halkıma ve kültürüme duyduğum sonsuz sevginin bir sonucudur. Genç neslin, edebiyat ve bilim aracılığıyla kültürleri birbirine yakınlıştırarak kendi tarihini, dilini ve geleneklerini koruma ve geliştirme imkânına sahip olduğuna inanıyorum. Edebiyata ve bilime duyduğum sınırsız tutku, bana iki halkın kültürüne katkıda bulunma fırsatı sundu. Her eserim ve çalışmam, halklar arasındaki dostluğun, kültürel mirası korumanın ve bunu gelecek nesillere aktarmanın bir ifadesidir.

Gelecek nesillerimizin, edebiyat ve bilim yoluyla kültürleri yakınlıştırarak kendi tarihlerini, dillerini ve geleneklerini koruma ve geliştirme fırsatına sahip olacağına yürekten inanıyorum.

↑

туға атсалысуы керек. Сөз соңында, жас Әуезов пен Абай зерттеушілері, ұлттық және түркі мәдениетін терең зерттеп, достық пен бірлікті, шынайы ғылым мен білімді насихаттау арқылы Қазақстанның Мәңгілік Ел жолындағы үлестерін қосады деп сенемін. Бұл бағытта зерттеулерді жалғастыру – ұлы дала мәдениетін түркі әлемімен қатар Еуразияға және әлемдік мәдениетке қосқан үлестеріміздің жаңа деңгейде көрсету деп білемін.

Соңында біздің оқырмандарға тәжірибеңіз бен жетістіктеріңіз туралы не айтқыңыз келеді?

Менің тәжірибем мен жетістіктерім – тек жеке табыстарым ғана емес, сонымен қатар ұйғыр және қазақ әдебиеттерінің арасындағы мәдени көпірді қалыптастыру жолындағы қажырлы еңбегімнің нәтижесі. Әдебиетке деген қызығушылығым мен ғылыми ізденістерім арқылы әрдайым ұлттар мен мәдениеттер арасындағы байланысты терең түсінуге және оларды өзара жақындастыруға тырыстым. Әдебиеттегі жетістіктерімді шығармашылық ізденістерімнің жемісі ғана емес, ғылымдағы үлкен мұраларды зерттеп, оларды жаңа көзқарастармен таныстыруға деген ынтымақтың көрсеткіші деп санаймын.

Менің әдебиет пен ғылымдағы жетістіктерім – ең алдымен, туған еліме, халқым мен мәдениетіме деген шексіз сүйіспеншілігімнің нәтижесі. Жас ұрпақтың әдебиет пен ғылым арқылы мәдениеттерді жақындастырып, өз тарихын, тілін және дәстүрлерін сақтап әрі дамытуға мүмкіндігі мол деп сенемін. Әдебиет пен ғылымға деген шексіз құштарлығым маған екі халықтың мәдениетіне үлес қосуға мүмкіндік берді деп білемін. Әр шығармам мен еңбегім – халықтар достығының, мәдени мұраны сақтаудың және ұрпақтарға жеткізудің бір көрінісі.

Біздің ұрпақтарымыз әдебиет пен ғылым арқылы мәдениеттерді жақындастырып, өз тарихын, тілін және дәстүрлерін сақтап әрі дамытуға мүмкіндік алады деп сенемін.

BİRLİK VE GÜÇLENME YOLUNDA: TÜRK DEVLETLERİ TEŞKİLATI 11. ZİRVESİ'NDEN ÖNE ÇIKANLAR



ZHENGIZKHAN ZHANALTAY

AVRASYA ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ,
MÜDÜR YARDIMCISI

ЕУРАЗИЯ ҒЫЛЫМИ-ЗЕРТТЕУ
ИНСТИТУТЫ, ДИРЕКТОР ОРЫНБАСАРЫ

БІРЛІК ПЕН НЫҒАЮ ЖОЛЫНДА: ТҮРКІ МЕМЛЕКЕТТЕРІ ҰЙЫМЫНЫҢ XI САММИТІНІҢ МАҢЫЗДЫ ТҰСТАРЫ

Türk Devletleri Teşkilatı'nın (TDT) 11. Zirvesi 6 Kasım 2024 tarihinde Bişkek'te Kırgızistan'ın ev sahipliğinde gerçekleştirildi. Zirveye Azerbaycan Cumhurbaşkanı İlham Aliyev, Kazakistan Cumhurbaşkanı Kasım Comart Tokayev, ev sahibi Kırgızistan Cumhurbaşkanı Sadır Caparov, Türkiye Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, Özbekistan Cumhurbaşkanı Şavkat Mirziyoyev, Macaristan Başbakanı Viktor Orbán, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC) Cumhurbaşkanı Ersin Tatar, Türkmenistan'ın Bişkek Büyükelçisi Nury Golliyev, ve TDT Genel Sekreteri Büyükelçi Kubaniçbek Ömüraliyev katıldı. Ayrıca TDT Aksakallar Konseyi Başkanı ve Türk İşbirliği Teşkilatları Başkanları da Zirve'de yer aldı (Türk Devletleri Teşkilatı, 2024).

Zirve öncesinde TDT Dışişleri Bakanları Konseyi toplantısı yapıldı ve liderler tarafından imzalanacak belgeler üzerindeki son görüşmeler gerçekleştirildi. Bişkek Zirvesi'nin teması "Türk Dünyasının Güçlendirilmesi: Ekonomik Entegrasyon, Sürdürülebilir Kalkınma, Dijital Gelecek ve Herkes için Güvenlik" olarak belirlendi. Başta TDT üye devletleri olmak üzere genel perspektifte Türk Dünyasında iş birliğinin derinleştirilmesi ve çeşitlendirilmesine yönelik pek çok adım atıldığı bir Zirve oldu (Türk Devletleri Teşkilatı, 2024).



**BUNLAR ARASINDA
EN İLGİ ÇEKİCİSİ
"TÜRK DÜNYASI
ŞARTI" DIR**

**СОЛАРДЫҢ ІШІНДЕГІ
ЕҢ ҚЫЗЫҚТЫСЫ
«ТҮРКІ ӘЛЕМІНІҢ
ХАРТИЯСЫН
ҚАБЫЛДАУ ТУРАЛЫ
ШЕШІМ»**



2024 жылы 6 қарашада Қырғызстанның ұйымдастыруымен Бишкек қаласында Түркі мемлекеттері ұйымының (ТМҰ) XI саммиті өтті. Саммитке Әзірбайжан Президенті Ильхам Әлиев, Қазақстан Президенті Қасым-Жомарт Тоқаев, Қырғызстан Президенті Садыр Жапаров, Түркия Президенті Режеп Тайып Ердоған, Өзбекстан Президенті Шавкат Мирзиёев, Венгрия Премьер-Министрі Виктор Орбан, Солтүстік Кипр Түрік Республикасы (СКТР) Президенті Ерсин Татар, Түрікменстанның Бишкектегі Елшісі Нуры Голлиев және ТМҰ бас хатшысы Кубанычбек Өмірәлиев қатысты. Сонымен қатар, Саммитке ТМҰ Ақсақалдар кеңесінің президенті мен Түркі ынтымақтастық ұйымдарының президенттері де қатысты (ТМҰ, 2024).

Саммит алдында ТМҰ Сыртқы істер министрлері кеңесінің отырысы өтіп, көшбасшылар қол қоятын құжаттар бойынша қорытынды талқылаулар өтті. Бишкек саммитінің тақырыбы «Түркі әлемін нығайту: экономикалық интеграция, тұрақты даму, цифрлық болашақ және барлығы үшін қауіпсіздік» деп белгіленді. Бұл жалпы перспективада түркі әлемінде, әсіресе ТМҰ мүше мемлекеттерде ынтымақтастықты тереңдету мен

Бишкек Zirvesi'nde alınan kararlar, TDT'nin stratejik vizyonunu genişletme ve üyeler arasındaki iş birliğini güçlendirme hedefine odaklandı. Ekonomiden, dil ve kültüre, teknolojiden güvenliğe kadar pek çok alanda önemli kararlar alındı ve belgelere imza atıldı. Bunlar arasında en ilgi çekicisi "Türk Dünyası Şartı" dır (Türk Devletleri Teşkilatı, 2024, Kazinform, 2024). Bu belge, Türk Dünyası'nın ortak değerlerini, kültürünü ve kimliğini koruma çabalarının somut bir göstergesidir. Öte yandan üye devletlerin arasındaki birlik ve dayanışmayı daha güçlü bir temel üzerinde pekiştirirken, uluslararası arenada TDT'nin küresel aktör olarak daha sağlam bir duruş sergilemesine katkı sağlayacaktır.

12 Kasım 2021'de İstanbul'da düzenlenen 8. Zirvede TDT olarak yeniden yapılandırılmasının ardından her bir Zirve'de ortaya konulan gelecek vizyonu ve atılan imzalar ülkeler arasındaki kurumsal ilişkilerin güçlendirilmesinde önemli rol oynamaktadır. Bu adımlar birbirine takip eden entegre çabalar olarak da karşımıza çıkmaktadır. Örneğin TDT'nin

әртараптандыру бағытында көптеген қдамдар жасалған Саммит болды (ТМҰ, 2024).

Бишкек саммитінде қабылданған шешімдер ТМҰ стратегиялық көзқарасын кеңейтуге және мүшелер арасындағы ынтымақтықты нығайтуға бағытталған. Экономикадан тіл мен мәдениетке, технологиядан қауіпсіздікке дейін көптеген салаларда маңызды шешімдер қабылданып, құжаттарға қол қойылды. Солардың ішіндегі ең қызықтысы «Түркі әлемінің хартиясын қабылдау туралы шешім», тіпті болашақта ТМҰ корпоративтік бірегейлігі аясында қолшатыр қағидатқа айналуы мүмкін (ТМҰ, 2024, ҚазАқпарат, 2024). Бұл құжат Түркі әлемінің ортақ құндылықтарын, мәдениеті мен болмысын қорғауға бағытталған күш-жігердің нақты көрсеткіші болып саналады. Екінші жағынан, ол мүше мемлекеттер арасындағы бірлік пен ынтымақты нығайта отырып, ТМҰ-ның халықаралық аренадағы жаһандық актер ретіндегі ұстанымын күшейтуге ықпал етеді.



9. Zirvesinde ekonomiyle bağlantılı konular ön plandayken, 10. Zirvesi'nde enerji ve bölgesel güvenliğe dair konulara ağırlık verilmiştir (Türk Devletleri Teşkilatı, 2023; 2022). İlerleyen süreçler içerisinde daha öncesinde temeli atılan konuların hayata geçirildiği görülmektedir. Bunların arasında en öne çıkanlardan birisi de 16 Mart 2023'de Ankara'da gerçekleştirilen TDT Olağanüstü Zirvesi sonrasında İstanbul'da kurulan Türk Yatırım Fonu'dur (Tarhan, 2024). Bu fon TDT üye devletleri arasında ekonomik iş birliğini güçlendirmeyi, bölge içi ticaret hacmini artırmayı ve ekonomik faaliyetleri destekleyerek üye ülkelerin kalkınmasına katkıda bulunmayı amaçlamaktadır.

11. Zirve'de bu kapsamlı atılım süreci devam ettirilip TDT üyesi devletlerin hükümetleri arasında Dijital Ekonomi Ortaklık Anlaşması, Merkez (Ulusal) Bankaları Konseyi'nin kurulmasına



**BU ÇABALARIN
BEL KEMİĞİNİ
OLUŞTURACAK
OLAN ORTAK TÜRK
ALFABESİ'NİN
BENİMSENMESİ TARİHİ
ÖNEME SAHİP BİR
ADIMDIR**

**ОСЫ КҮШ-
ЖІГЕРДІҢ АРҚАУЫН
ҚҰРАЙТЫН ТІЛ
ЖӘНЕ ӘЛІПБИТАНУ
АЯСЫНДА ОРТАҚ
ТҮРКІ ӘЛІПБИІНІҢ
ҚАБЫЛДАНУЫ
ТАРИХИ МАҢЫЗДЫ
ҚАДАМ БОЛЫП
САНАЛАДЫ**



2021 жылы 12 қарашада Ыстамбұлда өткен VIII Саммитте ТМҰ ретінде қайта құрылымдаудан кейін алға қойылған болашақ көзқарас және әрбір Саммитте қол қойылған қолдар елдер арасындағы институционалдық қарым-қатынастарды нығайтуда маңызды рөл атқарады. Бұл қадамдар бір-бірінен кейін біріккен әрекеттер ретінде де көрінеді. Мысалы, ТМҰ IX саммитінде экономикаға қатысты мәселелер алдыңғы қатарда болса, X саммитте энергетика және аймақтық қауіпсіздік мәселелеріне назар аударылды (ТМҰ, 2023; 2022). Келесі үдерістерде бұрын алға қойылған мәселелердің жүзеге асырылып жатқанын көреміз. Олардың ішіндегі ең жарқын мысалдарының бірі 2023 жылы 16 наурызда Анкарада өткен ТМҰ кезектен тыс саммитінен кейін Ыстамбұлда Түркі инвестициялық қорының құрылғаны (Тархан, 2024). Бұл қор ТМҰ-ға мүше мемлекеттердің ішкі-өңірлік сауданы кеңейту және экономикалық қызметті қолдау арқылы экономикалық дамуына жәрдемдесу арқылы мүше елдердің өркендеуіне үлес қосуға бағытталған.

XI Саммитте бұл жан-жақты серпіліс үдерісі жалғасып, ТМҰ мүше мемлекеттердің үкіметтер арасында Цифрлық экономика саласындағы серіктестік туралы келісімге, орталық банктер кеңесін құру туралы меморандумға және Жасыл қаржы жөніндегі Түркі кеңесін құру жөніндегі түсіністік туралы меморандумға қол қойылды. Осылайша әрбір саммитте мүше мемлекеттердің экономикалары бір-біріне жақындай түседі (ТМҰ, 2024). Бұл келісімдер мүше елдер арасындағы цифрлық сауданы тиімдірек етуге және қаржылық инфрақұрылымды нығайтуға кең мүмкіндік ашып отыр. Бұл тұрғыда мүше елдер арасындағы сауда көлемін арттыруға және цифрландыру арқылы ортақ экономикалық интеграциялық не-



ілішкін Muhtıra ve Türk Yeşil Finans Konseyi'nin Kurulmasına İlişkin Muhtabakat Zaptı imzalandı. Bu sayede üye devletlerin ekonomileri her bir Zirveyle birbirlerine daha da yakınlaştırılmaktadır (Türk Devletleri Teşkilatı, 2024). Söz konusu bu anlaşmalar, üye ülkeler arasında dijital ticaretin daha verimli hale gelmesini ve finansal altyapının güçlendirilmesini sağlayacaktır. Böylelikle dijitalleşme yoluyla üye ülkeler arasındaki ticaret hacminin artırılması ve ortak bir ekonomik entegrasyon zemininin oluşturulmasına imkan sunulacaktır. Görüldüğü üzere TDT üye devletleri arasındaki ekonomik entegrasyon olgusu farklı alanlarda gerçekleştirilmekte olan atılımlarla parça parça bir araya getirilmektedir.

TDT üye devletleri arasındaki bu bütünleşme çabaları sadece hükümetler arası ilişkilerle sınırlı kalmayarak toplumlar arası ilişkilerin geliştirilmesinde de önemli fırsatlar sunmaktadır. Bu çabaların bel kemiğini oluşturacak olan Ortak Türk Alfabesi'nin benimsenmesi, tarihi öneme sahip bir adımdır. 34 harften oluşan ortak alfabe, TDT ülkeleri arasında dil birliğini sağlama yolunda somut bir adım olup, eğitimden medya ve dijital platformlara kadar her alanda daha etkili bir iletişime kapı aralayacaktır (Türkiye Cumhuriyeti İletişim Başkanlığı, 2024). Aynı zamanda, Büyük Türk Dili Modeli de Türk Dünyası'nda dilsel bütünleşmeyi güçlendirecek ve kültürel bağları sıkı sıkıya pekiştirecektir. Dahası Türk Haber Ajansları Birliği'nin (ATNA) Kasım 2023'te kurulması bu bütünleşmenin iletişim ayağındaki en kritik atılımlardan birisidir (Rehimov, 2024). Bilindiği üzere halihazırda Azerbaycan Latin alfabesini kullanmakta olup, Kazakistan'da ise 2017'de başlatılan süreç devam etmektedir.

Ülkeler ve toplumlar arasındaki bütünleşmenin temelini oluşturan bu iki alana ek olarak çok sayıda başlıkta da adımlar atılmaktadır. Bunlardan, ticari bağların güçlendirilmesine önemli katkı sağlayacak projelerden birisi



**TÜRKİYE
CUMHURBAŞKANI
RECEP TAYYİP
ERDOĞAN, ORTA
KORİDOR'UN ETKİN
KULLANIMI İÇİN
ÖZEL BİR TEMSİLCİ
ATANMASINA
YÖNELİK
HAZIRLIKLARIN
SÜRDÜĞÜNÜ 11.
ZİRVE'DE İFADE ETTİ**

**ТҮРКИЯ ПРЕЗИДЕНТІ
РЕЖЕП ТАЙЫП
ЕРДОҒАН ХІ САММИТ
БАРЫСЫНДА ОРТА
ДӘЛІЗДІ ТИІМДІ
ПАЙДАЛАНУ ҮШІН
АРНАЙЫ ӨКІЛДІ
ТАҒАЙЫНДАУҒА
ДАЙЫНДЫҚТЫҢ
ЖАЛҒАСЫП
ЖАТҚАНЫН
МӘЛІМДЕДІ**



гіз құруға мүмкіндік береді. Көріп отырғанымыздай, ТМҰ-ға мүше мемлекеттер арасындағы экономикалық интеграция феномені әр түрлі салалардағы серпілістермен бір-бірімен біріктіріліп жатыр.

ТМҰ-ға мүше мемлекеттер арасындағы бұл интеграциялық күш-жігер тек үкіметаралық қарым-қатынастармен шектелмейді, сонымен қатар қоғамдардың бір-бірімен жақынырақ танысуы мен бірігуіне маңызды мүмкіндіктер береді. Осы күш-жігердің арқауын құрайтын тіл және әліпби тану аясында ортақ түркі әліпбиінің қабылдануы тарихи маңызды қадам болып саналады. 34 әріптен тұратын бұл әліпби ТМҰ елдері арасындағы тіл бірлігін қамтамасыз ету жолындағы нақты қадам әрі білім беруден медиа мен цифрлық платформаларға дейін барлық салада тиімдірек қарым-қатынас құралдарын ұсынады (Түркия Республикасы Коммуникациялар басқармасы, 2024). Сонымен бірге Ұлы түрік тілі үлгісі түркі әлеміндегі тілдік бірігуді нығайтып, мәдени байланыстарды дамытады. Мұндай тілдік жобалар түркі халқының ортақ болмысын дамыту үдерісіне ықпал етумен қатар, мәдени мұраны сақтау мен жеткізуге де қолдау көрсетеді. Сонымен қатар, 2023 жылдың қарашасында Түркі ақпарат агенттіктері қауымдастығының (ATNA) құрылуы осы интеграцияның коммуникациялық аспектіндегі ең маңызды серпілістердің бірі болып табылады (Рехимов, 2024). Белгілі болғандай, Әзірбайжан қазір латын әліпбиін қолданып жатыр, ал Қазақстан 2017 жылы басталған латын әліпбиіне көшу үдерісі жалғастырылып жатыр.

Елдер мен қоғамдар арасындағы бірігудің негізін құрайтын осы екі саладан бөлек көптеген түрлі мәселелер бойынша қадамдар жасалуда. Солардың ішінде коммерциялық байланыстарды нығай-

hiç kuşkusuz Orta Koridor'dur (Türk Devletleri Teşkilatı, 2024). Бишкек Zirvesi'nin ana gündem maddeleri içerisinde yer alan Orta Koridor Projesi TDT üye devletleri arasında ulaştırma, altyapı ve güvenlik alanlarında iş birliğini güçlendirmeyi hedeflemektedir. Bu bağlamda, ortak altyapı uyumunun artırılmasıyla güzergah ülkeleri açısından kritik bir ticaret hattı haline gelmesi amaçlanmaktadır. Türkiye Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, Orta Koridor'un etkin kullanımı için özel bir temsilci atanmasına yönelik hazırlıklarını sürdürdüğünü 11. Zirve sırasında ifade etti (Türkiye Cumhuriyeti İletişim Başkanlığı, 2024). Böylece Orta Koridor'un geliştirilmesi, üye ülkelerin hem ikili hem de küresel pazarlara erişimini kolaylaştıracak, maliyetleri düşürerek bölgesel ticareti canlandıracaktır.

Dahası çevresel izleme ve sürdürülebilir kalkınma çerçevesinde ise Yeryüzü Gözlem Teknolojik Uydu Projesi, çevresel faktörlerin izlenmesi ve iklim değişikliği gibi konularda veri sağlayarak, TDT ülkelerinin çevre yönetiminde ortak çözümler üretmelerine yardımcı olacaktır. Bu uydu projesi, üye ülkelerin çevresel sürdürülebilirlik stratejilerinde etkin bir role sahip olacak ve çevresel tehditlere karşı bölgesel bir koruma kalkını oluşturacaktır. Öte yandan, Sivil Koruma Mekanizması, doğal

туға елеулі үлес қосатын жобалардың бірі – Орта дәліз (ТМҰ, 2024). Бишкек саммитінің негізгі күн тәртібінің тармақтарының бірі болып табылатын «Орта дәліз» жобасы ТМҰ-ға мүше елдердің көлік, инфрақұрылым және қауіпсіздік салаларындағы ынтымақтастықты нығайтуды көздейді. Осы тұрғыда жалпы инфрақұрылымдық үйлесімділікті арттыру арқылы маршрут елдері үшін маңызды сауда желісі болуды мақсат етеді. Түркия президенті Режеп Тайып Ердоған XI Саммит барысында Орта дәлізді тиімді пайдалану үшін арнайы өкілді тағайындауға дайындықтың жалғасып жатқанын мәлімдеді (Түркия Республикасы Коммуникациялар басқармасы, 2024). Осылайша, Орта дәлізді дамыту мүше елдердің екіжақты және жаһандық нарықтарға шығуын жеңілдетеді, шығындарды азайтады және аймақтық сауданы ынталандырады.

Сонымен қатар, қоршаған ортаны бақылау және тұрақты даму шеңберінде Жерді бақылауға арналған технологиялық спутнигін құру туралы жобасы ТМҰ елдеріне қоршаған орта факторларын және климаттың өзгеруін бақылау сынды мәселелер жөнінде деректер беру арқылы қоршаған ортаны басқаруда ортақ шешімдерді



afet ve acil durumlarda üye ülkeler arasında hızlı ve koordineli bir müdahale sağlamayı amaçlamaktadır. Böylece, insani yardımların en kısa sürede ulaştırılması sağlanacaktır (Türk Devletleri Teşkilatı, 2024).

Zirve kapsamında, genişleme ve tanınma anlamında da önemli gelişmeler yaşandı. KKTC Cumhurbaşkanı Ersin Tatar'ın diğer liderlerle aynı platformda yer alması, TDT'nin bağımsız Türk devletlerini tek çatı altında birleştirme yönündeki kararlılığını ortaya koymaktadır. Ayrıca, Macaristan'ın TDT ile ilişkilerini derinleştirmesi ve Macaristan Başbakanı Viktor Orbán'a "Türk Dünyası Ali Nişanı" verilmesi, TDT'nin genişleyen bir teşkilat olarak kültürel ve diplomatik etki alanını artırdığını göstermektedir. Dahası Türk Dünyası'nın değerlerinin zenginleştirilmesine katkı sağlayan şahsiyetlerde bu Zirve'de ödüllendirildi. Türk Dünyası'nın birliğine katkılarından dolayı Nobel ödüllü Profesör Aziz Sancar'a "Ali Şir Nevai Uluslararası Ödülü" takdim edildi (TRT Haber, 2024; Türk Devletleri Teşkilatı, 2024).

TDT, sadece üye ülkelerin refahını artırmayı değil, aynı zamanda bölgesel istikrar ve insani meselelerde de güçlü bir aktör olmayı hedeflediğini Bişkek Zirvesi'nde bir kez daha ortaya koydu. Bu vizyon, TDT'nin komşu bölgelerdeki gelişmelere duyarlılıkla yaklaşmasını ve ortak çıkarlar, siyasi bağlar veya insani endişeler doğrultusunda aktif bir sorumluluk alınması gerekliliğine vurgu yapmaktadır. TDT'nin bu yaklaşımı, bölgesel meselelerde dayanışma ve

шығаруға көмектеседі. Бұл спутниктік жоба мүше елдердің экологиялық тұрақтылық стратегияларында белсенді рөлге ие болады, сондай-ақ экологиялық қауіптерден аймақтық қорғаныс қалқанын жасайды. Екінші жағынан, Азаматтық қорғаныс механизмі табиғи апаттар мен төтенше жағдайлар кезінде мүше елдер арасында жылдам әрі үйлестірілген әрекетті қамтамасыз етуге бағытталған. Осылайша, гуманитарлық көмек мүмкіндігінше тезірек жеткізіледі (ТМҰ, 2024).

Саммит аясында кеңейту және тану тұрғысынан да маңызды оқиғалар орын алды. СКТР президенті Ерсин Татардың басқа лидерлермен бір платформада болуы ТМҰ-ның тәуелсіз түркі мемлекеттерін бір шаңырақ астында біріктірудегі табандылығын көрсетеді. Сонымен қатар, Венгрияның ТМҰ-мен қарым-қатынасын тереңдете түсуі, сондай-ақ, Венгрия Премьер-министрі Виктор Орбанды «Түркі әлемінің жоғары орденімен» марапаттау ТМҰ кеңейіп келе жатқан ұйым ретінде өзінің мәдени және дипломатиялық ықпал аясын арттырғанын көрсетеді. Сондай-ақ бұл Саммитте Түркі әлемінің құндылықтарын байытуға үлес қосқан тұлғалар да марапатталды. Түркі әлемінің бірлігіне қосқан үлесі үшін Нобель сыйлығының лауреаты, профессор Азиз Санжарға «ТМҰ-ның Әлішер Науаи атындағы сыйлығы» берілді (TRT Haber, 2024; ТМҰ, 2024).



yardımlaşmayı esas alarak, ortak bir sesle küresel sahnede daha güçlü bir duruş sergilemeyi amaçlamaktadır.

TDT, Güney Kafkasya ve Azerbaycan'ın toprak bütünlüğünü destekleme konusunda en başından beri net bir duruş sergilemiş ve barış sürecinin sürdürülmesi gerektiğini vurgulamıştır. TDT üyeleri, Azerbaycan'la dayanışma içinde olarak Karabağ zaferinin diplomatik olarak güçlendirilmesi arzusunu paylaşmaktadır. Bu tutum, TDT'nin Güney Kafkasya'da istikrarı sağlamaya yönelik kararlı duruşunu ve uzun vadeli iş birliği iradesini yansıtmaktadır (Türk Devletleri Teşkilatı, 2024).

Filistin ve Gazze meselesi ise TDT'nin insani değerleri merkeze alan yaklaşımını ortaya koymaktadır. Gazze'deki insani kriz karşısında TDT, acil ateşkes çağrısında bulunarak, Filistin halkının haklarının korunması ve insani yardımların ulaştırılması gerekliliğini savunmaktadır. Benzer şekilde, Ukrayna'da süregelen çatışmaların bölgesel güvenlik üzerindeki olumsuz etkileri gündemde tutulmakta ve kalıcı barış arayışlarına güçlü destek verilmektedir (Türk Devletleri Teşkilatı, 2024).

Bişkek Zirvesi'nde dönem başkanlığı da Kazakistan'dan Kırgızistan'a geçmiş oldu. Kazakistan'ın TDT dönem başkanlığı sırasında Türk Dünyası'nın birliğini güçlendirmek ve iş birliğini derinleştirmek için önemli adımlar atıldı. "TURKTIME" sloganıyla, kültürel ve tarihi bağlara vurgu yaparak 80'den fazla etkinlik düzenlendi ve ortak Türk alfabesinin benimsenmesi gibi tarihi gelişmelere öncülük edildi. Ticaret, ekonomi ve enerji alanlarında iş birliğini artırarak, Türk Yatırım Fonu gibi yapılarla ekonomik bütünleşme teşvik edildi. Orta Koridor'un stratejik önemine dikkat çekildi, taşımacılık alanında ortak anlaşmaların ehemmiyeti vurgulandı (Akorda, 2024).

Bişkek Zirvesi'nde imzalanan toplam 16 belge, TDT'nin kurumsallaşma ve



ZİRVE'DE ÖNE ÇIKAN BAŞLIKLAR İSMAIL GASPIRALI'NIN "DİLDE, FİKİRDE, İŞTE BİRLİK" DÜŞÜNCESİNİN SOMUT ADIMLARLA GERÇEKLEŞTİRİLMESİ İÇİN BİRER YOL HARİTASI NİTELİĞİNİ TAŞIMAKTA OLUP, EKONOMİ, DİL, TEKNOLOJİ, TOPLUMSAL KONULAR VE DİĞER ALANLARDA ORTAK BİR VİZYON PAYLAŞIMININ YAPILDIĞINI GÖSTERMEKTEDİR

SAMMITİN MAңызды ТАқырыптары ИСМАИЛ ГАСПИРӘЛІНІҢ «ТІЛДЕ, ПІКІРДЕ, ІСТЕ – БІРЛІК» ИДЕЯСЫН НАҚТЫ ҚАДАМДАРМЕН ЖҮЗЕГЕ АСЫРУДЫҢ ЖОЛ ҚАРТАСЫН ҚҰРАЙДЫ, СОНЫМЕН ҚАТАР ЭКОНОМИКА, ТІЛ, ТЕХНОЛОГИЯ, ӘЛЕУМЕТТІК МӘСЕЛЕЛЕР МЕН БАСҚА ДА САЛАЛАРДА КӨЗҚАРАСТЫҢ ОРТАҚ ЕКЕНІ АНЫҚ

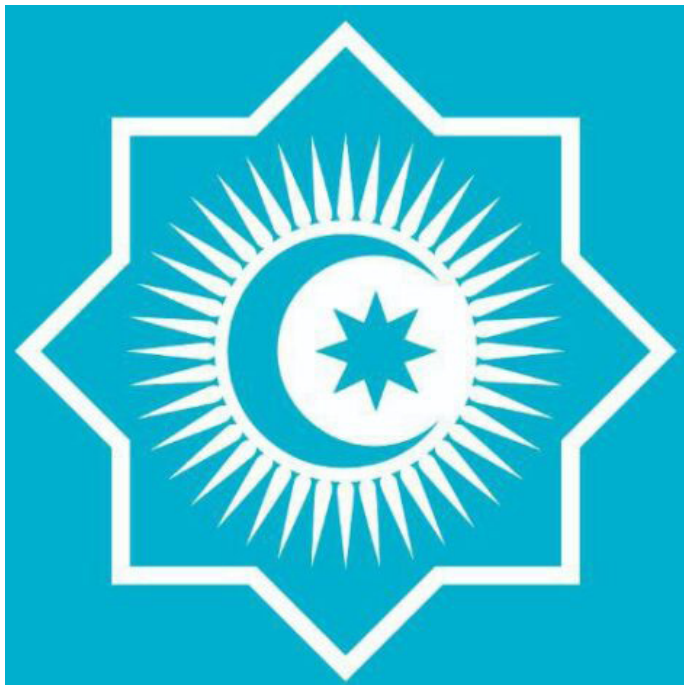


TMҰ Бішкек саммитінде ұйымға мүше елдердің әл-ауқатын арттыруды ғана емес, сонымен қатар аймақтық тұрақтылық пен гуманитарлық мәселелерде күшті актер болуды мақсат ететінін тағы бір мәрте паш етті. Бұл пайымдау TMҰ-ның көршілес аймақтардағы оқиғаларға сезімталдықпен қарау және ортақ мүдделерге, саяси байланыстарға немесе гуманитарлық мәселелерге сәйкес белсенді жауапкершілікті қабылдау қажеттілігіне баса назар аударады. TMҰ-ның бұл көзқарасы аймақтық мәселелердегі ынтымақтастық пен ынтымақтастыққа негізделген ортақ дауыспен жаһандық сахнада күшті ұстанымға ие болуды көздейді.

TMҰ Оңтүстік Кавказ және Әзірбайжанның аумақтық тұтастығын қолдауға қатысты нақты ұстанымды ұстанып, бітімгершілік үдерісінің жалғасу керектігіне баса мән берді. TMҰ мүшелері Әзірбайжанмен ынтымақтаса отырып, Қарабақ жеңісін дипломатиялық жолмен нығайтуға ниетті. Бұл көзқарас TMҰ-ның Оңтүстік Кавказдағы тұрақтылықты қамтамасыз ету үшін ұзақ мерзімді ынтымақтастыққа деген табанды ұстанымы мен ерік-жігерін көрсетеді (TMҰ, 2024).

Палестина мен Газа мәселесі TMҰ-ның адами құндылықтарға негізделген көзқарасын көрсетеді. Газадағы гуманитарлық дағдарыс жағдайында TMҰ соғысты шұғыл тоқтатуға шақырып, Палестина халқының құқықтарын қорғау мен гуманитарлық көмекті кедергісіз жеткізуге шақырды. Сол сияқты Украинада жалғасып жатқан қақтығыстардың аймақтық қауіпсіздікке кері әсері күн тәртібінде ұсталып, тұрақты бейбітшілік орнатуға қолдау көрсетіледі (TMҰ, 2024).

Бішкек саммитінде төрағалық мерзімі Қазақстаннан Қырғызстанға өтті. Қазақстанның TMҰ кезеңіндегі төрағалығы кезінде Түркі әлемінің



turanews.kz

bütünleşme çabalarının önemli birer somut göstergesi olarak öne çıkmaktadır. Bu belgeler, ekonomik ve dijital bütünleşmenin güçlendirilmesi, ortak dil ve kültür alanında uyum sağlanması gibi temel konuları ele alarak TDT'nin kurumsal yapısının çok boyutlu bir çerçeve kazanmasına katkıda bulunmaktadır.

Zirve'de öne çıkan başlıklar İsmail Gaspiralı'nın "dilde, fikirde, işte birlik" düşüncesinin somut adımlarla gerçekleştirilmesi için birer yol haritası niteliğini taşımakta olup, ekonomi, dil, teknoloji, toplumsal konular ve diğer alanlarda ortak bir vizyon paylaşımının yapıldığını göstermektedir. TDT dönem başkanlığının Kazakistan'dan Kırgızistan'a geçmesiyle birlikte, TDT liderliğinde yeni bir dönem başlamaktadır. Kırgızistan'ın özellikle dijitalleşme ve sürdürülebilir kalkınma temalarıyla öne çıkması beklenen başkanlık döneminde, TDT'nin stratejik önceliklerinin daha kapsamlı bir şekilde ele alınması beklenmektedir.

Kaynakça:

Akorda (2024). Kazakistan Cumhurbaşkanı Kasım Tokayev Türk Devletleri Teşkilatı'nın Zirvesi'ne katıldı. Alınan yer: <https://www.akorda.kz/kz/prezident-turki-memleketteri-uyumynyn-sammitine-katysty-61056>. Erişim 08.11.2024.

Kazinform (2024). Türk Dünyası Şartı Türk Devletleri Teşkilatı'nın Bişkek Zirvesi'nde kabul edildi. Alınan yer:

бірлігін нығайту мен ынтымақтастықты тереңдету бағытында маңызды қадамдар жасалды. «Түркі дәуірі» ұранымен мәдени-тарихи байланыстарға тоқталған 80-нен астам іс-шара ұйымдастырылып, ортақ түркі әліпбиінің қабылдануы сынды тарихи оқиғаларға мұрындық болды. Сауда, экономика және энергетика салаларындағы ынтымақтастықты арттырып, Түркі инвестициялық қоры сияқты құрылымдар арқылы экономикалық интеграцияны ынталандырды. Орта дәліздің стратегиялық маңыздылығына мән беріліп, тасымалдау саласындағы бірлескен келісімдердің маңыздылығына баса назар аударылды (Ақорда, 2024).

Бішкек Саммитінде қол қойылған барлығы 16 құжат ТМҰ институттандыру және интеграциялық күш-жігерінің маңызды нақты көрсеткіштері ретінде ерекшеленеді. Бұл құжаттар экономикалық және цифрлық интеграцияны нығайту, сондай-ақ, ортақ тіл мен мәдениет саласындағы келісімді қамтамасыз ету сынды негізгі мәселелерді шешу арқылы ТМҰ институционалдық құрылымының көп өлшемді негізге ие болуына ықпал етеді.

Саммиттің маңызды тақырыптары Исмаил Гаспыралының «Тілде, пікірде, істе – бірлік» идеясын нақты қадамдармен жүзеге асырудың жол картасын құрайды, сонымен қатар экономика, тіл, технология, әлеуметтік мәселелер мен басқа да салаларда көзқарастың ортақ екені анық. Қазақстаннан Қырғызстанға ТМҰ кезеңдік төрағалығының ауысуымен ТМҰ басшылығында жаңа дәуір басталады. ТМҰ-ның стратегиялық басымдықтары төрағалық кезінде жан-жақты қарастырылады деп күтілуде, бұл барыста Қырғызстан цифрландыру мен тұрақты даму тақырыптарымен ерекшеленеді деп межелуге болады.

Дереккөз:

Ақорда (2024). Қазақстан Президенті Қасым-Жомарт Тоқаев Түркі мемлекеттері ұйымының саммитіне қатысты. Сілтеме: <https://www.akorda.kz/kz/prezident-turki-memleketteri-uyumynyn-sammitine-katysty-61056>. Қаралған уақыты: 08.11.2024.

Kazinform (2024). Түркі мемлекеттері ұйымының Бішкек саммитінде Түркі әлемінің хартиясы қабылданды. Сілтеме: <https://en.inform.kz/news/turkic-world-charter-adopted-at-ots-summit-in-bishkek-bf184c/>. Қаралған уақыты: 08.11.2024.

<https://en.inform.kz/news/turkic-world-charter-adopted-at-ots-summit-in-bishkek-bf184c/>. Ерісім tarihi: 08.11.2024.

Rehimov, Ruslan (2024). Şuşa'da Türk Haber Ajansları Birliğinin yönetim kurulunun ilk toplantısı yapıldı. Alınan yer: <https://www.aa.com.tr/tr/gundem/susada-turk-haber-ajanslari-birliginin-yonetim-kurulunun-ilk-toplantisi-yapildi/3281572>. Ерісім tarihi: 07.11.2024.

Tarhan, Muhammet (2024). Türk Devletleri Teşkilatının Bışkek Zirvesi, Türk dünyasının stratejik önceliklerini belirleyecek. Alınan yer: <https://www.aa.com.tr/tr/gundem/turk-devletleri-teskilatinin-biskek-zirvesi-turk-dunyasinin-stratejik-onceliklerini-belirleyecek/3383558>. Ерісім tarihi: 07.11.2024.

Türkiye Cumhuriyeti İletişim Başkanlığı (2024). Cumhurbaşkanı Erdoğan, Türk Devletleri Teşkilatı Devlet Başkanları Konseyi 11. Zirvesi'nde konuştu. Alınan yer: <https://www.iletisim.gov.tr/turkce/haberler/detay/cumhurbaskani-erdogan-turk-devletleri-teskilati-devlet-baskanlari-konseyi-11-zirvesinde-konustu>. Ерісім tarihi: 07.11.2024.

Türk Devletleri Teşkilatı (2024). Türk Devletleri Teşkilatı 11. Zirvesi Bışkek Bildirisi. Alınan yer: https://www.turkicstates.org/tr/haberler/turk-devletleri-teskilati-11-zirvesi-biskek-bildirisi_3476. Ерісім tarihi: 07.11.2024.

Türk Devletleri Teşkilatı (2024). Türk Devletleri Teşkilatı'nın On Birinci Zirvesi Bışkek'te düzenlendi. Alınan yer: https://www.turkicstates.org/tr/haberler/turk-devletleri-teskilatinin-on-birinci-zirvesi-bisekte-duzenlendi_3475. Ерісім tarihi: 07.11.2024.

Türk Devletleri Teşkilatı (2023). Türk Devletleri Teşkilatı 10. Zirvesi Astana Bildirisi. Alınan yer: https://www.turkicstates.org/tr/haberler/turk-devletleri-teskilati-10-zirvesi-astana-bildirisi_3113. Ерісім tarihi: 07.11.2024.

Türk Devletleri Teşkilatı (2022). Türk Devletleri Teşkilatı 9. Zirvesi Semerkant Bildirisi. Alınan yer: https://turkicstates.org/tr/haberler/turk-devletleri-teskilati-9-zirvesi-semerkant-bildirisi_2679. Ерісім tarihi: 07.11.2024.

TRT Haber (2024). Macaristan Başbakanı Orban'a "Türk Dünyası Ali Nişanı" verildi. Alınan yer: <https://www.trthaber.com/haber/turk-dunyasi/macaristan-basbakani-orbana-turk-dunyasi-ali-nisani-verildi-886843.html>. Ерісім tarihi: 07.11.2024.

Рехимов, Руслан (2024). Түркі ақпарат агенттіктері қауымдастығының төрағалар кеңесінің алғашқы отырысы Шушада өтті. Сілтеме: <https://www.aa.com.tr/tr/gundem/susada-turk-haber-ajanslari-birliginin-yonetim-kurulunun-ilk-toplantisi-yapildi/3281572>. Қаралған уақыты: 07.11.2024.

Тархан, Мұхаммет (2024). Түркі мемлекеттері ұйымының Бışkek саммитінде түркі әлемінің стратегиялық басымдықтары айқындалады. Сілтеме: <https://www.aa.com.tr/tr/gundem/turk-devletleri-teskilatinin-biskek-zirvesi-turk-dunyasinin-stratejik-onceliklerini-belirleyecek/3383558>. Қаралған уақыты: 07.11.2024.

Түркия Республикасы Коммуникациялар басқармасы (2024). Президент Ердоған Түркі мемлекеттері ұйымына мүше мемлекеттер басшылары кеңесінің XI саммитінде сөз сөйледі. Сілтеме: <https://www.iletisim.gov.tr/turkce/haberler/detay/cumhurbaskani-erdogan-turk-devletleri-teskilati-devlet-baskanlari-konseyi-11-zirvesinde-konustu>. Қаралған уақыты: 07.11.2024.

Түркі мемлекеттері ұйымы (2024). Түркі мемлекеттері ұйымының декларациясы XI саммиті Бışkek. Сілтеме: https://www.turkicstates.org/tr/haberler/turk-devletleri-teskilati-11-zirvesi-biskek-bildirisi_3476. Қаралған уақыты: 07.11.2024.

Түркі мемлекеттері ұйымы (2024). Бışкекте Түркі мемлекеттері ұйымының XI саммиті өтті. Сілтеме: https://www.turkicstates.org/tr/haberler/turk-devletleri-teskilatinin-on-birinci-zirvesi-bisekte-duzenlendi_3475. Қаралған уақыты: 07.11.2024.

Түркі мемлекеттері ұйымы (2023). Түркі мемлекеттері ұйымының X саммитінің Астана декларациясы. Сілтеме: https://www.turkicstates.org/tr/haberler/turk-devletleri-teskilati-10-zirvesi-astana-bildirisi_3113. Қаралған уақыты: 07.11.2024.

Түркі мемлекеттері ұйымы (2022). Түркі мемлекеттері ұйымының IX саммитінің Самарқанд декларациясы. Сілтеме: https://turkicstates.org/tr/haberler/turk-devletleri-teskilati-9-zirvesi-semerkant-bildirisi_2679. Қаралған уақыты: 07.11.2024.

TRT Haber (2024). Венгрия Премьер-министрі Виктор Орбан «Түркі әлемінің жоғары орденімен» марапатталды. Сілтеме: <https://www.trthaber.com/haber/turk-dunyasi/macaristan-basbakani-orbana-turk-dunyasi-ali-nisani-verildi-886843.html>. Қаралған уақыты: 07.11.2024.

EVALUATING THE 2024 BRICS SUMMIT OUTCOMES



DR. ALBINA MURATBEKOVA

EURASIAN RESEARCH INSTITUTE,
SENIOR RESEARCH FELLOW

ЕВРАЗИЙСКИЙ НАУЧНО-
ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКИЙ ИНСТИТУТ,
СТАРШИЙ НАУЧНЫЙ СОТРУДНИК

ОЦЕНКА ИТОГОВ САММИТА БРИКС 2024

The sixteenth annual BRICS summit took place in Kazan, Russia from October 22-24, 2024. The summit's key takeaway was that the group, originally composed of Brazil, Russia, India, China, and South Africa, met for the first time after admitting four new members on January 1, 2024—Egypt, Ethiopia, Iran, and the United Arab Emirates. Saudi Arabia has received an invitation to participate but has not yet accepted it. Argentina's new president, Javier Milei, withdrew the application because he deemed it "not appropriate" for the country [BBC, 2023]. In addition to the alliance members, more than 30 delegations, 22 heads of state or government, and numerous representatives of international organizations, including UN Secretary-General António Guterres, attended the summit.

Since its inception, BRICS has been considered an alliance of developing nations to serve as a geopolitical and geoeconomic counterbalance to the West. Western powers frequently exclude the countries in Africa, Asia, and Latin America from discussions, thereby perpetuating the Global South's long-standing marginalization in crucial international decision-making forums, such as the World Bank and the International Monetary Fund. Therefore, BRICS



SINCE ITS INCEPTION, BRICS HAS BEEN CONSIDERED AN ALLIANCE OF DEVELOPING NATIONS TO SERVE AS A GEOPOLITICAL AND GEOECONOMIC COUNTERBALANCE TO THE WEST

С МОМЕНТА СВОЕГО СОЗДАНИЯ БРИКС СЧИТАЕТСЯ АЛЬЯНСОМ РАЗВИВАЮЩИХСЯ СТРАН, ПРИЗВАННЫМ СЛУЖИТЬ ГЕОПОЛИТИЧЕСКИМ И ГЕОЭКОНОМИЧЕСКИМ ПРОТИВОВЕСОМ ЗАПАДУ



С 22 по 24 октября 2024 года в городе Казань, РФ прошел шестнадцатый ежегодный саммит БРИКС. Главным итогом саммита стало то, что группа, изначально состоявшая из Бразилии, России, Индии, Китая и Южной Африки, встретила впервые после принятия четырех новых членов 1 января 2024 года — Египта, Эфиопии, Ирана и Объединенных Арабских Эмиратов. Саудовская Аравия получила приглашение к членству, но пока не приняла его. Новый президент Аргентины Хавьер Милей отозвал заявку на членство, поскольку посчитал ее «неподходящей» для страны [BBC, 2023]. Помимо участников альянса, в саммите приняли участие более 30 делегаций, 22 главы государств и правительств и многочисленные представители международных организаций, включая Генерального секретаря ООН Антониу Гутерриша.

С момента своего создания БРИКС считается альянсом развивающихся стран, призванным служить геополитическим и геоэкономическим противовесом Западу. Западные державы часто исключают страны Африки, Азии и Латинской Америки из мировых дискуссий, оставляя давнюю маргинализацию Глобального Юга на важнейших международных форумах принятия решений, таких

has called for reforms to key international institutions. BRICS is also viewed as a response to perceived imbalances in institutions like the G7 and the G20. For many years, the G20—which consists of both developed and emerging economies—has functioned as a platform for international economic cooperation. However, the G20's capacity to handle global issues has left the BRICS nations and other middle powers dissatisfied.

BRICS, with its collectively significant share of the world's population, GDP, and combined influence, has become a significant player in driving these changes. The recent expansion demonstrates BRICS's aspirations to establish an alternative world order by elevating the viewpoints of the Global South and integrating them more prominently into global discussions. The alliance initiated a growing number of projects and collaborations in a variety of fields, such as sustainable development, health, and finance with a strong emphasis on South-South cooperation. However, despite these aspirations, the disparities among BRICS members raise doubts about the bloc's ability to implement coherent policies.

These contradictions were evidenced during the Kazan summit titled "Strengthening Mul-

как Всемирный банк и Международный валютный фонд. Поэтому БРИКС призывает к реформированию данных ключевых международных институтов. БРИКС также рассматривается как ответ на воспринимаемые дисбалансы в таких институтах, как G7 и G20. В течение многих лет G20, состоящая как из развитых, так и из развивающихся экономик, функционировала как платформа для международного экономического сотрудничества. Однако способность G20 решать глобальные проблемы вызывает недовольство стран БРИКС и других средних держав.

БРИКС, с значительной долей мирового населения, ВВП и совокупным влиянием, является значимым игроком в продвижении этих изменений. Недавнее расширение демонстрирует стремление БРИКС установить альтернативный мировой порядок, возвышая точки зрения Глобального Юга и интегрируя их более заметно в глобальные дискуссии. Альянс инициировал растущее число проектов и совместных инициатив в различных областях, таких как устойчивое развитие, здравоохранение и финансы, с акцентом на сотрудничество Юг-Юг. Однако, несмотря на эти стремления, различия между членами БРИКС вызывают сомнения



tilateralism for Just Global Development and Security". As the host, the Russian President Vladimir Putin aimed to fortify the alliance's anti-Western stance and establish himself as the leader of the future "world majority". He advocated for rule-based multilateralism and asserted the strong geopolitical role of the "Global South and Global East," recognizing Russia and China as the dominant forces of the "Global East" [Holtzmann, Kochlowski-Kadjaia, 2024].

Yet, despite the calls for strengthening the role of the Global South, there are contradictions among BRICS members, particularly regarding anti-Western rhetoric. Specifically, India and Brazil oppose the anti-Western stance, as both nations maintain comprehensive bilateral cooperation with Western countries. Although India and Brazil exhibit a certain inclination toward liberating themselves from the hegemony of the dollar, their aspirations do not align to the same degree as those of China or Russia. Brazil's president, Luiz Inácio Lula da Silva, for instance, insisted on excluding the anti-Western language in the summit communique [Wintour, 2024]. Similarly, such contradictions are visible among the new entrants: Iran, which is subject to severe Western sanctions, views BRICS

относительно способности блока проводить последовательную политику.

Эти противоречия были продемонстрированы в ходе Казанского саммита под названием «Укрепление многосторонности для справедливого глобального развития и безопасности». В качестве хозяина президент России Владимир Путин стремился укрепить анти-западную позицию альянса и утвердить себя в качестве лидера будущего «мирового большинства». Он выступал за многосторонность, основанную на правилах, и утверждал сильную геополитическую роль «Глобального Юга и Глобального Востока», отмечая Россию и Китай доминирующими силами «Глобального Востока» [Хольцманн, Кохловски-Каджая 2024].

Тем не менее, несмотря на призывы к усилению роли Глобального Юга, между членами БРИКС существуют противоречия, особенно в отношении антизападной риторики. В частности, Индия и Бразилия выступают против антизападной позиции, поскольку обе страны поддерживают всестороннее двустороннее сотрудничество с западными странами. Хотя Индия и Бразилия демонстрируют определенную склонность к освобождению от гегемонии доллара, их стремления не совпадают в той



photo-summit.brics-russia2024.ru

as an essential platform for avoiding the US-dominated SWIFT financial system and fostering economic resilience. Whereas, the UAE, an important Western ally, possesses its own interests and seeks to penetrate BRICS markets without embracing an anti-Western stance [Holtzmann, Kochlowski-Kadjaia, 2024].

The Kazan Declaration underscores the necessity for a multipolar world order, where power and influence are allocated more equitably across diverse global regions. It avoided any direct mention of the United States and focused on the issues related to multilateralism, global development, and security. The declaration promotes reforms in international organizations such as the United Nations and highlights a commitment to a multipolar world order. It also emphasized the need to alter the current international financial infrastructure in order to address global financial concerns, advocating for the IMF and World Bank to more accurately represent the economic contributions of developing nations. To lessen dependency on the US dollar, the declaration encourages the use of local currencies in transactions among BRICS members and supports the further advancement, including the creation of payment and settlement systems (BRICS Pay) for the use of national currencies. The declaration also emphasizes the importance of combating climate change. The necessity of providing developing countries with more assistance in reaching the Sustainable Development Goals, especially in sectors like healthcare, education, and poverty alleviation is also stressed by the BRICS nations. Cooperation in science, technology, and innovation is emphasized in the declaration with calls for supporting efforts to bridge the technological gap between developed and developing nations. The other crucial areas of cooperation include enhanced cultural



THE BRICS SUMMIT EMPHASIZES THE GROWING IMPORTANCE OF MIDDLE POWERS IN DETERMINING THE DIRECTION OF GLOBAL GOVERNANCE AND THE NECESSITY OF REFORMING MULTILATERAL INSTITUTIONS

САММИТ БРИКС ПОДЧЕРКНУЛ РАСТУЩУЮ ЗНАЧИМОСТЬ СРЕДНИХ ДЕРЖАВ В ОПРЕДЕЛЕНИИ НАПРАВЛЕНИЯ ГЛОБАЛЬНОГО УПРАВЛЕНИЯ И НЕОБХОДИМОСТЬ РЕФОРМИРОВАНИЯ МНОГОСТОРОННИХ ИНСТИТУТОВ



же степени, что и стремления Китая или России. Например, президент Бразилии Луис Инасиу Лула да Силва настоял на исключении анти-западного языка из коммюнике саммита [Винтур, 2024]. Аналогичные противоречия видны и среди новых участников: Иран, который подвергается жестким западным санкциям, рассматривает БРИКС как важную платформу для попыток обхода финансовой системы SWIFT, на которой доминируют США, и укрепления экономической устойчивости. В то же время ОАЭ, важный союзник Запада, имеет свои собственные интересы и стремится проникнуть на рынки БРИКС, не занимая при этом антизападной позиции [Хольцманн, Кохловски-Каджая, 2024].

Казанская декларация подчеркивает необходимость многополярного мирового порядка, в котором власть и влияние распределяются более справедливо между различными мировыми регионами. В ней нет прямого упоминания Соединенных Штатов и основное внимание уделяется вопросам, связанным с многосторонностью, глобальным развитием и безопасностью. Декларация призывает к реформам в международных организациях, таких как Организация Объединенных Наций, и подчеркивает приверженность многополярному мировому порядку. В ней также подчеркивается необходимость изменения текущей международной финансовой инфраструктуры для решения глобальных финансовых проблем, и предлагается, чтобы МВФ и Всемирный банк более точно представляли экономический вклад развивающихся стран. Чтобы уменьшить зависимость от доллара США, декларация поощряет использование местных валют в транзакциях между членами БРИКС и поддерживает дальнейшее продвижение, включая создание платежных и расчетных систем (BRICS Pay)

exchange, cooperation in education, tourism, and people-to-people interactions to strengthen relations between the BRICS nations and the larger international community, as well as collaboration in the health-care sector [BRICS, 2024].

Meanwhile, the world media hailed the summit as a diplomatic success for Russia, as it was the first international gathering that Russian President Vladimir Putin had hosted since the war in Ukraine. The summit gave President Vladimir Putin the opportunity to show that, despite the Western sanctions on Russia, it remains open to interaction and trade with its international partners. He also endeavored to advance an anti-Western agenda, lead discussions on the necessity of alternatives to dollar-centric financial systems, and diminish dependence on Western currencies, all in light of Russia's own challenges stemming from sanctions. President Putin aspired to utilize the summit to position himself as a leader who is not internationally isolated, but instead, in conjunction with the BRICS nations, represents the future "world majority" or the Global South.

Russia has focused on three main areas since assuming the rotating BRICS presidency in 2024: politics and security, economy and finance, and cultural and humanitarian cooperation. In addition, 40 measures spanning a wide range of themes, including the integration of the association's new members, forging strong BRICS links with developing countries, combating money laundering, and fighting terrorism, were part of the Russian BRICS agenda. Over the course of 2024, the Russian government plans to host more than 200 side events and meetings [EPRS, 2024].

Expanding the BRICS membership is another goal of the Russian presidency. The Kazan summit did not add any new entrants, but the alliance is



AS THE HOST, THE RUSSIAN PRESIDENT AIMED TO FORTIFY THE ALLIANCE'S ANTI-WESTERN STANCE AND ESTABLISH HIMSELF AS THE LEADER OF THE FUTURE "WORLD MAJORITY"

В КАЧЕСТВЕ ХОЗЯИНА ПРЕЗИДЕНТ РОССИИ ВЛАДИМИР ПУТИН СТРЕМИЛСЯ УКРЕПИТЬ АНТИ-ЗАПАДНУЮ ПОЗИЦИЮ АЛЬЯНСА И УТВЕРДИТЬ СЕБЯ В КАЧЕСТВЕ ЛИДЕРА БУДУЩЕГО «МИРОВОГО БОЛЬШИНСТВА»



для использования национальных валют. В декларации подчеркивается важность борьбы с изменением климата. Необходимость предоставления развивающимся странам большей помощи в достижении Целей устойчивого развития, особенно в таких секторах, как здравоохранение, образование и борьба с нищетой, также подчеркивается странами БРИКС. В декларации отмечено сотрудничество в области науки, технологий и инноваций с призывами поддержать усилия по преодолению технологического разрыва между развитыми и развивающимися странами. Другие важные области сотрудничества включают расширение культурного обмена, сотрудничество в сфере образования, туризма и взаимодействия между людьми для укрепления отношений между странами БРИКС и более широким международным сообществом, а также сотрудничество в секторе здравоохранения [БРИКС, 2024].

Между тем мировые СМИ приветствовали саммит как дипломатический успех России, поскольку это была первая международная встреча, которую президент России Владимир Путин провел после войны в Украине. Саммит дал президенту Владимиру Путину возможность показать, что, несмотря на западные санкции против России, она остается открытой для взаимодействия и торговли со своими международными партнерами. Он также стремился продвигать анти-западную повестку, вести дискуссии о необходимости альтернатив долларо-центричным финансовым системам и уменьшать зависимость от западных валют, и все это в свете собственных проблем России, вытекающих из санкций. Президент Путин стремился использовать саммит, чтобы позиционировать себя как лидера, который не находится в международной изоляции и вместе со странами БРИКС, пред-

holding consultations on obtaining the status of a BRICS partner state with 13 countries [TASS, 2024]. The press also speculated about Türkiye's formal intention to join BRICS, becoming the first NATO member to do so [Voanews, 2024].

Positioning itself as a middle power, Kazakhstan received an invitation to join BRICS but paused it for the time being due to the development prospects of this alliance. A press spokesman stated that Kazakhstan views the UN as the "universal organization with no alternative, where we can and must discuss all current international problems". Kazakhstan's President Kassym-Jomart Tokayev attended the BRICS summit in an extended "outreach" format and had numerous sideline meetings with participating leaders [Tengrinews, 2024].

Overall, the BRICS summit in Kazan demonstrated the continuity of BRICS goals in reforming the global political and economic mechanisms. Given their diverse political, cultural, and economic backgrounds, the new entrants to BRICS presented both opportunities and challenges. However, following decades of robust economic expansion, the emergence of BRICS+ indicates that emerging mar-



THE BRICS MECHANISMS OFFER KAZAKHSTAN THE CHANCE TO PARTICIPATE IN MIDDLE-POWER DISCUSSIONS WITHIN INTERNATIONAL FRAMEWORKS WITHOUT SUCCUMBING TO THE RHETORIC OF OTHER COUNTRIES' INTERESTS

МЕХАНИЗМЫ БРИКС ПРЕДОСТАВЛЯЮТ КАЗАХСТАНУ ВОЗМОЖНОСТЬ УЧАСТВОВАТЬ В ДИСКУССИЯХ СРЕДНИХ ДЕРЖАВ В МЕЖДУНАРОДНЫХ РАМКАХ, НЕ ПОДДАВАЯСЬ РИТОРИКЕ ИНТЕРЕСОВ ДРУГИХ СТРАН



ставляет будущее «мировое большинство» или Глобальный Юг.

Россия сосредоточилась на трех основных направлениях с момента вступления на ротационное председательство в БРИКС в 2024 году: политика и безопасность, экономика и финансы, а также культурное и гуманитарное сотрудничество. Кроме того, в повестку БРИКС от России вошло 40 мер, охватывающих широкий спектр тем, включая интеграцию новых членов объединения, укрепление прочных связей БРИКС с развивающимися странами, борьбу с отмыванием денег и борьбу с терроризмом. В течение 2024 года российское правительство планирует провести более 200 мероприятий и встреч в рамках своего председательства [EPRS, 2024].

Расширение членства в БРИКС является еще одной целью российского председательства. Казанский саммит не добавил новых участников, но альянс проводит консультации о получении статуса государства-партнера БРИКС с 13 странами [ТАСС, 2024]. Пресса также высказывала предположения о формальном намерении Турции присоединиться к БРИКС, став первым членом НАТО, сделавшим это [Voanews, 2024].



photo-summit.brics-russia2024.ru

kets are now ready for a more significant role in the global order. Emerging middle powers use the BRICS mechanisms as a platform to advocate for a more inclusive and multipolar global order. Therefore, the Western-led platforms—such as the G7 and G20—must acknowledge the growing significance of the Global South and interact more positively with the middle powers. The BRICS summit emphasizes the growing importance of middle powers in determining the direction of global governance and the necessity of reforming multilateral institutions.

For Kazakhstan and Central Asia in general, it is essential to be part of the global governance dialogue. The BRICS mechanisms offer Kazakhstan the chance to participate in middle-power discussions within international frameworks without succumbing to the rhetoric of other countries' interests. For the time being, Kazakhstan has wisely chosen not to become a full member of the alliance, avoiding the anti-Western atmosphere of BRICS. Kazakhstan, with its multi-vector policy, has already promoted itself as a reliable international partner. Therefore, while not escaping the BRICS discussions, Kazakhstan sticks to its foreign policy strategy and conducts bilateral and multilateral relations based on universal rules.



photo-summit.brics-russia2024.ru

Позиционируя себя как среднюю державу, Казахстан получил приглашение присоединиться к БРИКС, но пока отложил его из-за перспектив развития этого альянса. Представитель пресс-службы заявил, что Казахстан рассматривает ООН как «универсальную организацию без альтернативы, где мы можем и должны обсуждать все актуальные международные проблемы». Президент Казахстана Касым-Жомарт Токаев принял участие в саммите БРИКС в расширенном формате «аутрич» и провел многочисленные кулуарные встречи с лидерами-участниками [Tengrinews, 2024].

В целом саммит БРИКС в Казани продемонстрировал преемственность целей БРИКС в реформировании глобальных политических и экономических механизмов. Учитывая их разнообразный политический, культурный и экономический бэкграунд, новые участники БРИКС представили как возможности, так и проблемы. Однако после десятилетий активного экономического роста появление БРИКС+ свидетельствует о том, что развивающиеся рынки теперь готовы к более значимой роли в мировом порядке. Развивающиеся средние державы используют механизмы БРИКС в качестве платформы для отстаивания более инклюзивного и многополярного мирового порядка. Поэтому платформы под руководством Запада, такие как G7 и G20, должны признать растущую значимость Глобального Юга и более позитивно взаимодействовать со средними державами. Саммит БРИКС подчеркнул растущую значимость средних держав в определении направления глобального управления и необходимость реформирования многосторонних институтов.

Для Казахстана и Центральной Азии в целом крайне важно быть частью глобального диалога по управлению. Механизмы БРИКС предоставляют Казахстану возможность участвовать в дискуссиях средних держав в международных рамках, не поддаваясь риторике интересов других стран. На данный момент Казахстан мудро решил не становиться полноправным членом альянса, избегая антизападной атмосферы БРИКС. Казахстан своей многовекторной политикой уже зарекомендовал себя как надежный международный партнер. Поз-

References:

- BBC (2023). Argentina pulls out of plans to join BRICS bloc. Retrieved from <https://www.bbc.com/news/world-latin-america-67842992>. Accessed on 15.11.2024.
- BRICS (2024). XVI BRICS Summit. Kazan Declaration. Retrieved from https://cdn.brics-russia2024.ru/upload/docs/Kazan_Declaration_FINAL.pdf?1729693488349783. Accessed on 15.11.2024.
- EPRS (2024). The outcome of the 16th BRICS Summit in Kazan, Russia. Retrieved from [https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/EPRS_ATA\(2024\)766243](https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/EPRS_ATA(2024)766243). Accessed on 15.11.2024.
- Holtzmann, Hans-Dieter, Kochlowski-Kadjaia, Ute (2024). The BRICS Summit 2024 in Kazan - a world stage for Putin? Retrieved from <https://www.freiheit.org/brics-summit-2024-kazan-world-stage-putin>. Accessed on 15.11.2024.
- TASS (2024). BRICS member states now discuss partner status of 13 countries — Kremlin aide. Retrieved from <https://tass.com/politics/1859843>. Accessed on 15.11.2024.
- Tengrinews (2024). Kassym-Jomart Tokayev received proposals on Kazakhstan's accession to BRICS - Berik Uali. Retrieved from https://tengrinews.kz/kazakhstan_news/kasyim-jomartu-tokaevu-postupali-predlojeniya-vstuplenii-551133/. Accessed on 15.11.2024.
- Voanews (2024). Türkiye's BRICS bid ahead of the Russia summit plays both sides. Retrieved from <https://www.voanews.com/a/turkey-s-brics-bid-ahead-of-russia-summit-plays-both-sides/7787210.html>. Accessed on 15.11.2024.
- Wintour, Patrick (2024). Putin returns to the world stage hosting 36 leaders at the BRICS summit in Russia. Retrieved from <https://www.theguardian.com/business/2024/oct/22/putin-brics-summit-russia-china-india-iran-kazan>. Accessed on 15.11.2024.

тому, не избегая дискуссий БРИКС, Казахстан придерживается своей внешнеполитической стратегии и ведет двусторонние и многосторонние отношения на основе универсальных правил.

Источники:

- BBC (2023). Аргентина отказывается от планов присоединения к блоку БРИКС. Доступно по адресу: <https://www.bbc.com/news/world-latin-america-67842992>. Дата обращения: 15.11.2024.
- БРИКС (2024). XVI саммит БРИКС. Казанская декларация. Доступно по адресу: https://cdn.brics-russia2024.ru/upload/docs/Kazan_Declaration_FINAL.pdf?1729693488349783. Дата обращения: 15.11.2024.
- Винтур, Патрик (2024). Путин возвращается на мировую арену, принимая 36 лидеров на саммите БРИКС в России. Доступно по адресу: <https://www.theguardian.com/business/2024/oct/22/putin-brics-summit-russia-china-india-iran-kazan>. Дата обращения: 15.11.2024.
- EPRS (2024). Итоги 16-го саммита БРИКС в Казани, Россия. Доступно по адресу: [https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/EPRS_ATA\(2024\)766243](https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/EPRS_ATA(2024)766243). Дата обращения: 15.11.2024.
- Хольцманн, Ханс-Дитер, Кохловски-Каджая, Уте (2024). Саммит БРИКС 2024 в Казани — мировая арена для Путина? Доступно по адресу: <https://www.freiheit.org/brics-summit-2024-kazan-world-stage-putin>. Дата обращения: 15.11.2024.
- ТАСС (2024). Государства-члены БРИКС сейчас обсуждают партнерский статус 13 стран — помощник Кремля. Доступно по адресу: <https://tass.com/politics/1859843>. Дата обращения: 15.11.2024.
- Tengrinews (2024). Касым-Жомарт Токаеву поступили предложения о вступлении Казахстана в БРИКС - Берик Уали. Доступно по адресу: https://tengrinews.kz/kazakhstan_news/kasyim-jomartu-tokaevu-postupali-predlojeniya-vstuplenii-551133/. Дата обращения: 15.11.2024.
- Voanews (2024). Заявка Турции на вступление в БРИКС в преддверии саммита с Россией играет на руку обеим сторонам. Доступно по адресу: <https://www.voanews.com/a/turkey-s-brics-bid-ahead-of-russia-summit-plays-both-sides/7787210.html>. Дата обращения: 15.11.2024.

NATURAL RESOURCES AND DEVELOPMENT: THE CASE OF AZERBAIJAN



DR. AZIMZHAN KHITAKHUNOV

EURASIAN RESEARCH INSTITUTE,
SENIOR RESEARCH FELLOW

ЕВРАЗИЙСКИЙ НАУЧНО-
ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКИЙ ИНСТИТУТ,
СТАРШИЙ НАУЧНЫЙ СОТРУДНИК

ПРИРОДНЫЕ РЕСУРСЫ И РАЗВИТИЕ: КЕЙС АЗЕРБАЙДЖАНА

The abundance of natural resources, such as oil and gas, plays a substantial role in economic development. Some resource-abundant countries achieved significant progress in human capital development, while others remain on the list of least developed economies. In fact, differences in economic development between Norway and Venezuela are significant.

Taking into consideration different paths and development models of oil economies, it is important to analyze the case of Azerbaijan as one of the most resource-abundant post-Soviet countries. Like all post-Soviet states, Azerbaijan experienced a reduction in production indicators, high levels of inflation and unemployment and the disruption of the Soviet supply chains. Furthermore, besides the economic downturn, Azerbaijan had political and military shocks. Figure 1 shows the dynamics of the country's gross domestic product (GDP) per capita.



THE ABUNDANCE OF NATURAL RESOURCES, SUCH AS OIL AND GAS, PLAYS SUBSTANTIAL ROLE IN ECONOMIC DEVELOPMENT

ОБИЛИЕ ПРИРОДНЫХ РЕСУРСОВ, ТАКИХ КАК НЕФТЬ И ГАЗ, ИГРАЕТ СУЩЕСТВЕННУЮ РОЛЬ В ЭКОНОМИЧЕСКОМ РАЗВИТИИ



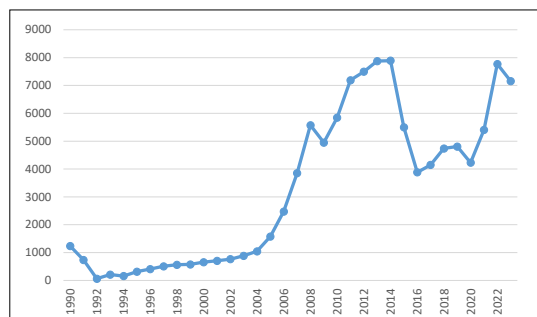
Обилие природных ресурсов, таких как нефть и газ, играет существенную роль в экономическом развитии. Некоторые богатые ресурсами страны достигли значительного прогресса в развитии человеческого капитала, в то время как другие остаются в списке наименее развитых экономик. Фактически, различия в экономическом развитии между Норвегией и Венесуэлой остаются значительными.

Принимая во внимание различные пути и модели развития нефтяных экономик, важно проанализировать случай Азербайджана как одной из самых богатых ресурсами постсоветских стран. Как и все постсоветские государства, Азербайджан испытал спад производственных показателей, высокий уровень инфляции и безработицы и нарушение советских цепочек поставок. Кроме того, помимо экономического спада, Азербайджан испытал политические и военные потрясения. На рисунке 1 показана динамика валового внутреннего продукта (ВВП) страны на душу населения.

В 1990-х годах рост показателя был незначительным. В начале 2000-х годов показатель начал расти быстрее, а в середине 2000-х годов

Figure 1. GDP per capita of Azerbaijan, current USD

Рисунок 1. ВВП на душу населения в Азербайджане, в текущих долларах США



Source: The Author's compilation using World Bank (2024) data.

Источник: составлено автором с использованием данных Всемирного банка (2024).

In the 1990s, growth in the indicator was insignificant. In the early 2000s, the indicator started to grow faster, while in the mid-2000s, Azerbaijan's GDP per capita surged and peaked in 2014 reaching almost 7,900 USD. In 2023, the indicator amounted to 7,155 USD, increasing by nearly 11 times compared with the level of 2000. However, the country ex-

ВВП Азербайджана на душу населения резко вырос и достиг пика в 2014 году, достигнув почти 7,900 долларов США. В 2023 году показатель составил 7,155 долларов США, увеличившись почти в 11 раз по сравнению с уровнем 2000 года. Однако в 2016 году в стране произошло существенное снижение ВВП на душу населения в связи с падением цен на нефть. По сравнению с максимальным уровнем показатель 2016 года снизился почти на 51%. Этот факт свидетельствует о высокой уязвимости экономики Азербайджана к внешним шокам, таким как снижение цен. Рост цен на ресурсы в 2022 году способствовал увеличению ВВП на душу населения. Несмотря на этот рост, в 2023 году показатель Азербайджана оказался ниже ВВП на душу населения богатого ресурсами Казахстана (13,136 долларов США) и соседней Грузии (8,120 долларов США).

Азербайджан добился прогресса в росте ВВП на душу населения за счет привлечения инвестиций от международных нефтяных компаний (МНК) и решения транспортных вопросов. Инвестиции МНК



perienced a substantial reduction in GDP per capita in 2016 following the drop in oil prices. Compared to the maximum level, the 2016 indicator declined by almost 51%. This fact shows the high vulnerability of Azerbaijan's economy to external shocks such as price reductions. The growth of resource prices in 2022 contributed to the increase in GDP per capita. Despite this increase, in 2023 Azerbaijan's indicator was lower than the GDP per capita of resource-rich Kazakhstan (13,136 USD) and its neighboring Georgia (8,120 USD).

Azerbaijan achieved progress in GDP per capita growth by attracting investments from international oil companies (IOC) and solving transportation issues. IOC investments allowed Azerbaijan to discover new oil and gas fields and increase their production volumes. The construction of new oil and gas pipelines helped Azerbaijan to increase transportation capacities. In particular, Azerbaijan reached agreements with Russia and Georgia to transport its oil using Baku-Novorossiysk and Baku-Supsa pipelines. At the same time, the country started construction of strategic pipelines such as Baku-Tbilisi-Ceyhan and Baku-Tbilisi-Erzurum.

According to the State Statistical Committee of the Republic of Azerbaijan (2024), in 1995, the length of Azerbaijan's pipelines amounted to 3,678 km, which increased to 5,772 km in 2023. For the reported period, the lengths of oil pipelines changed from 712 km to 1,588 km, and gas pipelines – from 2,966 km to 4,184. The length of oil pipelines reached 1,168 km in 1999, and 1,610 km in 2006 due to the launch of the Baku-Supsa and Baku-Tbilisi-Ceyhan pipelines. The launch of the pipelines contributed to the surge of oil and gas transportation to Türkiye and European markets. Oil transportation increased from 8,846 thousand tons in 1996 to 11,774 thousand



**IOC INVESTMENTS
ALLOWED
AZERBAIJAN TO
DISCOVER NEW OIL
AND GAS FIELDS
AND INCREASE
THEIR PRODUCTION
VOLUMES**

**ИНВЕСТИЦИИ
МНК ПОЗВОЛИЛИ
АЗЕРБАЙДЖАНУ
ОТКРЫТЬ НОВЫЕ
МЕСТОРОЖДЕНИЯ
НЕФТИ И ГАЗА
И УВЕЛИЧИТЬ
ОБЪЕМЫ ИХ
ДОБЫЧИ**



позволили Азербайджану открыть новые месторождения нефти и газа и увеличить объемы их добычи. Строительство новых нефте- и газопроводов помогли Азербайджану увеличить транспортные мощности. В частности, Азербайджан достиг соглашений с Россией и Грузией о транспортировке своей нефти по трубопроводам Баку-Новороссийск и Баку-Супса. В то же время страна начала строительство стратегических трубопроводов, таких как Баку-Тбилиси-Джейхан и Баку-Тбилиси-Эрзурум.

По данным Государственного статистического комитета Азербайджанской Республики (2024), в 1995 году протяженность трубопроводов Азербайджана составляла 3,678 км, а в 2023 году увеличилась до 5,772 км. За отчетный период протяженность нефтепроводов изменилась с 712 км до 1,588 км, а газопроводов – с 2,966 до 4,184 км. Протяженность нефтепроводов достигла в 1999 году 1,168 км, а в 2006 году – 1,610 км за счет ввода в эксплуатацию трубопроводов Баку-Супса и Баку-Тбилиси-Джейхан. Запуск трубопроводов способствовал резкому увеличению транспортировки нефти и газа на рынки Турции и Европы. Транспортировка нефти увеличилась с 8,846 тыс. тонн в 1996 году до 11,774 тыс. тонн в 2000 году. В 2006 году этот показатель составил 19,947 тыс. тонн, а в 2007 году резко вырос до 39,999 тыс. тонн. Пик транспортировки по нефтепроводам пришелся на 2009 год и составил 50,480 тыс. тонн. В 2023 году Азербайджан транспортировал по трубопроводам 39,753 тыс. тонн нефти. Стоит отметить, что в период 2009–2020 годов поставки нефти Азербайджана имели тенденцию к снижению. Транспортировка природного газа по трубопроводам, напротив, показывает устойчивый рост, увеличившись с 3,502 тыс. тонн в 1996

tons in 2000. In 2006, the indicator amounted to 19,947 thousand tons and surged to 39,999 thousand tons in 2007. Transportation through oil pipelines peaked in 2009 reaching 50,480 thousand tons. In 2023, Azerbaijan transported through pipelines 39,753 thousand tons of oil. It is worth mentioning that in the period 2009-2020, Azerbaijan's oil supplies had a decreasing trend. Contrary, transportation of natural gas using pipelines shows a steady growth, increasing from 3,502 thousand tons in 1996 to 28,284 thousand tons in 2023. Thus, during the reported period, while transportation of oil increased by 4.5 times, the growth for natural gas was 8.1 times. Hence, demand for Azerbaijan's natural gas is higher. The European Union's willingness to reduce dependence on Russian natural gas is one of the reasons for this tremendous growth. According to O'Byrne (2024), in July 2022, Azerbaijan announced its plans to double exports of natural gas to Europe to 20 bcm per year by the end of 2027.

This requires growth in exports by over 50 percent in three years. Despite the higher output of natural gas with new production wells, Azerbaijan cannot confirm whether the increased production will be enough to meet Baku's commitments to the EU, growing domestic consumption and rising demand in Türkiye and Georgia. Moreover, Baku will still have to increase the capacity of the pipelines carrying gas to Europe (O'Byrne, 2024). Politico (2024) reports that since the conflict in Ukraine, the EU has been strengthening its energy ties with Azerbaijan. The EU politicians expect that Azerbaijan will run its gas through a pipeline that currently brings Russian fuel to the EU via Ukraine when a transit deal between Kyiv and Moscow expires at the end of 2024.

However, a key factor, explaining the decrease in oil transportation is the substantial decline of oil extraction in Azerbaijan (Figure 2). In 2010, crude oil extraction peaked and amounted to 50,838 thousand tons. In the following period, oil extraction started to decrease and reached 30,147 thousand tons in 2023. Hence, in 2023, the indicator decreased by almost 41% compared to its peak level. Interfax (2024) reports that during January-September 2024 production and exports

году до 28,284 тыс. тонн в 2023 году. Таким образом, за отчетный период, при увеличении транспортировки нефти в 4.5 раза рост по природному газу составил 8.1 раза. Следовательно, спрос на азербайджанский природный газ выше. Готовность Европейского союза сократить зависимость от российского природного газа является одной из причин этого колоссального роста. По данным О'Бирн (2024), в июле 2022 года Азербайджан объявил о своих планах удвоить экспорт природного газа в Европу до 20 млрд куб. м в год к концу 2027 года.

Для этого требуется рост экспорта более чем на 50 процентов за три года. Несмотря на более высокую добычу природного газа с новыми эксплуатационными скважинами, Азербайджан не может подтвердить, будет ли увеличенная добыча достаточной для выполнения обязательств Баку перед ЕС, растущего внутреннего потребления и спроса в Турции и Грузии. Более того, Баку все равно придется увеличивать пропускную способность трубопроводов, транспортирующих газ в Европу (О'Бирн, 2024). Politico (2024) сообщает, что после конфликта на Украине ЕС укрепляет свои энергетические связи с Азербайджаном. Политики ЕС ожидают, что Азербайджан



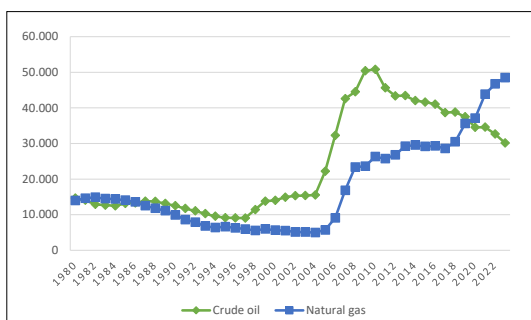
of oil correspondingly decreased by 4.8% and 5.8% year-on-year.

Reduction of oil production is another important risk and challenge for Azerbaijan's economy. Despite the country's efforts to resume the volume of production, the output retains the decreasing trend. Ibadoghlu (2024) mentions that the reduction in oil production, the increase in operational and transportation costs, and lower global market prices cause a reduction in oil and gas revenues in Azerbaijan.

In turn, during the same period, production of natural gas increased from 26,312 to 48,497 million cubic meters, surging by high 84.3%. Hence, revenues from natural gas exports can be considered compensation for oil revenue losses.

Figure 2. Crude oil (including gas condensate) extraction (thousand tons) and production of natural gas (million cubic meters) in Azerbaijan

Рисунок 2. Добыча сырой нефти (включая газовый конденсат, тыс. тонн) и производство природного газа (млн. куб. м) в Азербайджане



Source: Author's compilation using data from the State Statistical Committee of the Republic of Azerbaijan (2024).

Источник: составлено автором на основе данных Государственного статистического комитета Азербайджанской Республики (2024).

Azerbaijan's foreign trade shows significant growth. The country's total trade increased from 4 billion USD in 1991 to almost 51.2 billion USD in 2023. In the same period, Azerbaijan's exports and imports grew by 16 and 9 times, respectively. The trade balance changed from 0.2 to 16.6 billion USD. The oil and gas boom made Azerbaijan's econo-

будет направлять свой газ по трубопроводу, который в настоящее время доставляет российское топливо в ЕС через Украину, когда транзитное соглашение между Киевом и Москвой истечет в конце 2024 года.

Однако ключевым фактором, объясняющим снижение транспортировки нефти, является существенное снижение добычи нефти в Азербайджане (рисунок 2). В 2010 году добыча сырой нефти достигла пика и составила 50,838 тыс. тонн. В последующий период добыча нефти начала снижаться и достигла 30,147 тыс. тонн в 2023 году. Таким образом, в 2023 году показатель снизился почти на 41% по сравнению с пиковым значением. Интерфакс (2024) сообщает, что за январь-сентябрь 2024 года добыча и экспорт нефти соответственно снизились на 4.8% и 5.8% в годовом исчислении.

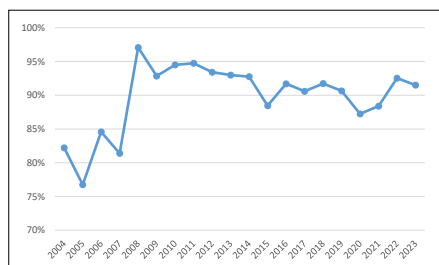
Сокращение добычи нефти является еще одним важным риском и вызовом для экономики Азербайджана. Несмотря на усилия страны по возобновлению объемов добычи, она сохраняет тенденцию к снижению. Ибадоглу (2024) упоминает, что сокращение добычи нефти, рост эксплуатационных и транспортных расходов, а также снижение мировых рыночных цен приводят к сокращению доходов от нефти и газа в Азербайджане. В свою очередь, за тот же период добыча природного газа увеличилась с 26,312 до 48,497 миллионов кубических метров, увеличившись на высокие 84.3%. Следовательно, доходы от экспорта природного газа можно считать компенсацией потерь доходов от нефти.



my extremely dependent on fuel exports. Figure 3 shows that the share of mineral fuels in the country's total exports increased from 82% in 2004 to 91% in 2023.

Figure 3. Share of mineral fuels in total exports, %

Рисунок 3. Доля минерального топлива в общем объеме экспорта, %



Source: The Author's calculations are based on ITC (2024) data.

Источник: расчеты автора на основе данных Центра международной торговли (2024).

It is worth mentioning that in 2008 the share amounted to 97%. Besides mineral fuels, in 2023, the top five export products of Azerbaijan included edible fruit and nuts, plastics, edible vegetables and aluminum. In the same year, a share of edible fruit and nuts in Azerbaijan's total exports amounted to 1.5% (0.9% in 2004), plastics – 1.4% (1.9% in 2004), vegetables – 0.6% (0.3% in 2004), and aluminum – 0.6% (1.4% in 2004). Other indicators, demonstrating Azerbaijan's dependence on natural resources, are oil rents and total natural resources rents. According to the World Bank (2024) data, oil rents (as % of GDP) decreased from 33% in 2000 to 21% in 2021. During the same period, total natural resources rents (as % of GDP) declined from 35% to 30%. Despite this reduction, the indicators remain high.

The annual GDP growth of Azerbaijan shows the vulnerability of its economy to price and output shocks (Figure 4). Increasing supplies of mineral fuels resulted in higher growth rates.



CONSTRUCTION OF NEW OIL AND GAS PIPELINES HELPED AZERBAIJAN TO INCREASE TRANSPORTATION CAPACITIES

СТРОИТЕЛЬСТВО НОВЫХ НЕФТЕ- И ГАЗОПРОВОДОВ ПОМОГЛИ АЗЕРБАЙДЖАНУ УВЕЛИЧИТЬ ТРАНСПОРТНЫЕ ВОЗМОЖНОСТИ



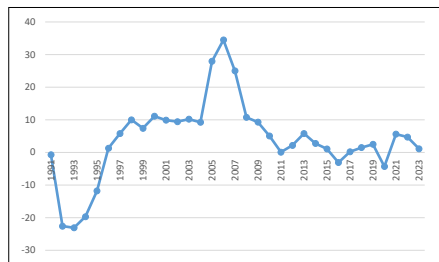
Внешняя торговля Azerbaijan показывает значительный рост. Общий товарооборот страны увеличился с 4 млрд долларов США в 1991 году до почти 51.2 млрд долларов США в 2023 году. За тот же период экспорт и импорт Azerbaijan выросли в 16 и 9 раз, соответственно. Торговый баланс изменился с 0.2 до 16.6 млрд долларов США. Нефтегазовый бум сделал экономику Azerbaijan крайне зависимой от экспорта топлива. На рисунке 3 показано, что доля минерального топлива в общем экспорте страны увеличилась с 82% в 2004 году до 91% в 2023 году.

Стоит отметить, что в 2008 году эта доля составляла 97%. Помимо минерального топлива, в 2023 году в пятерку основных экспортных товаров Azerbaijan вошли съедобные фрукты и орехи, пластиковые изделия, съедобные овощи и алюминий. В том же году доля съедобных фруктов и орехов в общем экспорте Azerbaijan составила 1.5% (0.9% в 2004 году), пластиковых изделий – 1.4% (1.9% в 2004 году), овощей – 0.6% (0.3% в 2004 году), алюминия – 0.6% (1.4% в 2004 году). Другими показателями, демонстрирующими зависимость Azerbaijan от природных ресурсов, являются нефтяная рента и общая природная рента. По данным Всемирного банка (2024), нефтяная рента (в % от ВВП) снизилась с 33% в 2000 году до 21% в 2021 году. За тот же период общая рента от природных ресурсов (в % от ВВП) снизилась с 35% до 30%. Несмотря на это снижение, показатели остаются высокими.

Годовой рост ВВП Azerbaijan показывает уязвимость его экономики к ценовым и производственным шокам (рисунок 4). Увеличение поставок минерального топлива привело к более высоким темпам роста. В 2006 году Азербайджан

In 2006, Azerbaijan reached a record level of GDP growth, which amounted to 35%. Simultaneous increases in the volumes of exports and world oil and natural gas prices caused this record growth. For instance, actual prices as a percent of the previous year for Azerbaijan's exports amounted to 147% in 2006, while in 2008 it surged to a record 788%. Since 2010, the country's economy has experienced a slow-down. In general, the average annual growth rate of Azerbaijan's GDP increased from minus 6% in 1991-1999 to a high of 16% during 2000-2009. Between 2010 and 2019, the average growth rate decreased to 2%.

Figure 4. GDP growth rate, annual %
Рисунок 4. Годовой темп роста ВВП, %



Source: The Author's compilation using World Bank (2024) data.

Источник: составлено автором с использованием данных Всемирного банка (2024).

Thus, Azerbaijan demonstrates a high dependence on mineral fuels and the country needs to transform its economy to ensure sustainable growth and development and mitigate the potential impact of negative external shocks. These shocks include price volatility, lower levels of production, and lower demand by main trade partners. It is worth mentioning that climate change-driven policy transformations, especially in the main importer of Azerbaijan's mineral fuels, the European Union, also pose additional risks. Hence, Azerbaijan needs to strengthen its human capital by supporting and investing in education, healthcare and science. It is worth mentioning that Azerbai-



AZERBAIJAN SHOULD INCREASE THE SUPPORT OF SCIENCE AND FOCUS ON RESEARCH AND DEVELOPMENT AS HUMAN CAPITAL WILL SERVE AS A BASIS FOR FUTURE ECONOMIC DIVERSIFICATION PROJECTS

АЗЕРБАЙДЖАН ДОЛЖЕН УВЕЛИЧИТЬ ПОДДЕРЖКУ НАУКИ И СОСРЕДОТОЧИТЬСЯ НА ИССЛЕДОВАНИЯХ И РАЗРАБОТКАХ, ПОСКОЛЬКУ ЧЕЛОВЕЧЕСКИЙ КАПИТАЛ БУДЕТ СЛУЖИТЬ ОСНОВОЙ ДЛЯ БУДУЩИХ ПРОЕКТОВ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ ДИВЕРСИФИКАЦИИ



байджан достиг рекордного уровня роста ВВП, который составил 35%. Одновременный рост объемов экспорта и мировых цен на нефть и природный газ стали причиной этого рекордного повышения. Например, фактические цены в процентах к предыдущему году для экспорта Азербайджана составили 147% в 2006 году, тогда как в 2008 году они выросли до рекордных 788%. С 2010 года экономика страны испытывает замедление. В целом среднегодовой темп роста ВВП Азербайджана увеличился с минус 6% в 1991-1999 годах до высоких 16% в 2000-2009 годах. В период с 2010 по 2019 год средний темп роста снизился до 2%.

Таким образом, Азербайджан демонстрирует высокую зависимость от минерального топлива, и стране необходимо преобразовать свою экономику, чтобы обеспечить устойчивый рост и развитие и смягчить потенциальное воздействие негативных внешних шоков. К таким шокам относятся волатильность цен, более низкие уровни производства и спроса со стороны основных торговых партнеров. Стоит отметить, что преобразования в политике, вызванные изменением климата, особенно в Европейском союзе, основном импортере минерального топлива Азербайджана, также создают дополнительные риски. Следовательно, Азербайджану необходимо укреплять свой человеческий капитал, поддерживая и инвестируя в образование, здравоохранение и науку. Стоит отметить, что Азербайджан достиг положительных изменений в Индексе человеческого развития (ИЧР), который показывает прогресс с точки зрения долгой и здоровой жизни, доступа к знаниям и достойного уровня жизни. В период с 1995 по 2022 год значение ИЧР Азербайджана изменилось с 0.6 до 0.76, что вы-

jan attained positive changes in the Human Development Index (HDI), which shows progress in terms of a long and healthy life, access to knowledge and a decent standard of living. Between 1995 and 2022, Azerbaijan's HDI value changed from 0.6 to 0.76, which put the country in the High human development category (UNDP, 2024). However, Azerbaijan's support of science remains limited. Data from the State Statistical Committee of the Republic of Azerbaijan (2024) shows that despite the number of researchers increasing from 15.8 thousand in 2000 to 19.9 thousand in 2022, financing of science from the state budget decreased from 0.2% to 0.13% of GDP during the reported period. Moreover, financing of science in percent to expenditures of the state budget also declined from 1.2% to 0.52%. Hence, Azerbaijan should increase support of science and focus on research and development as human capital will serve as a basis for future economic diversification projects. Furthermore, besides investing in human capital, it is important to accumulate physical capital and develop the country's infrastructure. Human and physical capital investments will improve Azerbaijan's competitiveness.

Thus, Azerbaijan needs to use temporary revenues from mineral resources to attain a competitive economy with highly developed human capital.

↑ вело страну в категорию стран с высоким уровнем человеческого развития (ПРООН, 2024). Однако поддержка науки со стороны Azerbaijan остается ограниченной. Данные Государственного комитета по статистике Azerbaijanской Республики (2024) показывают, что, несмотря на увеличение числа исследователей с 15.8 тыс. в 2000 году до 19.9 тыс. в 2022 году, финансирование науки из государственного бюджета сократилось с 0.2% до 0.13% ВВП за отчетный период. Более того, финансирование науки в процентах к расходам государственного бюджета также сократилось с 1.2% до 0.52%. Следовательно, Azerbaijan должен увеличить поддержку науки и сосредоточиться на исследованиях и разработках, поскольку человеческий капитал послужит основой для будущих проектов по диверсификации экономики. Кроме того, помимо инвестиций в человеческий капитал, важно накапливать физический капитал и развивать инфраструктуру страны. Инвестиции в человеческий и физический капитал повысят конкурентоспособность Azerbaijan.

Таким образом, Azerbaijanу необходимо использовать временные доходы от минеральных ресурсов для достижения конкурентоспособной экономики с высоко развитым человеческим капиталом.



References:

- Ibadoghlu, Gubad (2024). Three Key Factors Reducing Oil Revenues in Azerbaijan. Retrieved from <https://ssrn.com/abstract=4920430>. Accessed on 15.10.2024.
- Interfax (2024). Azerbaijan reduced oil production 4.8%, exports 5.8% in 9M – ministry. Retrieved from <https://interfax.com/newsroom/top-stories/106590/#:~:text=2024%2013%3A24-,Azerbaijan%20reduced%20oil%20production%204.8%25%2C%20exports%205.8%25%20in%209M,data%20from%20the%20Energy%20Ministry>. Accessed on 15.10.2024.
- International Trade Center (2024). Trade map. Azerbaijan. Retrieved from <https://www.trademap.org/Index.aspx>. Accessed on 14.11.2024.
- O'Byrne, David (2024). Azerbaijan's gas exports increased, but Baku is still challenged to meet EU goals. Retrieved from <https://eurasianet.org/azerbaijans-gas-exports-increase-but-baku-still-challenged-to-meet-eu-goal>. Accessed on 01.09.2024.
- Politico (2024). EU wants Azerbaijan to fuel the Russian gas pipeline in Ukraine. Retrieved from <https://www.politico.eu/article/eu-asks-azerbaijan-replace-russian-gas-transit-deal-ukraine-expiring/>. Accessed on 10.09.2024.
- State Statistical Committee of the Republic of Azerbaijan (2024). Energy, Trade, Transport and Price sections. Retrieved from <https://www.stat.gov.az/?lang=en>. Accessed on 10.11.2024.
- United Nations Development Program (2024). Human Development Reports. Azerbaijan. Retrieved from <https://hdr.undp.org/data-center/specific-country-data#/countries/AZE>. Accessed on 04.11.2024.
- World Bank (2024). World Bank Open Data. Azerbaijan. Retrieved from <https://data.worldbank.org/country/azerbaijan>. Accessed on 14.11.2024.

Источники:

- Politico (2024). ЕС хочет, чтобы Азербайджан снабжал российский газопровод в Украине. Доступно по адресу: <https://www.politico.eu/article/eu-asks-azerbaijan-replace-russian-gas-transit-deal-ukraine-expiring/>. Дата обращения: 10.09.2024.
- Всемирный банк (2024). Открытые данные Всемирного банка. Азербайджан. Доступно по адресу: <https://data.worldbank.org/country/azerbaijan>. Дата обращения: 14.11.2024.
- Государственный статистический комитет Азербайджанской Республики (2024). Разделы «Энергетика», «Торговля», «Транспорт» и «Цены». Доступно по адресу: <https://www.stat.gov.az/?lang=en>. Дата обращения: 10.11.2024.
- Ибадоглу, Губад (2024). Три ключевых фактора снижения доходов от нефти в Азербайджане. Доступно по адресу: <https://ssrn.com/abstract=4920430>. Дата обращения: 15.10.2024.
- Интерфакс (2024). Азербайджан сократил добычу нефти на 4,8%, экспорт на 5,8% за 9 месяцев – министерство. Доступно по адресу: <https://interfax.com/newsroom/top-stories/106590/#:~:text=2024%2013%3A24-,Azerbaijan%20reduced%20oil%20production%204.8%25%2C%20exports%205.8%25%20in%209M,data%20from%20the%20Energy%20Ministry>. Дата обращения: 15.10.2024.
- О'Бирн, Дэвид (2024). Экспорт газа из Азербайджана увеличился, но Баку по-прежнему не может достичь целей ЕС. Доступно по адресу: <https://eurasianet.org/azerbaijans-gas-exports-increase-but-baku-still-challenged-to-meet-eu-goal>. Дата обращения: 01.09.2024.
- ПРООН (2024). Доклад о человеческом развитии. Азербайджан. Доступно по адресу: <https://hdr.undp.org/data-center/specific-country-data#/countries/AZE>. Дата обращения: 04.11.2024.
- Центр международной торговли (2024). Карта торговли. Азербайджан. Доступно по адресу: <https://www.trademap.org/Index.aspx>. Дата обращения: 14.11.2024.

CENTRAL ASIAN REGIONAL SECURITY COMPLEX: KAZAKHSTAN'S ROLE IN MAINTAINING REGIONAL COOPERATION



ANUAR SATMURZIN

EURASIAN RESEARCH INSTITUTE,
JUNIOR RESEARCH FELLOW

ЕВРАЗИЙСКИЙ
НАУЧНОИССЛЕДОВАТЕЛЬСКИЙ ИНСТИТУТ,
МЛАДШИЙ НАУЧНЫЙ СОТРУДНИК

ЦЕНТРАЛЬНОАЗИАТСКИЙ КОМПЛЕКС РЕГИОНАЛЬНОЙ БЕЗОПАСНОСТИ: РОЛЬ КАЗАХСТАНА В ПОДДЕРЖАНИИ РЕГИОНАЛЬНОГО СОТРУДНИЧЕСТВА

Throughout history, the region of Central Asia – encompassing Kazakhstan, Kyrgyzstan, Tajikistan, Turkmenistan, and Uzbekistan – has played a leading role in navigating the cross-roads connecting Europe and Asia vis-à-vis trade, energy, and infrastructure. Nevertheless, the region's post-independence connections with the majority of the key actors in the international arena started gaining momentum shortly following the collapse of the Soviet Union in 1991 (Sullivan, 2019). Over the last several decades, Central Asian states have become a crucial driving mechanism of present-day Eurasian geopolitics. The introduction of China's Belt and Road Initiative (BRI) initiative in 2013, the retreat of the United States from Afghanistan during the summer of 2021, and the commencement of the Russian-Ukraine war in February of 2022 have all contributed to the dynamism of Central Asian regional security complex by re-calibrating the corresponding relations between leading regional actors. Hence, it might be interesting to have a brief look at the somewhat perplexingly fluid dynamics of Central Asian complex geopolitics, and more importantly, the mechanisms of engagement adopted by the Republic of Kazakhstan in fostering state cooper-



**OVER THE LAST
SEVERAL DECADES,
CENTRAL ASIAN
STATES HAVE
BECOME A CRUCIAL
DRIVING MECHANISM
OF PRESENT-
DAY EURASIAN
GEOPOLITICS**

**ЗА ПОСЛЕДНИЕ
НЕСКОЛЬКО
ДЕСЯТИЛЕТИЙ
ГОСУДАРСТВА
ЦЕНТРАЛЬНОЙ АЗИИ
СТАЛИ ВАЖНЫМ
ДВИЖУЩИМ
МЕХАНИЗМОМ
СОВРЕМЕННОЙ
ЕВРАЗИЙСКОЙ
ГЕОПОЛИТИКИ**



На протяжении истории регион Центральной Азии, включающий Казахстан, Кыргызстан, Таджикистан, Туркменистан и Узбекистан, играл ведущую роль в навигации перекрёстных путей Европы и Азии в сферах торговли, энергетики и инфраструктуры. Тем не менее, связь региона с большинством ключевых игроков на международной арене начала активно развиваться после распада Советского Союза в 1991 году (Салливан, 2019). За последние несколько десятилетий государства Центральной Азии стали важным движущим механизмом современной евразийской геополитики. Инициатива «Один пояс, один путь» (ОПОП), представленная Китаем в 2013 году, вывод войск США из Афганистана летом 2021 года и начало Российско-украинской войны в феврале 2022 года внесли значительный вклад в изменение динамики комплекса региональной безопасности Центральной Азии, скорректировав отношения между ведущими региональными державами. В этой связи, необходимо рассмотреть изменчивую и сложную геополитическую динамику Центральной Азии и, что более важно, механизмы взаимодействия, используемые Республикой Казахстан для укреп-

ation both inside and outside of the regional framework.

To begin with, Russia has always sought to act as a primary security guarantor in Central Asia, predominantly via Collective Security Treaty Organization (CSTO) with Kazakhstan, Kyrgyzstan, and Tajikistan on board, and the Commonwealth of Independent States (CIS) and Collective Shanghai Treaty Organization (SCO) comprised of all the Central Asian states; with Turkmenistan acting as an associated member/guest attendee. Russia's presence in Central Asia, however, is not limited by a strong military factor but is reinforced by the Eurasian Economic Union (EUEA) – comprised of the majority of Central Asian states – that catalyzes the further consolidation of Russia involvement in the region's affairs (Pål and Blakkisrud, 2021).

China, on the other hand, mostly views Kazakhstan as a crucial trade focal point, albeit not bereft of soft policy considerations including education, of its BRI – a connectivity strategy aimed at developing several land and maritime routes with a final goal of connecting China's market with those in Europe, thereby solving its pressing overcapacity issues (Rangsimaporn, 2020). The start of the Russian-Ukraine war and associated sanctions have impeded the speed of BRI's development, yet it also allowed both China and several Central Asian states, including Kazakhstan, to enrich regional infrastructural development with new opportunities, such as bypassing Russia via the Middle Corridor (MC).

The European Union (EU) has previously shown an interest in the Central Asian region via the concept of 'neighbours of its neighbours,' which implicitly places Central Asian states in its wider European Neighborhood Policy (ENP), yet it somewhat faded given the associated implications



ALL COMBINED, THIS CREATES A 'MELTING POT' OF OVERLAPPING GEOPOLITICAL AND ECONOMIC INTERESTS AND AGENDAS BOTH DEEP WITHIN AND WITHOUT THE CENTRAL ASIAN REGIONAL SECURITY SCHEME

ВСЕ ВЫШЕПЕРЕЧИСЛЕННОЕ СОЗДАЕТ СВОЕОБРАЗНЫЙ «ПЛАВИЛЬНЫЙ КОТЕЛ» ПЕРЕСЕКАЮЩИХСЯ ГЕОПОЛИТИЧЕСКИХ И ЭКОНОМИЧЕСКИХ ИНТЕРЕСОВ КАК ВНУТРИ, ТАК И ЗА ПРЕДЕЛАМИ СИСТЕМЫ РЕГИОНАЛЬНОЙ БЕЗОПАСНОСТИ ЦЕНТРАЛЬНОЙ АЗИИ



пления сотрудничества как внутри региона, так и за его пределами.

Начать следует с того, что Россия всегда стремилась выступать в роли основного гаранта безопасности в Центральной Азии, в основном в рамках Организации Договора о Коллективной Безопасности (ОДКБ) с участием Казахстана, Кыргызстана и Таджикистана, а также через Содружество Независимых Государств (СНГ) и Шанхайскую Организацию Сотрудничества (ШОС), которые объединяют все государства региона, за исключением Туркменистана, выступающего в качестве ассоциированного члена/гостя. Присутствие России в Центральной Азии, однако, не ограничивается исключительно фактором обеспечения безопасности. Оно также подкреплено Евразийским Экономическим Союзом (ЕАЭС), в который входят большинство центральноазиатских государств и который способствует дальнейшей консолидации участия России в делах региона (Пал и Блаккисруд, 2021).

Китай, с другой стороны, преимущественно рассматривает Казахстан как ключевой торговый узел, однако подход Китая к региону не лишен мягкой силы и включает образовательные инициативы, к примеру, в рамках проекта «Один пояс, один путь». Эта стратегия направлена на развитие серии сухопутных и морских маршрутов с конечной целью соединения китайского рынка с европейскими, что позволит решить проблему избыточных производственных мощностей Китая (Рангисмапорн, 2020). Начало Российско-украинской войны и связанные с ней санкции замедлили реализацию инициативы ОПОП, но одновременно предоставили Китаю и ряду центральноазиатских государств, включая Казахстан, новые возможности для развития региональной соединительной ин-

of the associated European issues. Over the last couple of years, the EU has facilitated a turn towards deeper integration with Central Asian states, and especially Kazakhstan, by signing the Memorandum of Understanding in November 2022 and endorsing the Operational Partnership Roadmap for the period of 2023-2024 (European Commission, 2023).

The US attempted a rather 'sudden' and perhaps, even 'surprising,' re-engagement with Central Asian states during the 'C5+1' summit in September 2023 where the leaders discussed the prospects for cooperation on a range of levels, particularly concerning the infrastructural build-up around the MC (McGraw, 2023). In addition, the 'US Strategy for Central Asia 2019-2025' aims at engaging Central Asian countries more closely with the American economic and diplomatic agendas (Eurasianet, 2024).

All combined, this creates a 'melting pot' of overlapping geopolitical and economic interests and agendas both deep within and without the Central Asian regional security scheme. What of Kazakhstan, however? Since Kazakhstan ended up 'sandwiched' between two regional dominant actors following the associated end of the Soviet Union in 1991, exemplified by the newly emerged Russian Federation and rising China, it has to tailor its foreign policy considerations accordingly

фраструктуры, такие как например, обход России через Средний Коридор (СК).

Европейский союз (ЕС) ранее уже проявлял интерес к Центральноазиатскому региону через реализацию концепции «соседи соседей», которая подразумевала включение государств Центральной Азии в более широкий контекст Европейской политики соседства. Однако этот интерес со временем несколько ослаб из-за внутренних проблем самого ЕС. В последние несколько лет ЕС делает шаги в сторону более глубокой интеграции с государствами Центральной Азии, особенно с Казахстаном, подписав Меморандум о взаимопонимании в ноябре 2022 года и утвердив Дорожную карту операционного партнерства на 2023–2024 годы (Европейская комиссия, 2023).

США в последние несколько лет предпринимают «внезапную» и даже «неожиданную» попытку возобновления взаимодействия с государствами Центральной Азии в рамках, например, саммита «C5+1» в сентябре 2023 года, где обсуждались перспективы сотрудничества между государствами на различных уровнях, в особенности в контексте развития инфраструктуры вокруг СК (МкГрав, 2023). Кроме того, «Стратегия США в Центральной Азии на 2019–2025 годы» нацелена на более тесное вовле-



(Vanderhill et al., 2020). Almost immediately, at least in practice, the country's leadership came up with a 'multi-vector' foreign policy approach – a future guiding principle of Kazakhstan's foreign relations with other countries. The core working principle of Kazakhstan's 'multi-vector' policy consists of two primary vectors: bilateral and regional.

On a bilateral level, Kazakhstan seeks to engage in cooperative and mutually beneficial state-to-state relations with 'everyone who wishes to do the same' to both pursue economic and diplomatic cooperation and shift the asymmetry in the bilateral relations via securing timely concession so as to increase its own profitability (Kassen, 2018).

Meanwhile, on the regional level, Kazakhstan seems to be mirroring those practices adopted by smaller Southeast Asian states in the immediate aftermath of the Cold War. The logic here is a focus on versatility and flexibility as opposed to the typical hard-balancing prevalent in a realist international relations discourse. Just like several Southeast Asian states, Kazakhstan and its multi-vector policy abstain from challenging the status quo in a straightforward manner. Instead, it pursues the policy of developing closer and deeper political, social, and economic relations with as many regional actors as possible, thereby facilitating the security, economic, and diplomatic dialogues on the broader regional level. In other words, Kazakhstan seeks to include as many regional actors as possible in the associated regional framework so every actor involved would have a certain portion of interest in maintaining the stable and peaceful regional dialogue aimed at fostering cooperation and mutually beneficial agreements (Vanderhill et al., 2020).



чение центральноазиатских стран в экономическую и дипломатическую повестку Соединенных Штатов (Евразиянет, 2024).

Все вышеперечисленное создает своеобразный «плави́льный котел» пересекающихся геополитических и экономических интересов как внутри, так и за пределами системы региональной безопасности Центральной Азии. Что касательно Казахстана? После распада Советского Союза в 1991 году Казахстан оказался «зажат» между двумя доминирующими региональными игроками – Российской Федерацией и Китаем, что потребовало соответствующей адаптации его внешнеполитических стратегий под сложившиеся условия (Вандерхилл и др., 2020). Практически сразу руководство страны выработало концепцию «многовекторной» внешней политики, ставшей впоследствии принципом, определяющим будущее взаимодействие Казахстана с другими государствами. Основным принципом работы «многовекторной» политики Казахстана является два ключевых направления: двустороннее и региональное.

На двустороннем уровне Казахстан стремится к сотрудничеству и взаимовыгодным отношениям с «всеми, кто готов к такому же сотрудничеству», в целях как развития экономического и дипломатического взаимодействия, так и корректировки асимметрии в рамках двусторонних взаимоотношений, чтобы тем самым повысить собственную выгоду (Кассен, 2018).

На региональном уровне Казахстан в основном применяет практики, ранее использовавшиеся малыми государствами Юго-Восточной Азии после окончания Холодной Войны. Их основная логика заключается в акценте на гибкость и универсальность вместо прямолинейного противопоставления, характерного для концепции реализма в международных отношениях. Подобно нескольким государствам Юго-Восточной Азии, Казахстан и его многовекторная политика воздерживается от прямолинейных попыток изменения сложившегося статуса-кво. Вместо этого страна стремится развивать более тесные политические, социальные и эко-

Such an approach allows Kazakhstan to negate the persistent asymmetry in power capabilities and create a stable regional interplay, which serves, first and foremost, Kazakhstan's interests. There are several ways Kazakhstan utilizes this approach. Proactivity is one with Kazakhstan taking an active part in several regional economic and security integration initiatives, including the CSTO, EAEU, SCO, and several others. The other concerns the country's diplomatic flexibility depending on the contextual situation surrounding the phenomenon.

For example, Kazakhstan seeks to preserve a delicate balance when it comes to regional conflicts such as the one unfolding in Ukraine since February 2022. Even before, understanding the thin-layered tension vis-à-vis the relatively fragile regional security framework, Kazakhstan abstained from voting on the United Nations General Assembly (UNGA) resolution on the 'territorial integrity of Ukraine' (Yuneman, 2023). This is presumed to keep Kazakhstan's relations with Russia and the US balanced so as not to tilt the diplomatic preponderance towards one side or another.

The same happened in 2022 when President Kassym-Jomart Tokayev refused to support Russia's decision to recognize the independence of the Donetsk People's Republic (DNR) and Luhansk People's Republic (LNR) (Terzyan, 2022). As for the deeper intra-regional framework, Kazakhstan continues to sustain stable diplomatic relations with other Central Asian countries in order to preserve the regional cohesiveness among those involved. Back in the day, Kazakhstan sought to make attempts at bolstering regional cooperation through various integration schemes. The exemplary in this regard is the Central Asian Union (CAU) launched in 1994, renamed to Central Asian Economic Union (CAEU) in 1998 with Kyrgyz-



KAZAKHSTAN SEEKS TO INCLUDE AS MANY REGIONAL ACTORS AS POSSIBLE IN THE ASSOCIATED REGIONAL FRAMEWORK SO EVERY ACTOR INVOLVED WOULD HAVE A CERTAIN PORTION OF INTEREST IN MAINTAINING THE STABLE AND PEACEFUL REGIONAL DIALOGUE AIMED AT FOSTERING COOPERATION AND MUTUALLY BENEFICIAL AGREEMENTS

КАЗАХСТАН СТАРАЕТСЯ ВОВЛЕЧЬ КАК МОЖНО БОЛЬШЕ РЕГИОНАЛЬНЫХ ИГРОКОВ В ТУ ИЛИ ИНУЮ РЕГИОНАЛЬНУЮ СТРУКТУРУ, ЧТОБЫ КАЖДЫЙ УЧАСТНИК ИМЕЛ СВОЮ ДОЛЮ ИНТЕРЕСА В ПОДДЕРЖАНИИ СТАБИЛЬНОГО И МИРНОГО ДИАЛОГА, НАПРАВЛЕННОГО НА УКРЕПЛЕНИЕ СОТРУДНИЧЕСТВА И ДОСТИЖЕНИЕ ВЗАИМОВЫГОДНЫХ СОГЛАШЕНИЙ



номические связи с максимально возможным числом региональных держав, тем самым способствуя укреплению безопасности, экономического и дипломатического диалога на более широком региональном уровне. Иными словами, Казахстан старается вовлечь как можно больше региональных игроков в ту или иную региональную структуру, чтобы каждый участник имел свою долю интереса в поддержании стабильного и мирного диалога, направленного на укрепление сотрудничества и достижение взаимовыгодных соглашений (Вандерхилл и др., 2020).

Такой подход позволяет Казахстану нивелировать асимметрию в соотношении сил и создавать стабильное региональное взаимодействие, которое, прежде всего, служит интересам самого Казахстана. Казахстан применяет этот подход несколькими способами. Во-первых, проактивность: страна принимает активное участие в ряде региональных экономических и интеграционных инициатив, включая уже упомянутые ОДКБ, ЕАЭС, ШОС и другие. Во-вторых, гибкость дипломатии, зависящая от определенной контекстной ситуации.

Например, Казахстан стремится сохранять деликатный баланс в отношении региональных конфликтов, таких как разворачивающийся с февраля 2022 года кризис в Украине. Еще ранее, учитывая хрупкость региональной системы безопасности, Казахстан воздержался от голосования по резолюции Генеральной Ассамблеи ООН о «территориальной целостности Украины» (Юнеман, 2023). Это, предположительно, было сделано для того, чтобы сохранить равновесие в отношениях с Россией и США, избегая явного перевеса в отношении любой из сторон.

stan joining it the same year, and later turned into the Organization of Central Asian Cooperation (OCAC), which was further integrated in the Eurasian Economic Community which turn into Eurasian Economic Union in 2015 (Lee, 2017). As for the recent events, Kazakhstan continues to play a decisive role in constructing regional cohesiveness by, for instance, fostering the dialogues between leading Western economic units, such as Germany, with Central Asian Republics, including the meeting with the Chancellor of the Federal Republic of Germany Olaf Scholz on 17 September 2024 (Akorda, 2024). It is no less a 'Pulcinella's secret' that Kazakhstan strives to reinforce regional trade infrastructure by taking steps towards erasing trade barriers and diversifying export routes between associated member states (Eurasianet, 2024).

The same goes for the Organization of Turkic States (OTS) with almost every Central Asian state included that aims at strengthening unity across the even broader Turkic community. Accordingly, the total trade turnover between the organization's member states reached \$42.3 billion in 2023, whereas the total trade with the rest of the world roughly exceeded \$1.3



**KAZAKHSTAN
CONTINUES TO
SUSTAIN STABLE
DIPLOMATIC
RELATIONS WITH
OTHER CENTRAL
ASIAN COUNTRIES
IN ORDER TO
PRESERVE REGIONAL
COHESIVENESS
AMONG THOSE
INVOLVED**

**КАЗАХСТАН
ПРОДОЛЖАЕТ
ПОДДЕРЖИВАТЬ
СТАБИЛЬНЫЕ
ДИПЛОМАТИЧЕСКИЕ
ОТНОШЕНИЯ
С ДРУГИМИ
СТРАНАМИ
ЦЕНТРАЛЬНОЙ АЗИИ
ДЛЯ СОХРАНЕНИЯ
РЕГИОНАЛЬНОЙ
СПЛОЧЕННОСТИ**



Аналогичная ситуация произошла в 2022 году, когда Президент Касым-Жомарт Токаев отказался поддержать решение России о признании независимыми Донецкой Народной Республики (ДНР) и Луганской Народной Республики (ЛНР) (Терзиян, 2022). В рамках внутригосударственного взаимодействия Казахстан продолжает поддерживать стабильные дипломатические отношения с другими странами Центральной Азии для сохранения региональной сплоченности. Еще со времен обретения независимости Казахстан предпринимал попытки укрепления регионального сотрудничества через различные интеграционные схемы. Примером этого является создание Центральноазиатского Союза (ЦАС) в 1994 году, который был переименован в Центральноазиатский Экономический Союз (ЦАЭС) в 1998 году, когда к нему присоединился Кыргызстан, а позже преобразован в Организацию Центральноазиатского Сотрудничества (ОЦАС). Эта организация, в свою очередь, была интегрирована в Евразийское Экономическое Сообщество, а затем преобразована в Евразийский Экономический Союз в 2015 году (Ли, 2017). В последние годы Казахстан продолжает играть ключевую роль в поддержании региональной сплоченности, например, содействуя диалогу между ведущими западными экономическими державами, такими как Германия, и центральноазиатскими республиками. Примером служит встреча с канцлером Германии Олафом Шольцем 17 сентября 2024 года (Акорда, 2024). Не является секретом и то, что Казахстан стремится укреплять региональную торговую инфраструктуру, устраняя торговые барьеры и диверсифицируя экспортные маршруты между странами-участниками (Евразиянет, 2024).





esoftskills.com

trillion (Shayakhmetova, 2024). 'Central Asia 2040' signed at the sixth consultative meeting of Central Asian heads of state in August 2024 is of no less importance with President Tokayev outlining the prospects for Central Asian development and cooperation. Particular emphasis was given to the facilitation of trade via infrastructural projects, a new consolidated water policy, and establishing a deeper connection between national universities and media outlets (Kushkumbayev and Nuriddenova, 2024).

All in all, Kazakhstan's role in maintaining the regional security complex is due to its multi-vector foreign policy approach, which fosters the development of both bilateral level relations with constituent parts of the Central Asian regional framework and those outside of it and fosters the regional economic, security, and the general diplomatic dialogues with major regional actors so as to preserve a delicate balance. The major regional dialogues include those of CIS, CSTO, SCO, EAEU, and OTS, which are generally supported by Kazakhstan's proactive responses to critical conjunctures. Nevertheless, timely step-back is of utmost importance and neutrality is nurtured when necessary for achieving the desired results. It is crucially important to analyze the future strategic maneuvers adopted by Kazakhstan both inside and outside of Central Asia to broaden the understanding of the future implications and strategies adopted.

Reference:

Akorda (2024). Joint Declaration by the Heads of State of Central Asia and the Federal Chancellor of Germany. Retrieved from <https://www.akorda.kz/en/joint-declaration-by-the-heads-of-state-of-central-asia-and-the-federal-chancellor-of-germany-1781439>. Accessed on 18.11.2024.

↑

Подобная стратегия применяется и в рамках Организации Тюркских Государств (ОТГ), куда входят практически все страны Центральной Азии. Организация направлена на укрепление единства более широкой тюркской общности. Общий товарооборот между странами-участницами организации составил \$42,3 млрд в 2023 году, а общий объем торговли с остальным миром превысил \$1,3 трлн (Шаяхметова, 2024). Не менее важным является проект «Центральная Азия 2040», подписанный на шестой консультативной встрече глав государств Центральной Азии в августе 2024 года. Президент Токаев изложил перспективы развития региона, акцентируя внимание на торговле через инфраструктурные проекты, новой консолидированной водной политике и углублении связей между национальными университетами и средствами массовой информации (Кушкумбаев и Нуреддинова, 2024).

В общем и целом, роль Казахстана в поддержании комплекса региональной безопасности обусловлена его многовекторным подходом во внешней политике, который способствует развитию двусторонних отношений как в рамках Центральной Азии, так и за ее пределами, а также стимулирует экономические, безопасностные и дипломатические диалоги с ключевыми региональными акторами. Основные платформы для диалогов включают СНГ, ОДКБ, ШОС, ЕАЭС и ОТГ, при этом поддерживаемые проактивным подходом Казахстана к реагированию на критические ситуации. Тем не менее своевременные уступки и нейтралитет играют ключевую роль для достижения желаемых результатов. Анализ будущих стратегических маневров Казахстана как внутри Центральной Азии, так и за ее пределами, представляется крайне важным для понимания долгосрочных перспектив и применяемых стратегий.

Источник:

Акорта (2024). Совместная декларация глав государств Центральной Азии и Федерального канцлера Германии. Доступно по адресу: <https://www.akorda.kz/en/joint-declaration-by-the-heads-of-state-of-central-asia-and-the-federal-chancellor-of-germany-1781439>. Дата обращения: 18.11.2024.

- Eurasianet (2024). Central Asian states easing trade barriers: Agreements mark baby steps toward formation of a free-trade zone. Retrieved from <https://eurasianet.org/central-asian-states-easing-trade-barriers>. Accessed on 18.11.2024.
- Eurasianet (2024). United States launches initiative to foster Central Asian connectivity: A new way of promoting rule of law. Retrieved from <https://eurasianet.org/united-states-launches-initiative-to-foster-central-asian-connectivity>. Accessed on 18.11.2024.
- European Commission (2023). EU-Kazakhstan strategic partnership becomes operational. Retrieved from https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_23_2815. Accessed on 15.11.2024.
- Kassen, Maxat (2018). Understanding Foreign Policy Strategies of Kazakhstan: A Case Study of the Landlocked and Transcontinental Country. *Cambridge Review of International Affairs* 31 (3–4): 314–43.
- Kushkumbayev, Sanat and Nuriddenova, Aizada (2024). Can Central Asia Deepen Multilateral Cooperation Without Institutionalization? Retrieved from <https://thedi diplomat.com/2024/08/can-central-asia-deepen-multilateral-cooperation-without-institutionalization/>. Accessed on 19.11.2024.
- Lee, Dmitry (2017). Central Asian integration: more real than ever? Retrieved from <https://astanatimes.com/2017/05/central-asian-integration-more-real-than-ever/>. Accessed on 15.11.2024.
- McGraw, Marsha (2023). Out of the shadows: The C5+1 Summit. Retrieved from <https://www.caspianpolicy.org/research/central-asia/out-of-the-shadows-the-c51-summit>. Accessed on 16.11.2024.
- Pål, Kolstø and Blakkisrud, Helge (2021). Russia's neighborhood policy and its Eurasian client states: No autocracy export. *Russia in global affairs* 19.2 (74): 38–62.
- Rangsimaporn, Paradorn (2020). Kazakhstan and ASEAN: The Unexplored Vector in Kazakhstan's Foreign Policy. *Asian Affairs* 51 (1): 126–45.
- Shayakhmetova, Zhanna (2024). Organization of Turkic States strengthens unity and cooperation among Turkic Nations. Retrieved from <https://astanatimes.com/2024/08/organization-of-turkic-states-strengthens-unity-and-cooperation-among-turkic-nations/>. Accessed on 15.11.2024.
- Sullivan, Charles (2019). End of an Era? Kazakhstan and the Fate of Multivectorism. *Kazakhstan and the soviet legacy: Between continuity and rupture*: 31–50.
- Terzyan, Aram (2022). Kazakhstan Amid Unrest and Instability: Main Implications. *Journal of Liberty and International Affairs* 8 (3): 295–306.
- Vanderhill, Rachel, Sandra, Joireman and Tulepbayeva, Roza (2020). Between the Bear and the Dragon: Multivectorism in Kazakhstan as a Model Strategy for Secondary Powers. *International Affairs* 96 (4): 975–93.
- Yuneman, Roman (2023). Kazakhstan's Multi-Vector Foreign Policy. *Russia in Global Affairs*, 21 (2): 141–162.
- Вандерхилл, Рейчел, Сандра, Джойреман и Роза, Тупебаева (2020). Между медведем и драконом: многовекторность в Казахстане как модельная стратегия для второстепенных держав. *Международная Политика* 96 (4): 975–93.
- Евразиянет (2024). США запускают инициативу для укрепления связей в Центральной Азии: новый способ продвижения верховенства закона. Доступно по адресу: <https://eurasianet.org/united-states-launches-initiative-to-foster-central-asian-connectivity>. Дата обращения: 18.11.2024.
- Евразиянет (2024). Центральноазиатские государства смягчают торговые барьеры: соглашения знаменуют первые шаги к созданию зоны свободной торговли. Доступно по адресу: <https://eurasianet.org/central-asian-states-easing-trade-barriers>. Дата обращения: 18.11.2024.
- Европейская Коммиссия (2023). Стратегическое партнерство ЕС-Казахстан становится операциональным. Доступно по адресу: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_23_2815. Дата обращения: 15.11.2024.
- Кассен, Максат (2018). Понимание стратегий внешней политики Казахстана: пример внутриконтинентального и трансконтинентального государства. *Кембриджский Обзор Международных Отношений* 31 (3–4): 314–43.
- Кушкумбаев, Санат и Нуреддинова, Айзада (2024). Может ли Центральная Азия углубить многостороннее сотрудничество без институционализации? Доступно по адресу: <https://thedi diplomat.com/2024/08/can-central-asia-deepen-multilateral-cooperation-without-institutionalization/>. Дата обращения: 19.11.2024.
- Ли, Дмитрий (2017). Интеграция Центральной Азии: более реальна, чем когда-либо? Доступно по адресу: <https://astanatimes.com/2017/05/central-asian-integration-more-real-than-ever/>. Дата обращения: 15.11.2024.
- МкГрав, Марша (2023). Из тени: саммит «C5+1». Доступно по адресу: <https://www.caspianpolicy.org/research/central-asia/out-of-the-shadows-the-c51-summit>. Дата обращения: 16.11.2024.
- Пал, Колсто и Блаккисруд, Хельге (2021). Политика России в отношении соседних государств и ее евразийских клиентских стран: отсутствие экспорта автократии. *Россия в Глобальной Политике* 19.2 (74): 38–62.
- Рангисмапорн, Парадорн (2020). Казахстан и АСЕАН: неисследованный вектор внешней политики Казахстана. *Азиатская Политика* 51 (1): 126–45.
- Салливан, Чарльз (2019). Конец эпохи? Казахстан и судьба многовекторности. *Казахстан и советское наследие: между преемственностью и разрывом*: 31–50.
- Терзиян, Арам (2022). Казахстан в условиях беспорядков и нестабильности: основные последствия. *Журнал Свободы и Международных Отношений* 8 (3): 295–306.
- Шаяхметова, Жанна (2024). Организация тюркских государств укрепляет единство и сотрудничество между тюркскими нациями. Доступно по адресу: <https://astanatimes.com/2024/08/organization-of-turkic-states-strengthens-unity-and-cooperation-among-turkic-nations/>. Дата обращения: 15.11.2024.
- Юнеман, Роман (2023). Многовекторная внешняя политика Казахстана. *Россия в глобальной политике*, 21 (2): 141–162.

"WESTING MADE GOOD" UNTANGLING THE PRESIDENTIAL ELECTIONS IN MOLDOVA



KANAT MAKHANOV

EURASIAN RESEARCH INSTITUTE,
SENIOR RESEARCH FELLOW

ЕВРАЗИЙСКИЙ НАУЧНО-
ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКИЙ ИНСТИТУТ,
СТАРШИЙ НАУЧНЫЙ СОТРУДНИК

"ЗАПАДНЫЙ КУРС ВЗЯТ" - РАЗБОР ПРЕЗИДЕНТСКИХ ВЫБОРОВ В МОЛДОВЕ

Two recent significant political events in Moldova have determined its clear commitment to European integration. The first was the nationwide constitutional referendum held on October 20, 2024, which proposed an amendment to the Constitution of Moldova to affirm the citizens' aspiration for European Union membership. The amendment solidifies Moldova's choice for European integration and establishes EU membership as a constitutional priority for current and future governments. According to the Central Electoral Committee of Moldova (CEC), the referendum passed by a narrow margin, with 50.35% voting in favor of the amendment and 49.65% voting against it, marking a decisive point in Moldova's political trajectory (CEC, 2024).

The second event was the regular presidential election, with the first round held on the same day as the referendum, October 20, 2024. Since none of the eleven running candidates secured a majority of the votes cast in the first round, the second round of the election was held on November 3. The outcome of the election reaffirmed the Moldovan people's preference for European integration, as they decisively re-elected the incumbent candidate, Maia Sandu, with 55.35% of the votes, compared to her main opponent, Alexandr Stoianoglo from the Party of So-



**THE DIASPORA
PLAYED A
DECISIVE ROLE
IN DETERMINING
THE OUTCOME
OF BOTH THE
REFERENDUM AND
THE PRESIDENTIAL
ELECTIONS**

**ДИАСПОРА СЫГРАЛА
РЕШАЮЩУЮ РОЛЬ
В ОПРЕДЕЛЕНИИ
ИСХОДА КАК
РЕФЕРЕНДУМА, ТАК
И ПРЕЗИДЕНТСКИХ
ВЫБОРОВ**



Два недавних значимых политических события в Молдове четко обозначили стремление страны к интеграции в Европейский Союз. Первым из них стал всенародный референдум, проведенный 20 октября 2024 года, на котором предлагалось внести поправку в Конституцию Молдовы, закрепляющую стремление граждан к членству в ЕС. Эта поправка укрепила выбор Молдовы в пользу европейской интеграции, сделав членство в ЕС конституционным приоритетом для нынешних и будущих правительств. Согласно данным Центральной избирательной комиссии Молдовы (ЦИК), референдум был одобрен с небольшим перевесом: 50,35% голосов было подано за поправку, тогда как 49,65% проголосовали против. Это решение стало важным этапом в политическом развитии страны (ЦИК, 2024).

Вторым важным событием стали очередные президентские выборы, первый тур которых состоялся в тот же день, что и референдум, 20 октября 2024 года. Поскольку ни один из одиннадцати кандидатов не набрал необходимого большинства голосов в первом туре, второй тур выборов был проведен 3 ноября. Итоги выборов подтвердили приверженность граждан Молдо-

cialists of the Republic of Moldova (PSRM), who received 44.65%. The rest of the candidates (Renato Usatii, Irina Vlah, Victoria Furtună, Vasile Tarlev, Ion Chicu, Octavian Țicu, Andrei Năstase, Natalia Morari and Tudor Ulianoschi) received considerably less number of votes than the two leading candidates and therefore did not make it to the second round.

Table 1. Results of the 2nd round of the presidential election in Moldova, 2024

	Maia Sandu	Alexandr Stoianoglo
Voter turnout	54.34%	
Party affiliation	Independent	Party of Socialists of the Republic of Moldova (PSRM)
Stance on EU Integration	pro-European	Eurosceptic
Total votes	55.35% (930 238)	44.65% (750 370)
Domestic votes	51.34% (694 422)	48.66% (658 296)
Overseas votes	82.92% (271 843)	17.08% (56 008)

Source: Central Electoral Committee of Moldova, 2024.

On the one hand, the 2024 presidential elections in Moldova shared many similarities with the previous elections in 2020 and 2016. While the candidates presented a range of electoral programs addressing various important domestic issues, foreign policy, particularly the question of whether Moldova should continue its pro-European trajectory, emerged as the most dominant issue. From the very beginning

вы курсу на европейскую интеграцию: с заметным преимуществом они переизбрали действующего президента Майю Санду, которая набрала 55,35% голосов. Ее главный соперник, Александр Стояногло из Партии социалистов Республики Молдова (ПСРМ), получил 44,65%. Остальные кандидаты (Ренато Усатый, Ирина Влах, Виктория Фуртуна, Василий Тарлев, Ион Кичу, Октавиан Цыку, Андрей Нэстасе, Наталья Морарь и Тудор Ульяновский) набрали значительно меньше голосов, чем два лидера гонки, и не прошли во второй тур.

Таблица 1. Результаты второго тура президентских выборов в Молдове 2024 года

	Майя Санду	Александр Стояногло
Явка	54.34%	
Партийная принадлежность	Независимый кандидат	Партия социалистов Республики Молдова (ПСРМ)
Позиция по евроинтеграции	Еврофил	Евроскептик
Количество голосов	55.35% (930 238)	44.65% (750 370)
Голоса внутри страны	51.34% (694 422)	48.66% (658 296)
Голоса из-за рубежа	82.92% (271 843)	17.08% (56 008)

Источник: Центральная избирательная комиссия Молдовы, 2024.

С одной стороны, президентские выборы 2024 года в Молдове во многом напоминали предыдущие выборы 2020 и 2016 годов. Хотя кандидаты предлагали разнообразные программы, касающиеся важных внутренних вопросов, внешняя политика, а именно вопрос о том, должна ли Молдова продолжать свой проевропейский курс, стала наиболее доминирующей темой. С самого начала избирательного процесса этот вопрос затмил остальные темы и превратился в центральный пункт выборов. В этом смысле многие избиратели восприняли выборы как продолжение референдума.

Помимо определения будущего направления Молдовы в вопросе европейской интеграции, референдум и президентские выборы выявили несколько важных



of the electoral process, this question overshadowed other topics and became the focal point of the election. In this sense, the electoral process was perceived by many voters as a continuation of the referendum.

Besides determining Moldova's future trajectory regarding European integration, both the referendum and the presidential elections highlighted several important processes that will continue to shape Moldovan society and may offer insights into other post-Soviet societies. First, the diaspora played a decisive role in determining the outcome of both the referendum and the presidential elections. Without the diaspora's involvement, the outcomes of both would likely have been the opposite. For instance, diaspora votes accounted for 15.8% of the total votes in the referendum and 24.1% of the votes in favor of the amendment. Among Moldovan citizens living abroad, 76.8% voted overwhelmingly in favor of the amendment, while those residing permanently in Moldova voted against it, with 54.6% opposing the change. Thus, the overwhelming participation of Moldovans living abroad and their pro-European views have ultimately decided the final outcome of the referendum (CEC, 2024).

A similar voting pattern shaped the results of the presidential election, where 82.9% of the overseas votes were cast in favor of the incumbent pro-European candidate, Maia Sandu, decisively contributing to her re-election for another presidential term. Domestically, her support amounted to only 48.7% of the votes. Approximately 29.2% of the votes for Maia Sandu came from overseas polling stations, which allowed her to overcome the shortfall in domestic votes and ultimately secure her victory. It is noteworthy that almost one-fifth of the total votes in the election were cast from abroad (CEC, 2024), representing one of the highest shares of overseas votes in the world.



THE ELECTORAL RESULTS SHOW THAT PRO-EUROPEAN VIEWS ARE HIGHLY PREVALENT AMONG MIGRANT MOLDOVANS, WHO OVERWHELMINGLY SUPPORTED MAIA SANDU

РЕЗУЛЬТАТЫ ВЫБОРОВ ПОКАЗЫВАЮТ, ЧТО ПРОЕВРОПЕЙСКИЕ ВЗГЛЯДЫ ПРЕОБЛАДАЮТ СРЕДИ МОЛДАВАН-МИГРАНТОВ, КОТОРЫЕ ПОДАВЛЯЮЩИМ БОЛЬШИНСТВОМ ПОДДЕРЖАЛИ МАЙЮ САНДУ



процессов, которые продолжают формировать молдавское общество и могут дать ценные уроки для других постсоветских обществ. Во-первых, диаспора сыграла решающую роль в определении исхода как референдума, так и президентских выборов. Без участия диаспоры результаты, вероятно, были бы противоположными. Например, голоса диаспоры составили 15,8% от общего числа голосов на референдуме и 24,1% от голосов, поданных за поправку. Среди граждан Молдовы, проживающих за рубежом, 76,8% проголосовали за поправку, тогда как среди постоянно проживающих в стране 54,6% выступили против изменений. Таким образом, именно массовое участие молдаван, живущих за границей, и их проевропейские взгляды в конечном итоге определили итог референдума (ЦИК, 2024).

Похожая модель голосования определила результаты президентских выборов: 82,9% голосов, поданных за рубежом, были отданы в пользу действующего проевропейского кандидата Майи Санду, что сыграло решающую роль в ее переизбрании на новый президентский срок. Внутри страны ее поддержка составила всего 48,7%



Moldova has one of the highest percentages of citizens living abroad, with the majority residing there as migrant workers. The exact number of Moldovan nationals living abroad is unknown; however, according to the Ministry of Foreign Affairs of Moldova (MFA, 2021), it is estimated that as many as 1.2 million Moldovans might live outside the country. This is a significant figure for a nation with a total population barely exceeding 3 million. The vast majority of Moldovans living abroad reside in EU countries. It is estimated that around one-quarter of Moldovans may hold Romanian passports, as Romania offers a facilitated scheme for Moldovan citizens to obtain citizenship (Balkan Insight, 2021). Romania's full membership in the EU greatly facilitates the ability of Moldovans to work and reside in EU countries. The government of Moldova supports labor migration as it helps reduce social tensions within the country and contributes over \$2 billion to the country's GDP through remittances (World Bank data, 2024). The electoral results show that pro-European views are highly prevalent among migrant Moldovans, who overwhelmingly supported Maia Sandu in elections across nearly all overseas polling stations. There were only a few exceptions, such as Russia and Türkiye, where she did not secure a majority of the votes from the local Moldovan diaspora (CEC, 2024).

This stark difference between domestic and overseas votes was also evident



THE SHARE OF PEOPLE WITH FIRM EUROSCEPTIC AND ANTI-WESTERN VIEWS IN MOLDOVAN SOCIETY APPEARS TO BE GRADUALLY MELTING DUE TO NATURAL DEMOGRAPHIC SHIFTS

МОЖНО ОЖИДАТЬ, ЧТО В БУДУЩЕМ ПРОЕВРОПЕЙСКИЕ ВЗГЛЯДЫ СРЕДИ МОЛДАВАН БУДУТ СТАНОВИТЬСЯ ВСЕ БОЛЕЕ СИЛЬНЫМИ БЛАГОДАРЯ ЕСТЕСТВЕННЫМ ДЕМОГРАФИЧЕСКИМ ПРОЦЕССАМ



голосов. Примерно 29,2% голосов за Майю Санду были поданы на избирательных участках за рубежом, что позволило ей компенсировать нехватку голосов внутри страны и в конечном итоге обеспечить победу. Стоит отметить, что почти пятая часть всех голосов на этих выборах была подана за рубежом (ЦИК, 2024), что является одним из самых высоких показателей доли голосов диаспоры в мире.

Молдова входит в число стран с самой высокой долей граждан, проживающих за границей, причем большинство из них находятся там в качестве трудовых мигрантов. Точное число молдавских граждан, проживающих за пределами страны, неизвестно; однако, по данным Министерства иностранных дел Молдовы (МИД, 2021), за границей может находиться до 1,2 миллиона молдаван. Это значительная цифра для страны, чье население едва превышает 3 миллиона человек. Подавляющее большинство молдаван, живущих за границей, проживают в странах ЕС. Предполагается, что около четверти молдаван имеют румынские паспорта, так как Румыния предоставляет упрощенную процедуру получения гражданства для граждан Молдовы (Balkan Insight, 2021). Полноправное членство Румынии в ЕС значительно облегчает молдаванам возможность работать и проживать в странах Европейского Союза. Правительство Молдовы поддерживает трудовую миграцию, так как она помогает снизить социальное напряжение внутри страны и приносит в ВВП страны свыше 2 миллиардов долларов США за счет денежных переводов (данные Всемирного банка, 2024). Результаты выборов показывают, что проевропейские взгляды преобладают среди молдаван-мигрантов, которые подавляющим большинством поддержали Майю Санду на изби-



in the previous presidential elections of 2020 and 2016. It clearly demonstrates the contrasting political views and electoral preferences of Moldovans living inside the country versus those residing abroad. Over time, these differences show no signs of diminishing. Moldova is one of the places where nostalgia for the Soviet past remains unusually persistent among the population, which is a fascinating phenomenon in itself. Research has shown that these nostalgic feelings about the Soviet era strongly influenced the electoral choices of Moldovans (Marandici, 2021). Interestingly, these subjective perceptions do not seem to fade rapidly over time and remain rather persistent. For instance, a 2013 Gallup poll revealed that 42% of Moldovans believed the dissolution of the USSR was harmful, while only 26% viewed it as beneficial (Gallup, 2013). Similarly, a 2017 Pew Research Center survey found that 70% of Moldovans considered the collapse of the Soviet Union in 1991 to be a bad thing for their country (Pew Research Center, 2017). These sentiments appear to convert directly into Eurosceptic electoral choices.

However, the share of people with firm Eurosceptic and anti-Western views in Moldovan society appears to be gradually melting due to natural demographic shifts. The electoral statistics from the presidential elections provide interesting insights into these slow but steady changes. The age structure of voters abroad versus those within the country shows a stark difference, with a significantly larger proportion of younger voters among those living abroad and a relatively higher presence of elderly voters within the country. For instance, Moldovan passport holders aged 26 to 35 made up 27.2% of voters abroad, com-

рательных участках за границей. Исключением стали лишь несколько стран, таких как Россия и Турция, где она не смогла получить большинство голосов местной молдавской диаспоры (ЦИК, 2024).

Эта резкая разница между голосованием внутри страны и за рубежом также проявилась на предыдущих президентских выборах 2020 и 2016 годов. Она ярко демонстрирует контраст в политических взглядах и избирательных предпочтениях молдаван, проживающих в стране, и тех, кто живет за ее пределами. Со временем эти различия не показывают признаков сглаживания. Молдова — одно из тех мест, где ностальгия по советскому прошлому остается необычно устойчивой среди населения, что само по себе является интересным феноменом. Исследования показывают, что эти ностальгические настроения о советской эпохе оказывают значительное влияние на электоральный выбор молдаван (Марандичи, 2021). Примечательно, что эти субъективные восприятия не ослабевают так уж быстро со временем и остаются довольно устойчивыми. Например, опрос Gallup, проведенный в 2013 году, показал, что 42% молдаван считают распад СССР вредным, тогда как лишь 26% назвали его полезным (Gallup, 2013). Аналогично, исследование Pew Research Center 2017 года установило, что 70% молдаван считают распад Советского Союза в 1991 году негативным событием для своей страны (Pew Research Center, 2017). Эти настроения, как представляется, напрямую трансформируются в евроскептические электоральные предпочтения.

Доля людей с твердыми евроскептическими и антизападными взглядами в молдавском обществе, по-видимому, постепенно сокращается благодаря естественным демографическим изменениям. Избирательная статистика с президентских выборов дает интересное представление об этих медленных, но устойчивых переменах.

Возрастная структура избирателей за границей и внутри страны заметно различается: среди проживающих за границей значительно выше доля молодых избирателей, тогда как внутри страны преоб-



pared to just 12.5% of voters within the country. Conversely, the largest age group voting domestically was people aged 56 to 65, who cast 21.2% of the domestic votes, while this same age group accounted for only 10.6% of the votes from abroad. Overall, the share of voters aged under 45 constituted more than two-thirds of the overseas votes, whereas domestically, this age group accounted for only 37.9% of the votes (CEC, 2024). These statistics highlight the demographic shifts contributing to the gradual decline in eurosceptic and anti-Western attitudes within Moldovan society. This difference apparently stems from the fact that most Moldovans move abroad in search of job opportunities, leading to an increased proportion of older and elderly people remaining in the country. Beyond this demographic shift, the correlation between age group sizes and electoral preferences highlights an inter-generational divide regarding Moldova's European future. The generation raised during the Soviet era tends to view the Soviet past more positively and is generally more prone to Euroscepticism. In contrast, the younger generation of Moldovans, who lack personal experience of the Soviet Union, often exhibit pro-European political views and are less influenced by Soviet nostalgia. Consequently, we can expect that pro-European views among Moldovans will only become stronger in the future due to natural demographic processes.

Another major polarization revealed by the electoral data is the geographic divide in Moldova concerning the country's choice of European integration. As in the previous presidential elections of 2020 and 2016, electoral prefer-

ладает более старшее поколение. Например, обладатели молдавских паспортов в возрасте от 26 до 35 лет составили 27,2% избирателей за границей, тогда как внутри страны на эту возрастную группу пришлось лишь 12,5% голосов. Напротив, крупнейшая возрастная группа, голосовавшая внутри страны, — люди в возрасте от 56 до 65 лет, которые подали 21,2% голосов, в то время как эта же группа составила лишь 10,6% голосов за рубежом. В целом, доля избирателей моложе 45 лет составила более двух третей всех голосов за границей, тогда как внутри страны на эту возрастную группу пришлось лишь 37,9% голосов (ЦИК, 2024). Эти данные подчеркивают демографические изменения, способствующие постепенному снижению евроскептических и антизападных настроений в молдавском обществе. Это различие, очевидно, связано с тем, что большинство молдаван уезжают за границу в поисках работы, что приводит к увеличению доли старшего и пожилого населения внутри страны. Помимо этого демографического сдвига, корреляция между возрастными группами и электоральными предпочтениями демонстрирует межпоколенческий разрыв в отношении европейского будущего Молдовы. Поколение, выросшее в советскую эпоху, как правило, более позитивно оценивает советское прошлое и склонно к евроскептицизму. В то же время молодое поколение молдаван, которое не имеет личного опыта жизни в Советском Союзе, чаще проявляет проевропейские политические взгляды и в гораздо меньшей степени подвержено влиянию советской ностальгии. Следовательно, можно ожидать, что в будущем проевропейские взгляды среди молдаван будут становиться все более сильными благодаря естественным демографическим процессам.

Еще одной значительной поляризацией, выявленной электоральными данными, является географический раскол в Молдове относительно выбора страны в пользу европейской интеграции. Как и на предыдущих президентских выборах 2020 и 2016 годов, предпочтения избирателей по этому вопросу резко различаются в разных регионах страны. Гагаузия является самым яр-



ences regarding European integration appear to be starkly divided across different regions of the country. Gagauzia represents the most extreme case, showcasing the strongest Eurosceptic views in Moldova, as reaffirmed by both the referendum and the presidential elections. In the referendum, 89.5% of voters in this small autonomous region rejected the constitutional amendment. Similarly, an astonishing 97% of the vote in Gagauzia went to the eurosceptic candidate Alexandr Stoianoglo (CEC, 2024). The Gagauz people have consistently opposed all pro-European initiatives from Chisinau while ardently supporting pro-Russian policies ever since the collapse of the Soviet Union and their incorporation into Moldova as an autonomous region. Moreover, Moldova's closest political partner, Romania, is perceived as a threat by the Gagauz people. Chisinau's efforts to establish closer ties with Romania often cause anxiety in the autonomous region. The reasons behind these political views can be largely attributed to the historical memory of the Gagauz people. However, this voting trend in Gagauzia has persisted regardless of actual socio-economic circumstances.

The referendum and the 2024 presidential election in Moldova have once again confirmed the country's European trajectory of development. It can be said that the extremely strong influence of external voting and the politically active diaspora is



IT CAN BE SAID THAT THE EXTREMELY STRONG INFLUENCE OF EXTERNAL VOTING IS A CLEAR INDICATOR THAT MOLDOVA IS ALREADY, TO A LARGE EXTENT, DE FACTO INTEGRATED INTO THE EU

ЧТО ЧРЕЗВЫЧАЙНО СИЛЬНОЕ ВЛИЯНИЕ ВНЕШНЕГО ГОЛОСОВАНИЯ ЯВЛЯЕТСЯ ЯВНЫМ ПРИЗНАКОМ ТОГО, ЧТО МОЛДОВА УЖЕ В ЗНАЧИТЕЛЬНОЙ СТЕПЕНИ ДЕ-ФАКТО ИНТЕГРИРОВАНА В ЕВРОПЕЙСКИЙ СОЮЗ



ким примером, демонстрирующим наиболее выраженные евроскептические настроения в Молдове, что было подтверждено как референдумом, так и президентскими выборами. На референдуме 89,5% избирателей в этом небольшом автономном регионе проголосовали против поправки в конституцию. Аналогичным образом, ошеломляющие 97% голосов в Гагаузии были отданы за евроскептического кандидата Александра Стояногло (ЦИК, 2024). Гагаузы последовательно выступают против всех проевропейских инициатив Кишинева, одновременно горячо поддерживая пророссийскую политику с момента распада Советского Союза и их включения в состав Молдовы в качестве автономного региона. Более того, ближайший политический партнер Молдовы — Румыния — открыто воспринимается гагаузским населением как угроза. Усилия Кишинева по укреплению связей с Румынией часто вызывают тревогу в автономии. Причины таких политических взглядов в Гагаузии во многом связаны с исторической памятью этого народа. Однако эта тенденция голосования в регионе остается неизменной вне зависимости от реальных социально-экономических обстоятельств.

Референдум и президентские выборы 2024 года в Молдове вновь подтвердили европейский вектор развития страны. Можно сказать, что чрезвычайно сильное влияние внешнего голосования и политически активной диаспоры является явным признаком того, что Молдова уже в значительной степени де-факто интегрирована в Европейский Союз. Значительная часть избирателей страны постоянно проживает в государствах-членах ЕС и формирует свои электоральные предпочтения, исходя из европейского контекста. С другой стороны, эти события также вы-



a clear indicator that Moldova is already, to a large extent, de facto integrated into the EU. A significant portion of its voters now reside permanently in EU member states and base their electoral choices on their European context. On the other hand, these events have also revealed that internal polarizations regarding Moldova's choice of a European future remain unresolved. Such stark contradictions in a small country like Moldova represent a serious factor of instability and national security risk. Any socio-economic crisis under these circumstances would only exacerbate these internal divisions. Consequently, one of the Moldovan government's priority tasks in the near future should be to develop and implement policies aimed at reducing internal intergenerational, interregional, and other contradictions. At the same time, efforts should focus on ensuring that the socio-economic benefits of EU integration are distributed more evenly so that all segments of the population can experience tangible improvements in their quality of life.

References:

- Balkan Insight (2021). A quarter of Moldovans now have Romanian passports. Retrieved from https://balkaninsight.com/2021/05/27/quarter-of-moldovans-now-have-romanian-passports/?utm_source=chatgpt.com. Accessed on 17.11.2024.
- Central Electoral Committee of the Republic of Moldova (2024). Results of round II. Retrieved from <https://pvt2024.cec.md/cec-presidential-results-tour2.html>. Accessed on 15.11.2024.
- Gallup (2013). Former Soviet countries see more harm from the breakup. Retrieved from <https://news.gallup.com/poll/166538/former-soviet-countries-harm-breakup.aspx>. Accessed on 15.11.2024.
- Marandici, Ion (2021). Nostalgic Voting? Explaining the electoral support for the political left in Post-Soviet Moldova. *Eurasian Geography and Economics*, 63 (4): 514–542.
- Ministry of Foreign Affairs of Moldova (2021). Data on the size of the Moldovan diaspora. Retrieved from https://mfa.gov.md/sites/default/files/propunerile_maeie_privind_constituirea_celor_191_de_sectii_de_votare.pdf. Accessed on 28.01.2022.
- Pew Research Center (2017). In Russia, nostalgia for the Soviet Union and positive feelings about Stalin. Retrieved from https://www.pewresearch.org/short-reads/2017/06/29/in-russia-nostalgia-for-soviet-union-and-positive-feelings-about-stalin/?utm_source=chatgpt.com. Accessed on 15.11.2024.
- World Bank data (2024). Personal remittances, received (current US\$). Retrieved from https://data.worldbank.org/indicator/BX.TRF.PWKR.CD.DT?most_recent_value_desc=true. Accessed on 14.11.2024.
- явили, что внутренние поляризации по вопросу европейского будущего Молдовы остаются нерешенными. Такие острые противоречия в небольшой стране, как Молдова, представляют серьезный фактор нестабильности и риска для национальной безопасности. Любой социально-экономический кризис в таких условиях лишь усугубит внутренние разногласия. Следовательно, одной из приоритетных задач молдавского правительства в ближайшем будущем должно стать разработка и реализация политики, направленной на сглаживание внутренних межпоколенческих, межрегиональных и других противоречий. Одновременно необходимо сосредоточить усилия на том, чтобы социально-экономические преимущества интеграции в ЕС распределялись более равномерно, чтобы все слои населения ощутили реальные улучшения в качестве жизни.

Источники:

- Balkan Insight (2021). Четверть молдаван сейчас имеют румынские паспорта. Доступно по адресу: https://balkaninsight.com/2021/05/27/quarter-of-moldovans-now-have-romanian-passports/?utm_source=chatgpt.com. Дата обращения: 17.11.2024.
- Gallup (2013). Больше всего вреда от распада СССР понесли бывшие советские страны. Доступно по адресу: <https://news.gallup.com/poll/166538/former-soviet-countries-harm-breakup.aspx>. Дата обращения: 15.11.2024.
- Данные всемирного банка (2024). Личные денежные переводы, полученные (в текущих долларах США). Доступно по адресу: https://data.worldbank.org/indicator/BX.TRF.PWKR.CD.DT?most_recent_value_desc=true. Дата обращения: 14.11.2024.
- Марандичи, Ион (2021). Ностальгическое голосование? Объяснение электоральной поддержки левых политических сил в постсоветской Молдове. *Eurasian Geography and Economics*, 63 (4): 514–542.
- Министерство иностранных дел Молдовы (2021). Данные о численности молдавской диаспоры. Доступно по адресу: https://mfa.gov.md/sites/default/files/propunerile_maeie_privind_constituirea_celor_191_de_sectii_de_votare.pdf. Дата обращения: 28.01.2022.
- Pew Research Center (2017). В России ностальгия по Советскому Союзу и положительные чувства к Сталину. Доступно по адресу: https://www.pewresearch.org/short-reads/2017/06/29/in-russia-nostalgia-for-soviet-union-and-positive-feelings-about-stalin/?utm_source=chatgpt.com. Дата обращения: 15.11.2024.
- Центральная избирательная комиссия Республики Молдова (2024). Результаты второго тура. Доступно по адресу: <https://pvt2024.cec.md/cec-presidential-results-tour2.html>. Дата обращения: 15.11.2024.

KIRGIZ-TÜRK İLİŞKİLERİ: SAĞLAM TEMELLER VE STRATEJİK ORTAKLIK



DR. ZHULDYZ KANAPIYANOVA

EURASIAN RESEARCH INSTITUTE,
SENIOR RESEARCH FELLOW

ЕВРАЗИЙСКИЙ НАУЧНО-
ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКИЙ ИНСТИТУТ,
СТАРШИЙ НАУЧНЫЙ СОТРУДНИК

ҚЫРҒЫЗ-ТҮРІК ҚАТЫНАСТАРЫ: МЫЗҒЫМАС НЕГІЗДЕР ЖӘНЕ СТРАТЕГИЯЛЫҚ ӘРІПТЕСТІК

Kırgızistan ile Türkiye arasındaki ilişkiler, tarihsel bağlar, ortak kültür ve dil zemininde şekillenerek, zamanla stratejik ortaklık seviyesine ulaştı. İki ülke arasındaki dostane ilişkiler, yalnızca siyasi ve ekonomik iş birliğiyle sınırlı kalmayıp, halklar arasında köklü bir kardeşlik anlayışına dayanmaktadır. Bu çalışma, öncelikle Kırgızistan-Türkiye ilişkilerinin temelini oluşturan tarihsel ve diplomatik gelişmelere değinerek, Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın 5 Kasım 2024 tarihinde gerçekleştirdiği Kırgızistan ziyaretinin önemli noktalarını ele almaktadır.

Kırgızistan'ın 1991 yılında bağımsızlığını kazanmasının ardından Türkiye ile Kırgızistan arasındaki ilişkiler, iki ülkenin tarihsel, kültürel ve siyasi bağları temelinde hızla gelişme gösterdi. Türkiye, 16 Aralık 1991 tarihinde Kırgız Cumhuriyeti'nin bağımsızlığını tanıyan ilk ülke olarak bu bağların güçlendirilmesinde öncü bir rol üstlendi. Diplomatik ilişkiler, 23 Aralık 1991 tarihinde imzalanan "Türkiye Cumhuriyeti ile Kırgız Cumhuriyeti Arasında Diplomatik İlişkilerin Kurulmasına İlişkin Protokol" ile resmîyet kazandı (Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, 1991). Bu adımı, iki ülke arasındaki diplomatik temsilciliklerin hızla tesis edilmesi takip etti; Nisan 1992'de Türkiye'nin



**KIRGIZİSTAN İLE
TÜRKİYE ARASINDAKI
İLİŞKİLER, TARİHSEL
BAĞLAR, ORTAK
KÜLTÜR VE DİL
ZEMİNİNDE
ŞEKİLLENEREK,
ZAMANLA STRATEJİK
ORTAKLIK SEVİYESİNE
ULAŞTI**

**ҚЫРҒЫЗСТАН МЕН
ТҮРКІЯ
АРАСЫНДАҒЫ
ҚАТЫНАСТАР
ТАРИХИ
БАЙЛАНЫСТАР,
ОРТАҚ МӘДЕНИЕТ
ПЕН ТІЛ
НЕГІЗİNДЕ
ҚАЛЫПТАСЫП,
УАҚЫТ ӨТЕ КЕЛЕ
СТРАТЕГИЯЛЫҚ
ӘРІПТЕСТІК
ДЕҢГЕЙІНЕ ЖЕТТІ**



Қырғызстан мен Түркия арасындағы қатынастар тарихи байланыстар, ортақ мәдениет пен тіл негізінде қалыптасып, уақыт өте келе стратегиялық әріптестік деңгейіне жетті. Екі ел арасындағы достық байланыстар тек саяси және экономикалық ынтымақтастықпен шектелмей, халықтар арасындағы бауырластыққа негізделген. Бұл зерттеу Қырғызстан-Түркия қатынастарының негізін құрайтын тарихи және дипломатиялық дамуларды, сондай-ақ Түркия президенті Режеп Тайып Ердоғанның 2024 жылдың 5 қарашасында Қырғызстанға жасаған сапарының маңызды тұстарын қарастырады.

1991 жылы Қырғызстан тәуелсіздік алғаннан кейін, екі ел арасындағы байланыстар тарихи, мәдени және саяси негіздерге сүйене отырып, қарқынды дами бастады. Түркия Қырғызстанның тәуелсіздігін алғаш болып 1991 жылдың 16 желтоқсанында мойындап, қарым-қатынастардың нығаюында жетекші рөл атқарды. Дипломатиялық байланыстар 1991 жылдың 23 желтоқсанында қол қойылған хаттамамен ресми түрде орнатылды (Түркия Республикасы Сыртқы істер министрлігі, 1991). Кейіннен, 1992 жылы Түркия Бішкекте, ал Қырғызстан Анкарада елшіліктер ашып, өза-

Бишкек Бүюкелчилигі, Екім 1992’де ісе Кирғизистан’ın Анкара Бүюкелчилигі ачылды. Айрықа Ыстанбул’да Кирғизистан Бақконсолослуғу ве Ош’та Түркия Фаһри Бақконсолослуғу, икيلي илшкilerin yerel düzeyde derinleşmesine katkı sağlamaktadır.

İki ülke arasındaki ilişkilerin yalnızca diplomatik düzeyde değil, aynı zamanda stratejik bir zeminde güçlendirilmesini sağlayan temel belgeler, 1990’lardan itibaren süreklilik içerisinde şekillendi. Bu bağlamda, 24 Ekim 1997 tarihinde iki ülkenin cumhurbaşkanları tarafından imzalanan “Ebedi Dostluk ve İşbirliği Antlaşması”, Türkiye-Kirgizistan ilişkilerinin uzun vadeli dayanışma perspektifi üzerine inşa edildiğini ortaya koydu. Bu anlaşmayı, 1 Temmuz 1999’da yayımlanan “Türkiye ve Kirgizistan: 21. Yüzyılda Birlikte” başlıklı Ortak Bildiri izledi ve tarafların ortak bir gelecek vizyonu çerçevesinde hareket edeceği ifade edildi.

26 Nisan 2011 tarihinde imzalanan Türkiye Cumhuriyeti ile Kirgiz Cumhuriyeti Arasında Stratejik İşbirliği Konseyi (YDSK) Üst Düzey Anlaşmasının Kurulmasına İlişkin Bildiri, iki ülke arasındaki ilişkilerin “stratejik ortaklık” düzeyine ulaşmasında kritik bir dönüm noktası oldu (Türkiye Cumhuriyeti Bişkek Bүюкелчилигі, 2011). YDSK mekanizması, ta-

ра ынтымақтастықты күшейтті. Сонымен қатар, Қырғызстанның Ыстамбұлдағы Бас консулдығы мен Түркияның Ош қаласындағы Құрметті Бас консулдығы жергілікті деңгейде екіжақты қарым-қатынасты тереңдетуге өз үлесін қосуда.

1990 жылдардан бері Қырғызстан мен Түркия арасындағы қарым-қатынастарды стратегиялық деңгейде нығайтатын маңызды құжаттар жүйелі түрде қалыптасты. 1997 жылдың 24 қазанында қол қойылған «Мәңгілік достық және ынтымақтастық туралы келісім» екі елдің ұзақ мерзімді әріптестікке негізделген байланыстарын бекітті. Кейіннен, 1999 жылдың 1 шілдесінде жарияланған «Түркия және Қырғызстан: ХХІ ғасырда бірге» атты Бірлескен мәлімдеме тараптардың ортақ болашаққа бағытталған әрекеттерін үйлестіруді көздейтінін көрсетті.

2011 жылдың 26 сәуірінде Қырғызстан мен Түркия арасында Жоғары деңгейдегі стратегиялық кеңес (ЖДСК) құру туралы мәлімдемеге қол қойылды. Бұл келісім екі елдің қарым-қатынастарын «стратегиялық серіктестік» деңгейіне жеткізуде маңызды кезең болды (Түркия Республикасының Бішкектегі Елшілігі, 2011). ЖДСК механизмі тараптар арасындағы саяси, экономикалық, мәдени және қауіпсіздік салаларында көпқырлы



раflar арасында дүзeнлi ишiшарелери курумсallaштырarak cияcи, эkоноmиk, кyльтyрeл вe гyвeнлик алaнларында чок бойyтлy иш бирлигi хeдeфлeрини cомyт-лаштырмaы аmачламaктыдир.

Bu белгелер ve куруmlар, Kыргызистан иле Tүркия арасындаки илiшкилерин yалнызca иkилi дyзeйде дeгил, аynы заманда Tүрк дyнyasы бағламында да стратегик бир деринлик казандығын гөстeрмектедир. Икi yлке арасындаки ортаk тарих ve кyльтyрeл бағларын yаны cыра Tүрк Devletleri Teşkilatı (TDT) gibi чок тарaфлы platformлар, bu илiшкилерин бөлгесел истикрар ve кaлкынma ачысyнда ташидығи өнeми даa да артырмактыдир. Tүркия'e'нин Kыргызистан'a yөнeлик техник ve мали yardımları, eғитим ve сағлык projeleri иле кyльтyрeл иш бирлигi гирішimleri, bu стратегик ортаkлык аныайынын даa да деринлeштирмектедир.

Tүркия иле Kыргызистан арасындаки илiшкилер, тyм алaнларда стратегик ортаkлык дyзeйиндедир. Икi yлке арасындаки чок yönlü илiшкилер; cияcи, эkоноmиk/ ticari, askeri, кyльтyрeл/eғитим, сағлык ve yлашым gibi алaнларда, иkи yyзден fazla аныашma ve протоколден олушан гeнiш бир hukuki чeрчeвe kapsamында yүрyтylmektedir (Tүркия Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, 1991).

Икi yлке арасындаки гyчлy иш бирлигinin cембoлик öрнеклеринден бири, 1995 yылында bu yana Kыргызистан'ın başkenti Бишкек'te faaliyet гөстeрен Kыргызистан-Tүркия Manas Üniversitesi'dir. Bu üniversite, иkи yлке арасындаки akademik ve кyльтyрeл иш бирлигinin eн öнeмли куруmlарында бири олyп, бөлгесел дyзeйде nitelikли insan kaynağı yetiştirilmesine öнeмли katkılar sunmaktadır. Bir diğeр öнeмли proje, Kыргыз-Tүрк Dostluk Hastanesi'dir. 2021 yылында Бишкек'te faaliyete гeчeн bu modern сағлык тесиси, Kыргызистан'ın сағлык altyapısının гyчлeндирilmesine yөнeлик öнeмли бир адым оларак дeғeрлeндирilmektedir (Tayfur ve Yusupov, 2023).



TÜRKİYE, 16 ARALIK 1991 TARİHİNDE KIRGIZ CUMHURİYETİ'NİN BAĞIMSIZLIĞINI TANIYAN İLK ÜLKE OLARAK BU BAĞLARIN GÜÇLENDİRİLMESİNDE ÖNCÜ BİR ROL ÜSTLENDİ

TÜRKİYE KIRGIZISTANININ TAYLAKSIZLIĞIN ALFAŞ BOLYIP 1991 YILDYŇ 16 JELTOQSAHYNDAMOIYINDAP, QARYIM-QATYNASTARDYŇ NYFAIYONDA JETEKŞI ROL ATQARADY



ынтымақтастықты нығайтып, жүйелі консультациялар жүргізуді қамтамасыз етуді мақсат етеді.

Қырғызстан мен Түркия арасындағы тарихи және мәдени байланыстар, сондай-ақ Түркі мемлекеттерінің ұйымы (ТМҰ) сияқты көпжақты платформалар екі елдің қатынастарына стратегиялық тереңдік береді. Түркияның Қырғызстанға техникалық және қаржылық көмек көрсетуі, білім беру мен денсаулық сақтау жобаларындағы бастамалары және мәдени ынтымақтастық байланыстары осы серіктестіктің дамуын одан әрі нығайтады. Бұл қатынастар аймақтық тұрақтылық пен даму тұрғысынан ерекше маңызға ие.

Қырғызстан мен Түркия арасындағы қатынастар барлық салаларда стратегиялық әріптестік деңгейіне жеткен. Екіжақты ынтымақтастық саясат, экономика/сауда, әскери, мәдениет/білім, денсаулық сақтау және көлік сияқты түрлі салаларды қамтиды. Бұл қатынастар 200-ден астам келісімдер мен хаттамаларға негізделген ауқымды құқықтық база шеңберінде жүзеге асырылып келеді, бұл олардың тұрақтылығы мен ұзақ мерзімділігін қамтамасыз етеді (Түркия Республикасы Сыртқы істер министрлігі, 1991).

Екі ел арасындағы берік ынтымақтастықтың символдық мысалдарының бірі Қырғызстанның астанасы Бішкек қаласында 1995 жылдан бері жұмыс істеп келе жатқан Қырғызстан-Түркия Манас университеті. Бұл университет екі ел арасындағы академиялық және мәдени ынтымақтастықтың маңызды институттарының бірі болып табылады және аймақтық деңгейде білікті адам ресурстарын дайындауға елеулі үлес қосуда. Тағы бір маңызды жоба – Қырғыз-түрік достығы ауруханасы. Бішкекте 2021 жылы жұмысын бастаған бұл заманауи денсаулық сақтау мекемесі

Türkiye Cumhuriyeti, Kırgızistan'ın doğrudan yabancı yatırım ve dış yardım açısından en önemli ortaklarından biri olarak öne çıkmaktadır. Eğitim, ekonomi ve kalkınma iş birliği gibi çeşitli alanlarda aktif rol üstlenen Türkiye, Kırgızistan'ın sürdürülebilir kalkınmasına katkı sağlayan başlıca ülkeler arasında yer almaktadır. Özellikle eğitim alanında Türkiye'nin üstlendiği liderlik, iki ülke arasındaki iş birliğinin stratejik ve uzun vadeli boyutunu gözler önüne sermektedir (Türkiye Cumhuriyeti Bışkek Büyükelçiliği, 2011). Türkiye, 2023 yılı itibarıyla Kırgızistan'a yapılan doğrudan yabancı yatırımlar bakımından Çin, Rusya, Avrupa Birliği ve Kazakistan'dan sonra beşinci sırada yer almaktadır. Türkiye'nin Kırgızistan ekonomisine yaptığı toplam yatırım miktarı 341,6 milyon dolar olarak kaydedildi (Kırgız Cumhuriyeti Bakanlar Kurulu, 2024).

Kırgızistan'da Türk sermayesi, ekonominin çeşitli sektörlerinde etkin bir şekilde rol oynamaktadır. Günümüzde ülkede 300'den fazla Türk sermayeli şirket faaliyet göstermekte olup, bu şirketler geniş bir sektör yelpazesinde faaliyetlerini sürdürmektedir. Türk yatırımcıların ilgi alanları arasında ticaret ve eğlence merkezleri, oteller, bankacılık hizmetleri ve madencilik sektörü gibi stratejik alanlar yer almaktadır. Bu durum, Türkiye'nin Kırgızistan'daki ekonomik varlığının çeşitliliğini ve kapsamını gözler önüne sermektedir. Kırgızistan'daki en büyük Türk sermayeli şirketlerden biri, Cengiz Holding bünyesindeki Eti Bakır Tereksay şirkettir. 2015 yılından itibaren Kırgızistan'da faaliyet göstermeye başlayan söz konusu şirket, Kırgızistan'ın Celal-Abad bölgesindeki Terek, Terekan ve Perevalnoye maden sahalarının işletilmesiyle ilgilenmektedir (Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu, 2015, Etibakirtereksai.kg, 2024).



**TÜRKİYE İLE
KIRGIZISTAN
ARASINDAKİ
İLİŞKİLER, TÜM
ALANLARDA
STARTEJİK ORTAKLIK
DÜZEYİNDEDİR**

**ҚЫРҒЫЗСТАН
МЕН ТҮРКИЯ
АРАСЫНДАҒЫ
ҚАТЫНАСТАР
БАРЛЫҚ
САЛАЛАРДА
СТРАТЕГИЯЛЫҚ
ӘРІПТЕСТІК
ДЕҢГЕЙІНЕ ЖЕТКЕН**



Қырғызстанның денсаулық сақтау инфрақұрылымын нығайту жолындағы маңызды қадам болып саналады (Тайфур және Юсупов, 2023).

Türkiye Cumhuriyeti, Kırgızistan'ın doğrudan yabancı yatırım ve dış yardım açısından en önemli ortaklarından biri olarak öne çıkmaktadır. Eğitim, ekonomi ve kalkınma iş birliği gibi çeşitli alanlarda aktif rol üstlenen Türkiye, Kırgızistan'ın sürdürülebilir kalkınmasına katkı sağlayan başlıca ülkeler arasında yer almaktadır. Özellikle eğitim alanında Türkiye'nin üstlendiği liderlik, iki ülke arasındaki iş birliğinin stratejik ve uzun vadeli boyutunu gözler önüne sermektedir (Türkiye Cumhuriyeti Bışkek Büyükelçiliği, 2011). Türkiye, 2023 yılı itibarıyla Kırgızistan'a yapılan doğrudan yabancı yatırımlar bakımından Çin, Rusya, Avrupa Birliği ve Kazakistan'dan sonra beşinci sırada yer almaktadır. Türkiye'nin Kırgızistan ekonomisine yaptığı toplam yatırım miktarı 341,6 milyon dolar olarak kaydedildi (Kırgız Cumhuriyeti Bakanlar Kurulu, 2024).

Türkiye Cumhuriyeti, Kırgızistan'ın doğrudan yabancı yatırım ve dış yardım açısından en önemli ortaklarından biri olarak öne çıkmaktadır. Eğitim, ekonomi ve kalkınma iş birliği gibi çeşitli alanlarda aktif rol üstlenen Türkiye, Kırgızistan'ın sürdürülebilir kalkınmasına katkı sağlayan başlıca ülkeler arasında yer almaktadır. Özellikle eğitim alanında Türkiye'nin üstlendiği liderlik, iki ülke arasındaki iş birliğinin stratejik ve uzun vadeli boyutunu gözler önüne sermektedir (Türkiye Cumhuriyeti Bışkek Büyükelçiliği, 2011). Türkiye, 2023 yılı itibarıyla Kırgızistan'a yapılan doğrudan yabancı yatırımlar bakımından Çin, Rusya, Avrupa Birliği ve Kazakistan'dan sonra beşinci sırada yer almaktadır. Türkiye'nin Kırgızistan ekonomisine yaptığı toplam yatırım miktarı 341,6 milyon dolar olarak kaydedildi (Kırgız Cumhuriyeti Bakanlar Kurulu, 2024).

5 Kasım 2024 tarihinde Türkiye Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın Kırgızistan'a gerçekleştirdiği resmi ziyareti, Kırgız-Türk ilişkilerinin stratejik boyutunu güçlendirmek adına önemli bir dönüm noktası oldu. Ziyaret kapsamında, iki ülke arasındaki diplomatik, ekonomik, kültürel ve savunma alanlarındaki iş birliğini derinleştirmeye yönelik 19 ikili anlaşma ve belge imzalandı. Bu bağlamda, Kırgız Cumhuriyeti ile Türkiye Cumhuriyeti arasındaki stratejik ortaklık ilişkilerinin "kapsamlı stratejik iş birliği" düzeyine çıkarılmasını öngören bir ortak bildiri, iki ülke liderleri tarafından kamuoyuna duyuruldu (Ahmatova, 2024).

Söz konusu ziyaret esnasında imzalanan belgeler, Kırgızistan ve Türkiye arasındaki iş birliğini daha kapsamlı stratejik bir seviyeye taşıdı. Daha önceki anlaşmalar genellikle belirli alanlara odaklanırken, bu belgeler geniş bir yelpazeyi kapsayarak sağlık, enerji, tarım, dijitalleşme ve güvenlik gibi kilit sektörlerde iş birliğini derinleştirmeyi hedeflemektedir. Ayrıca, iki ülke arasındaki stratejik iş birliğinin daha kapsamlı bir düzeye çıkarılması, yeni bir dönemin başlangıcına işaret etmektedir.

Kapsamlı stratejik iş birliği kavramı, taraflar arasındaki ilişkilerin yalnızca mevcut alanlarda ilerlemesiyle sınırlı kalmayarak yeni ortaklık modellerinin geliştirilmesini de hedeflemektedir. Bu çerçevede, ticaret hacminin artırılmasından bölgesel güvenlik konularına, enerji iş birliğinden eğitim ve kültür alanın-

ревальное тау-кен кеніштерін пайдалануға мүдделі (Сыртқы экономикалық байланыстар басқармасы, 2015, Etibakirtereksai.kg, 2024).

Түркия президенті Режеп Тайып Ердоғанның 2024 жылғы 5 қарашадағы Қырғызстанға мемлекеттік сапары қырғыз-түрік қарым-қатынастарының стратегиялық өлшемін нығайтудағы маңызды бетбұрыс болды. Сапар аясында екі ел арасындағы дипломатиялық, экономикалық, мәдени және қорғаныс салаларындағы ынтымақтастықты тереңдету мақсатында 19 екіжақты келісім мен құжатқа қол қойылды. Осы тұрғыда Қырғыз Республикасы мен Түркия Республикасы арасындағы стратегиялық серіктестік қарым-қатынастарын «жан-жақты стратегиялық ынтымақтастық» деңгейіне көтеруді көздейтін бірлескен декларацияны екі елдің көшбасшылары жариялады (Ахматова, 2024).

Сапар барысында қол қойылған құжаттар Қырғызстан мен Түркияның ынтымақтастығын неғұрлым кең ауқымды стратегиялық деңгейге көтерді. Бұрынғы келісімдер негізінен нақты салаларға бағытталған болса, бұл құжаттар денсаулық сақтау, энергетика, ауыл шаруашылығы, цифрландыру және қауіпсіздік сияқты негізгі секторлардағы ынтымақтастықты нығайта отырып, кең ауқымды қамтыды. Сонымен қатар, екі ел арасындағы стратегиялық ынтымақтастық қарым-қаты-



daki projelere kadar birçok başlıkta somut adımlar atılması öngörülmektedir. Özellikle, Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı (TİKA) Başkanlığı gibi kurumlar aracılığıyla Kırgızistan'da gerçekleştirilen kalkınma projelerinin çeşitlendirilmesi ve bölgesel kapsayıcılığını artırılması, bu stratejinin önemli bir parçası olarak öne çıkmaktadır.

İki ülke arasındaki ekonomik bağların güçlendirilmesi amacıyla karşılıklı ticaret hacmini artırmaya yönelik planlar belirlenerek, mevcut ikili ticaret rakamının 2030 yılına kadar 5 milyar dolara çıkarılması hedeflenmektedir. Bu hedef doğrultusunda, enerji, altyapı, lojistik ve tarım gibi öncelikli sektörlerde ortak yatırımların teşvik edilmesi öngörülmektedir. Ayrıca, iki ülkenin iş dünyası temsilcilerinin bir araya geldiği forumlar ve çalışma grupları aracılığıyla özel sektör iş birliğinin artırılması da planlanmaktadır.

Kırgız Cumhuriyeti Ekonomi ve Ticaret Bakanlığı'na göre iki ülke arasındaki ticaret cirosunun hacmi 2022 yılında 629 milyon dolar olarak gerçekleşirken, Kırgızistan'ın Türkiye'ye ihracatı 141 milyon dolara, ithalatı ise 488 milyon dolara ulaştı (Kırgız Cumhuriyeti Ekonomi ve Ticaret Bakanlığı, 2023). 2023 yılında ihracat 153 milyon dolar, ithalat ise 454 milyon dolar seviyesinde seyretti. 2023 yılı sonu itibarıyla toplam ticaret, bir önceki yılın biraz altında kalarak 607 milyon dolar olarak gerçekleşti. 2024 yılının sekiz ayında iki ülke arasındaki ticaret cirosu 320 milyon doları

настарын жан-жақты деңгейге көтеру жаңа дәуірдің басталуын білдіреді.

Жан-жақты стратегиялық ынтымақтастық тұжырымдамасы тараптар арасындағы қарым-қатынастарды тек қолданыстағы салаларда ілгерілетумен шектелмейді, сонымен қатар серіктестіктің жаңа үлгілерін әзірлеуді көздейді. Осы тұрғыда сауда көлемін арттырудан аймақтық қауіпсіздік мәселелеріне, энергетикалық ынтымақтастықтан білім және мәдениет саласындағы жобаларға дейін көптеген тақырыпта нақты қадамдар жасау көзделуде. Атап айтқанда, Түрік ынтымақтастық және үйлестіру агенттігі (ТІКА) сияқты мекемелер арқылы Қырғызстанда жүзеге асырылып жатқан даму жобаларын әртараптандыру және аймақтық инклюзивтілікті арттыру осы стратегияның маңызы бөлігі ретінде ерекшеленеді.

Екі ел арасындағы экономикалық байланысты нығайту мақсатында өзара сауда көлемін ұлғайту жоспарлары белгіленіп, 2030 жылға қарай екіжақты сауданың қазіргі көрсеткішін 5 миллиард долларға жеткізу көзделіп отыр. Осы мақсатқа сәйкес энергетика, инфрақұрылым, логистика және ауыл шаруашылығы сияқты басым секторларға бірлескен инвестицияларды ынталандыру қарастырылған. Сондай-ақ екі елдің бизнес өкілдері бас қосатын форумдар мен жұмыс топтары арқылы жеке сектор ынтымақтастығын арттыру жоспарлануда.



buldu (Şambetov, 2024). Kırgızistan, ağırlıklı olarak Türkiye’den tekstil, inşaat malzemeleri ve elektrikli eşyalar gibi mamül ürünleri ithal ederken, tarım ve et ürünleri gibi gıda ürünlerini de ihraç etmektedir.

Kırgızistan ve Türkiye arasındaki ticaret hacmindeki dalgalanmaların, hem küresel hem de bölgesel ekonomik koşullardan etkilendiği söylenebilir. 2023 yılı sonu itibarıyla toplam ticaret hacminin bir önceki yılın altında kalarak 607 milyon dolar olarak gerçekleşmesi ve 2024 yılının ilk sekiz ayında yalnızca 320 milyon dolar seviyesine ulaşması birkaç önemli faktör ile ilişkilendirilebilir.

Örneğin, 2022 ve 2023 yılları, COVID-19 pandemisinin ekonomik etkilerinden toparlanma dönemleri olarak öne çıktı. Ancak bu süreçte, tedarik zincirlerindeki aksaklıklar ve küresel talepteki dalgalanmalar, ticaret hacimlerini sınırladı. 2023 ve 2024 yıllarında küresel ölçekte yüksek enflasyon ve sıkılaştırıcı para politikaları, ticaret maliyetlerini artırdı ve tüketici talebini baskıladı. Ayrıca, Kırgızistan’ın ihracat ürünleri genellikle hammadde ve düşük katma değerli ürünlerden oluşmaktadır. Bu ürünlere olan talep, küresel piyasalardaki fiyat dalgalanmalarından ve rekabetten doğrudan etkilendi. Kırgızistan’ın Türkiye’den yaptığı ithalat, ihracatını önemli ölçüde aşmaktadır. 2023 yılında ithalatın ihracata oranla daha düşük bir hızda azalması, ticaret hacmindeki düşüşün nedenlerinden biridir. Diğer neden olarak, enerji fiyatlarındaki küresel dalgalanmalar, Kırgızistan’ın üretim maliyetlerini artırarak ihracat kapasitesini sınırlamış olduğu varsayılabilir. Bunlara ilaveten, Rusya-Ukrayna savaşı gibi bölgedeki jeopolitik gerginlikler, Orta Asya ülkelerinin ticaret koridorlarını ve ekonomik ilişkilerini etkilediği göz önünde bulundurulursa Türkiye-Kırgızistan ticareti de bu durumdan olumsuz etkilendiği söylenebilir.



**TÜRKİYE
CUMHURİYETİ,
KIRGIZISTAN’IN
DOĞRUDAN YABANCI
YATIRIM VE DIŞ
YARDIM AÇISINDAN
EN ÖNEMLİ
ORTAKLARINDAN
BİRİ OLARAK ÖNE
ÇIKMAKTADIR**

**TÜRKİYE
RESPUBLİKASI
QYRĞYZSTANNYŇ
TİKELİY ŞETELĐK
İNVESTİCİYASY
MEN SYTRQY
KÖMEĐ JAŇYINAN
MAŇYZDY
SERİKTESTERİNİŇ
BİRİ RETİNDE KÖZGE
TÜSEĐ**



Қырғыз Республикасының Экономика және сауда министрлігінің мәліметі бойынша, 2022 жылы екі ел арасындағы тауар айналымының көлемі 629 миллион долларды құраса, Қырғызстанның Түркияға экспорты 141 миллион долларға, импорты 488 миллион долларға жетті (Экономика және сауда министрлігі Қырғыз Республикасы, 2023). 2023 жылы экспорт 153 миллион долларға, импорт 454 миллион долларға жетті. 2023 жылдың соңына қарай жалпы сауда 607 миллион долларды құрады, бұл өткен жылмен салыстырғанда біршама төмен. 2024 жылдың сегіз айында екі ел арасындағы тауар айналымы 320 миллион долларға жетті (Шамбетов, 2024). Қырғызстан Түркиядан көбінесе тоқыма, құрылыс материалдары, электр тауарларын импорттап, ауыл шаруашылығы және ет өнімдерін экспорттайды.

Қырғызстан мен Түркия арасындағы сауда көлемінің ауытқуына жаһандық және аймақтық экономикалық жағдайлардың әсер еткенін айтуға болады. Жалпы сауда көлемінің 2023 жылдың соңына қарай 607 миллион долларды құрап, өткен жылдан төмен болуы және 2024 жылдың алғашқы сегіз айында бар болғаны 320 миллион долларға жетуі бірнеше маңызды факторларға байланысты болуы мүмкін.

Мысалы, 2022 және 2023 жылдар COVID-19 пандемиясының экономикалық әсерінен қалпына келтіру кезеңдері ретінде ерекшеленді. Дегенмен, осы кезеңде жеткізілім тізбегіндегі үзілістер және жаһандық сұраныстың ауытқуы сауда көлемін шектеді. 2023 және 2024 жылдардағы жоғары инфляция және жаһандық ақша-несие саясатының қатаңдауы сауда шығындарын арттырып, тұтынушылық сұранысты баяулатты. Сонымен қатар, Қырғызстанның экспорттық өнімдері негізінен шикізат пен қосымша құны төмен өнімдерден тұрады. Бұл

2024 жылının ilk sekiz ayında ticaret hacminin sınırlı kalmasının ardında, hem küresel ekonomik belirsizlikler hem de Kırgızistan'ın ticaret yapısına ilişkin yapısal sorunlar yatmaktadır. Ancak, Türkiye ve Kırgızistan arasındaki kapsamlı stratejik iş birliği düzeyine geçiş süreci, ticaretin yeniden artış göstermesi için güçlü bir zemin sunmaktadır. Uzun vadede, ticaret hacminin sürdürülebilir şekilde büyümesi, tarafların lojistik altyapıyı geliştirmesi, yüksek katma değerli ürün ihracatını artırması ve daha etkin ticaret politikaları uygulamasıyla mümkün olacaktır.

Söz konusu ziyaret, yalnızca Kırgızistan-Türkiye ilişkilerinin değil, aynı zamanda TDT bağlamındaki çok taraflı iş birliğinin de derinleşmesine katkı sağlamaktadır. Görüşmelerde, iki ülke liderleri, Türk dünyasında entegrasyonu teşvik eden projelere destek vermeyi taahhüt etti ve bölgesel istikrarın sağlanması için ortak bir vizyon ortaya koydu. Bu kapsamda, enerji güvenliği, su kaynaklarının etkin yönetimi ve dijital ekonomi gibi bölgesel meseleler üzerinde fikir alışverişinde bulunuldu.

Ziyaret esnasında Kırgızistan Cumhurbaşkanı Sadır Japarov, Kırgızistan ile Türkiye arasındaki yıllık ticaret hacmini 5 milyar dolara çıkarmak için Ankara'dan Kırgızistan'ın Türkiye'ye olan borcunun silinmesi talebinde bulundu. Daha sonra iki cumhurbaşkanının yaptığı ortak açıklamada, Türkiye'nin Kırgızistan'ın tüm borçlarını sildiği bilgisi kamuoyu ile paylaşıldı. (Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı İletişim Bakanlığı, 2024). Kırgızistan Maliye Bakanlığı'na göre Kırgızistan'ın Türkiye'ye olan borcu 58,8 milyon dolardır. Japarov, Türkiye'nin Kırgızistan'a yatırım ve ekonomik destek açısından önde gelen 5 ülkeden biri

өнімдерге сұранысқа бағаның ауытқуы мен әлемдік нарықтағы бәсеке тікелей әсер етті. Қырғызстанның Түркиядан импорты оның экспортынан айтарлықтай асып түседі. 2023 жылы импорттың экспортқа қарағанда баяу қарқынмен азаюы сауда көлемінің азаюының бір себебі болып табылады. Тағы бір себеп, энергия бағасының жаһандық ауытқуы Қырғызстанның экспорттық мүмкіндіктерін оның өндіріс шығындарын ұлғайту арқылы шектегенін болжауға болады. Сонымен қатар, Ресей-Украина соғысы сияқты аймақтағы геосаяси шиеленістердің Орталық Азия елдерінің сауда дәліздері мен экономикалық қарым-қатынастарына әсер ететінін ескерсек, Түркия-Қырғызстан саудасының да бұл жағдайдан кері әсер еткенін айтуға болады.

2024 жылдың алғашқы сегіз айындағы сауда көлемінің шектелуінің себептері жаһандық экономикалық белгісіздік пен Қырғызстанның сауда құрылымына қатысты құрылымдық проблемалар болып табылады. Дегенмен Түркия мен Қырғызстанның жан-жақты стратегиялық ынтымақтастығы деңгейіне өтуі сауда-саттықтың қайта артуына күшті негіз береді. Ұзақ мерзімді перспективада тараптар логистикалық инфрақұрылымды дамытып, қосылған құны жоғары өнімдер экспортын арттырса және тиімдірек сауда саясатын жүргізсе, сауда көлемінің тұрақты өсуі мүмкін болады.

Бұл сапар Қырғызстан-Түркия қарым-қатынастарын ғана емес, сонымен қатар ТМҰ аясындағы көпжақты ынтымақтастықты тереңдетуге ықпал етеді. Екі елдің көшбасшылары түркі әлеміндегі интеграцияны ілгерілететін жобаларды қолдауға міндеттеніп, аймақтық тұрақтылықты қамтамасыз ету бойынша ортақ көзқарасты қалыптастырды. Осы тұрғыда энергетикалық қауіпсіздік, су ресурстарын тиімді басқару және цифрлық экономика сынды өңірлік мәселелер бойынша пікір алмасылды.

Сапар барысында Қырғызстан президенті Садыр Жапаров Қырғызстан мен Түркия арасындағы жылдық сауда көлемін 5 миллиард долларға жеткізу үшін Анкарадан Қырғызстанның Түркия алдындағы қарызын өшіруді сұрады. Кейінірек екі президенттің бірлескен мәлімдемесінде Түркияның Қырғызстан-



Түргүн

olduğunu hatırlatarak, 1992 yılından bu yana TİKA aracılığıyla Kırgızistan'da birçok projenin hayata geçirildiğini bildirdi (Şambetov, 2024).

Türkiye'nin Kırgızistan'ın borçlarını silmesi, iki ülke arasında güçlü bir güven bağı yaratarak stratejik iş birliğini daha da derinleştirecektir. Bu durum, Kırgızistan'ın ekonomik yükünü hafifleterek Türkiye ile ortak projelere daha fazla kaynak ayırmasını sağlayacak ve ticaret hacminin 5 milyar dolara çıkarılması hedefi doğrultusunda iş birliğini teşvik edecektir. Bölgesel politikada Türkiye'nin etkisini artırırken, Kırgızistan'ın kalkınma projelerinde Türkiye'ye daha yakın bir ortaklık sunması muhtemel hale gelir. Bütün bu gelişmelerin, iki ülkenin ekonomik ve diplomatik ilişkilerini önemli ölçüde güçlendireceği aşikardır.

Kırgızistan ile Türkiye arasındaki ilişkiler siyasi iş birliği, ekonomik ortaklık, tarihi, kültürel ve dilsel yakınlığın yanı sıra eğitim projelerine de dayanmaktadır. Buna son yıllarda aktif olarak gelişen askeri-savunma iş birliği de eklenmektedir. Kırgızistan ile Türkiye arasındaki askeri-teknik iş birliği, Kırgız-Türk ilişkileri sisteminde önemli bir yer tutmakta olup, büyük bir genişleme ve güçlenme potansiyeline sahiptir. Askeri-teknik alandaki iş birliği çerçevesinde, 1993 yılından itibaren Türkiye'deki çeşitli askeri eğitim kurumlarında Kırgızistan'dan 300'den fazla subay ve yaklaşık 100 kursiyer eğitim aldı. Ayrıca, 2021 yılında Kırgızistan, devlet sınırlarını korumak amacıyla Bayraktar, TV2, Aksungur ve Akıncı insansız hava araçlarını (İHA) satın aldı ve bu araçları yönetebilecek personelin eğitimini gerçekleştirdi (Kaktus.media, 2024). Söz konusu İHA'lar Kırgızistan'ın savunması açısından büyük önem taşımakta olup, sınır güvenliğinin sağlanması ve askeri potansiyelin geliştirilmesinde etkinlik gösterme kabiliyetine sahiptir.

Özetle, Türkiye ile Kırgızistan arasındaki ilişkiler, 1991 yılından itibaren sağlam temeller üzerine inşa edilerek stratejik ortaklık düzeyine ulaştı. Diplomatik, ekonomik ve kültürel bağların yanı sıra uluslararası platformlarda sergilenen iş birliği, bu ilişkilerin sürdürülebilir bir şekilde gelişmesini sağlamaktadır. İki ülkenin uzun vadeli ortaklık anlayışı, yalnızca ikili ilişkilerde değil, aynı zamanda Avrasya

ның барлық қарыздарын өшіргені туралы хабарлама жарияланды (Түркия Республикасы Президенттігінің Байланыс министрлігі, 2024). Қырғызстан Қаржы министрлігінің мәліметінше, Қырғызстанның Түркияға қарызы 58,8 миллион долларды құрайды. Жапаров Түркияның Қырғызстанға инвестиция және экономикалық қолдау көрсетуде жетекші 5 елдің бірі екенін еске салып, 1992 жылдан бері ТИКА ұйымы арқылы Қырғызстанда көптеген жобаның жүзеге асырылғанын білдірді (Шамбетов, 2024).

Түркияның Қырғызстанның қарыздарын жоюы екі ел арасында берік сенім байланысын құру арқылы стратегиялық ынтымақтастықты одан әрі тереңдетеді. Бұл жағдай Қырғызстанның экономикалық ауыртпалығын жеңілдетіп, Түркиямен бірлескен жобаларға көбірек ресурстар бөлуге мүмкіндік беруі күтілуде. Ол сондай-ақ сауда көлемін 5 миллиард долларға дейін ұлғайту мақсатында ынтымақтастықты ынталандыруы мүмкін. Түркия аймақтық саясаттағы ықпалын арттырған сайын, Қырғызстан Түркияға даму жобаларында жақын серіктестік ұсынатын болады. Бұл жағдай екі елдің экономикалық және дипломатиялық қарым-қатынасын айтарлықтай нығайта түсетіні анық.

Қырғызстан мен Түркия арасындағы қарым-қатынастар саяси ынтымақтастық, экономикалық серіктестік, тарихи, мәдени және тілдік жақындық, сондай-ақ білім беру жобаларына негізделген. Бұған соңғы жылдары белсенді түрде дамып келе жатқан әскери-қорғаныс ынтымақтастығы қосылды. Қырғызстан мен Түркия арасындағы әскери-техникалық ынтымақтастық қырғыз-түрік қарым-қатынасы жүйесінде маңызды орын алады және оның кеңеюі мен нығаюы үшін үлкен әлеуетке ие. Әскери-техникалық саладағы ынтымақтастық аясында 1993 жылдан бері Қырғызстаннан келген 300-ден астам офицер мен 100-ге жуық оқушы Түркияның әртүрлі әскери оқу орындарында білім алды. Сонымен қатар, 2021 жылы Қырғызстан мемлекеттік шекараларды қорғау үшін Bayraktar, TV2, Aksungur және Akıncı ұшқышсыз ұшатын аппараттарын сатып алды және осы көліктерді басқара алатын кадрларды оқытты (Kaktus.media, 2024). Қаралып отырған ұшқышсыз ұшу аппараттарының Қырғызстанның қорғанысы үшін маңызы зор

бөлгесіндегі барыш, истикрар ve калкынма he-defлерінде de өнeмлі bir rol oыnamaktadır.

Kыргызистан ve Түркия'nin birlikte hayata ge-çirdiđi projeler, бөлгесел іш birliki ve ortak калкынма anlayışının başарılı örneкleri olarak deđerlendirilmektedir. Eđitim ve sađlık gibi temel alanlarda atılan bu adımlar, iki öлке arasında kapsamlı stratejik іш birliki düzeyi-ne ulaşıлmasını мүмкүн kılan yapı taşlarını oluşturmaktadır. Bu bağlamda, mevcut pro-jelerin geliştirilmesi ve yeni іш birliki alanla-rının keşfedilmesi, ilişkilerin derinleşmesine ve daha geniş bir cođrafyada olumlu etkiler yaratılmasına katkı sađlayacaktır.

Tүркия'nin Кыргызистан'a yaptıđı yatırımlar ve sađladıđı dıř yardım, iki öлке arasındaki stra-tejik ortaklıđın somut bir yansımasıdır. Eđitim alanındaki lider rolü ve ekonomik yatırımları, Tүркия'yi Кыргызистан'ın en güvenirli ortakla-rından biri haline getirdi. Bu bağlamda, Tүr-kiye'nin Кыргызистан ile sürdürdüđü іш birliki, yalnızca ikili düzeyde deđil, aynı zamanda бөлгесел калкынма ve entegrasyon асısından da өнeмлі bir model sunmaktadır.

Recep Tayyip Erdoğan'ın Кыргызистан ziyareti, Кыргыз-Türk ilişkilerinde tarihi yeni bir dönüm noktası olarak deđerlendirilmektedir. Kap-samlı stratejik іш birliki anlayışı, iki öлkenin hem ikili düzeyde hem de бөлгесел platform-larda daha etkin bir rol oynamasına olanak tanıyacak bir zemin sunmaktadır. Bu ortaklık modelinin başарıyla uygulanması, yalnızca Кыргызистан ve Tүркия'nin калкынmasına deđil, aynı zamanda Avrasya cođrafyasındaki istik-rar ve іш birlikine de katkı sađlayacaktır.

Kaynakça:

- Ahmatova, Ilona (2024). Кыргызистан ve Tүркия іш birlik-i-ni genişletmek için bir dizi anlaşma imzalandı – liste. Alınan yer: <https://economist.kg/vlast/2024/11/05/kyrgyzstan-i-turtsiia-podpisali-riad-soghlashie-nii-dlia-rasshirenii-vzaimodiestviia-spisok/?ysclid=m3k2cftut434039128>. Erişim tarihi: 16.11.2024.
- Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu (2015). Кыргызистан ile іш bir-liđi güçleniyor. Alınan yer: <https://www.deik.org.tr/basin-aciklamalari-kirgizistan-ile-ticari-is-birligi-guc-leniyor>. Erişim tarihi: 19.11.2024.
- Etibakirtereksai.kg (2024). Tanıtım. Alınan yer: <https://etibakirtereksai.kg/tr/ana-sayfa/>. Erişim tarihi: 23.11.2024.

және шекара қауіпсіздігін қамтамасыз ету мен әскери әлеуетті дамытуда тиімді деп са-налады.

Қорыта айтқанда, Түркия мен Қырғызстан арасындағы қарым-қатынас 1991 жылдан бері берік негізге салынып, стратегиялық серіктестік деңгейіне жетті. Дипломатиялық, экономикалық және мәдени байланыстар-мен қатар, халықаралық платформалар-дағы ынтымақтастық бұл қатынастардың тұрақты дамуын қамтамасыз етеді. Екі елдің ұзақ мерзімді серіктестік түсіністігі екіжақты қарым-қатынаста ғана емес, Еуразиялық ай-мақтағы бейбітшілік, тұрақтылық және даму мақсаттарында да маңызды рөл атқарады.

Қырғызстан мен Түркия жүзеге асырып жатқан жобалар аймақтық ынтымақтастық пен ортақ дамудың табысты мысалдары болып саналады. Білім және денсаулық сақтау сияқты негізгі салаларда жасалған бұл қадамдар екі ел арасындағы жан-жақты стратегиялық ынтымақтастық деңгейіне же-туге мүмкіндік беретін құрылыс блоктарын құрайды. Осы тұрғыда қолданыстағы жо-баларды дамыту және ынтымақтастықтың жаңа бағыттарын зерттеу қарым-қатына-старды тереңдетуге және кеңірек географи-яда оң әсерлер жасауға ықпал етеді.

Түркияның Қырғызстанға салған инвести-циясы мен сыртқы көмектері екі ел ара-сындағы стратегиялық серіктестіктің нақты көрінісі. Оның білім саласындағы жетекші рөлі мен экономикалық инвестициялары Түркияны Қырғызстанның ең сенімді серік-тестерінің біріне айналдырды. Осы тұрғыда Түркияның Қырғызстанмен үздіксіз ынты-мақтастығы екіжақты деңгейде ғана емес, аймақтық даму мен интеграция тұрғы-сынан да маңызды үлгі ұсынады.

Режеп Тайып Ердоғанның Қырғызстанға са-пары қырғыз-түрік қарым-қатынасындағы тарихи бетбұрыс ретінде бағаланады. Страте-гиялық ынтымақтастықты жан-жақты түсіну екі елдің екіжақты деңгейде де, аймақтық платформаларда да тиімдірек рөл атқаруына мүмкіндік беретін негіз береді. Бұл әріптестік моделінің сәтті жүзеге асуы Қырғызстан мен Түркияның дамуына ғана емес, еуразиялық географиядағы тұрақтылық пен ынтымақта-стыққа да септігін тигізеді.

Kırgız Cumhuriyeti Bakanlar Kurulu (2024). İçişleri Bakanlığı Başkanı Akılbek Japarov: Türkiye, Kırgızistan'a en fazla yatırım yapan ilk 5 ülke arasında yer alıyor. Alınan yer: <https://www.gov.kg/ru/post/s/23922-min-kab-toragasy-akylbek-zaparov-turkiya-kyrgyzstan-ga-en-kop-investiciya-salghan-5-olkonun-kataryna-kirdi>. Erişim tarihi: 19.11.2024.

Kaktus.media (2024). Her alanda. Türkiye'nin Kırgızistan'daki rolü. Alınan yer: https://kaktus.media/doc/498191_vo_vseh_sferah_rol_tyrcii_v_kyrgyzstane.html. Erişim tarihi: 16.11.2024.

Şambetov, Toktosun (2024). Erdoğan'ın Kırgızistan ziyaret: Bayraktar, Sapat okulları, Ticaret Ciro. Alınan yer: <https://rus.azattyk.org/a/33189970.html>. Erişim tarihi: 19.11.2024.

Tayfur, Nazir, Yusupov, Abdulrahman (2023). Kırgızistan ve Türkiye güçlü dostluk ve kardeşlik bağlarıyla birbirine bağlı. Alınan yer: www.aa.com.tr/ru/мир/кыргызстан-и-турцию-связывают-крепкие-узы-дружбы-и-братства/3032432. Erişim tarihi: 16.11.2024.

Türkiye Cumhuriyeti Bışkek Büyükelçiliği (2011). İkili ilişkilerle ilişkin bilgi notu. Alınan yer: <https://bishkek-emb.mfa.gov.tr/Mission/About>. Erişim tarihi: 16.11.2024.

Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı (1991). Türkiye-Kırgızistan ilişkileri. Alınan yer: <https://www.mfa.gov.tr/relations-between-turkiye-and-kyrgyzstan.ru.mfa>. Erişim tarihi: 16.11.2024.

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı İletişim Bakanlığı (2024). Cumhurbaşkanı Erdoğan, Kırgızistan Cumhurbaşkanı ile Ortak Basın Toplantısında Konuştu. Alınan yer: <https://www.iletisim.gov.tr/turkce/haberler/detay/cumhurbaskani-erdogan-kirgizistan-cumhurbaskani-ile-ortak-basin-toplantisinda-konustu>. Erişim tarihi: 19.11.2024.

Дереккөз:

Ахматова, Илона (2024). Кыргызстан мен Түркия ынтымақтастықты кеңейту туралы бірқатар келісімдерге қол қойды – тізім. Сілтеме: <https://economist.kg/vlast/2024/11/05/kyrgyzstan-i-turtsiia-podpisali-riad-soghlashienii-dlia-rasshirieniia-vzaimodieistviia-spisok/?ysclid=m3k2cftut434039128>. Қаралған күні: 16.11.2024.

Сыртқы экономикалық байланыстар басқармасы (2015). Кыргызстанмен ынтымақтастық күшеюде. Сілтеме: <https://www.deik.org.tr/basin-aciklamalari-kirgizistan-ile-ticari-is-birligi-gucleniyor>. Қаралған күні: 19.11.2024.

Etibakirterekasai.kg (2024). Таныстыру. Сілтеме: <https://etibakirterekasai.kg/tr/ana-sayfa/>. Қаралған күні: 23.11.2024.

Қырғыз Республикасы Министрлер Кеңесі (2024). Ішкі істер министрлігінің басшысы Килитбек Жапаров: Түркия Қырғызстанға ең көп инвестиция салған 5 елдің қатарына кіреді. Сілтеме: <https://www.gov.kg/ru/post/s/23922-minkab-toragasy-akylbek-zaparov-turkiya-kyrgyzstanga-en-kop-investiciya-salghan-5-olkonun-kataryna-kirdi>. Қаралған күні: 19.11.2024.

Kaktus.media (2024). Әр салада. Түркияның Қырғызстандағы рөлі. Сілтеме: https://kaktus.media/doc/498191_vo_vseh_sferah_rol_tyrcii_v_kyrgyzstane.html. Қаралған күні: 16.11.2024.

Шамбетов, Токтосун (2024). Ердоғанның Қырғызстанға сапары: Байрактар, Сапат мектептері, Сауда. Сілтеме: <https://rus.azattyk.org/a/33189970.html>. Қаралған күні: 19.11.2024.

Тайфур, Назир, Юсупов, Абдулрахман (2023). Қырғызстан мен Түркияны берік достық пен бауырластық байланыстырады. Сілтеме: www.aa.com.tr/ru/мир/кыргызстан-и-турцию-связывают-крепкие-узы-дружбы-и-братства/3032432. Қаралған күні: 16.11.2024.

Түркия Республикасының Бішкектегі Елшілігі (2011). Екіжақты қарым-қатынастар туралы ақпараттық мәлімет. Сілтеме: <https://bishkek-emb.mfa.gov.tr/Mission/About>. Қаралған күні: 16.11.2024.

Түркия Республикасы Сыртқы істер министрлігі (1991). Түркия-Қырғызстан қатынастары. Сілтеме: <https://www.mfa.gov.tr/relations-between-turkiye-and-kyrgyzstan.ru.mfa>. Қаралған күні: 16.11.2024.

Түркия Республикасы Президентінің Байланыс министрлігі (2024). Президент Ердоған Қырғызстан президентімен ортақ баспасөз мәслихатында сөз сөйледі. Сілтеме: <https://www.iletisim.gov.tr/turkce/haberler/detay/cumhurbaskani-erdogan-kirgizistan-cumhurbaskani-ile-ortak-basin-toplantisinda-konustu>. Қаралған күні: 19.11.2024.

INTERNATIONALIZATION OF EDUCATION: DOUBLE RISKS



PROF. DR. GULNAR NADIROVA

EURASIAN RESEARCH INSTITUTE,
SENIOR RESEARCH FELLOW

ЕВРАЗИЙСКИЙ НАУЧНО-
ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКИЙ ИНСТИТУТ,
СТАРШИЙ НАУЧНЫЙ СОТРУДНИК

ИНТЕРНАЦИОНАЛИЗАЦИЯ ОБРАЗОВАНИЯ: ДВОЙНЫЕ РИСКИ

The role of education in the history of humankind cannot be overstated. Arguably, education allowed humans to continuously build a knowledge base about the world and use it to advance our understanding of the environment and each other, fueling the progress of sciences. For instance, the invention of the printing press and the subsequent increase in literacy rates were one of the main factors behind Europe's revolutionary societal and economic transformations of the Renaissance era, which led the continent into the age of prosperity, and economic and political dominance. Therefore, for all modern states, the educational system is one of the cornerstones of economic, social, and bureaucratic systems. A properly designed and maintained educational system can provide the country with valuable specialists for the labor market and economy, strengthen its societal ties, which results in higher levels of trust between people, and even attract foreign talent and investments to a country.

However, not all countries can afford a complex, high-quality, multifaceted educational system that satisfies all of the states' and people's needs, especially when it comes to tertiary education. The development of such



**FOR ALL MODERN
STATES, THE
EDUCATIONAL
SYSTEM IS ONE OF
THE CORNERSTONES
OF ECONOMIC,
SOCIAL, AND
BUREAUCRATIC
SYSTEMS**

**ДЛЯ ВСЕХ
СОВРЕМЕННЫХ
ГОСУДАРСТВ
СИСТЕМА
ОБРАЗОВАНИЯ
ЯВЛЯЕТСЯ ОДНИМ
ИЗ КРАЕУГОЛЬНЫХ
КАМНЕЙ
ЭКОНОМИЧЕСКИХ,
СОЦИАЛЬНЫХ И
УПРАВЛЕНЧЕСКИХ
СИСТЕМ**



Роль образования в истории человечества невозможно переоценить. То, что образование позволило людям постоянно наращивать знания о мире и использовать их для углубления нашего понимания окружающей среды и друг друга, подпитывая прогресс наук, не вызывает сомнений. Например, изобретение печатного станка и последующее повышение уровня грамотности были одними из главных факторов революционных общественных и экономических преобразований в Европе эпохи Возрождения, которые привели континент в эпоху процветания, экономического и политического господства. Поэтому для всех современных государств система образования является одним из краеугольных камней экономических, социальных и управленческих систем. Правильно спроектированная и поддерживаемая система образования может обеспечить страну ценными специалистами для рынка труда и экономики, укрепить ее общественные связи, что приводит к более высокому уровню доверия между людьми и даже привлечению иностранных талантов и инвестиций в страну.

Однако не все государства могут позволить себе сложную, высоко-

a system requires immense experience to build upon and a constant flow of financial and intellectual resources for support and expansion. A high-quality educational system is a product of massive investments in infrastructure, including land, buildings, and equipment, and even greater investment in human capital, namely, academic staff of universities and teaching staff of schools, whose expertise will define the skills and knowledge of their students - the country's future. Moreover, those investments are to be spread equally throughout the country, otherwise, the knowledge centers will be over-concentrated in certain, usually highly urbanized regions. To achieve that, OECD countries, for instance, invested an average of 5% of their GDP in education in 2021 (World Bank, n.d.) which amounted to a total of 77.5 billion USD approximately. Many countries, especially developing ones, cannot bear such costs, and their students tend to look for opportunities abroad. For instance, there are 1.33 million Indian students who studied abroad in 2024 (Nair, 2024), and there were more than 1.02 million Chinese students in the universities of other countries in 2021 (Lu and Huiyao, 2024). While such numbers are great for illustrative purposes, many other much smaller developing nations send many of their students to global universities every year.

качественную, многогранную образовательную систему, которая удовлетворяет всем потребностям стран и людей, особенно когда речь идет о высшем образовании. Развитие такой системы требует огромного опыта для роста и постоянного притока финансовых и интеллектуальных ресурсов для ее поддержки и расширения. Высококачественная образовательная система является продуктом огромных инвестиций в инфраструктуру, включая землю, здания, оборудование, и еще больших инвестиций в человеческий капитал, а именно в академический персонал университетов и преподавательский состав школ, чей опыт будет определять навыки и знания их студентов — будущее страны. Более того, эти инвестиции должны быть равномерно распределены по всей стране, в противном случае центры знаний будут чрезмерно сконцентрированы в определенных, как правило, высокоурбанизированных регионах. Чтобы добиться этого, страны ОЭСР, например, инвестировали в среднем 5% своего ВВП в образование в 2021 году (Всемирный банк, н.д.), что составило в общей сложности около 77,5 млрд долларов США. Многие страны, особенно развивающиеся, не могут позволить себе такие расходы, и их студенты, как правило, ищут возможности за рубежом. Например, в 2024 году за границей обучалось 1,33 миллиона индийских студентов (Наир, 2024), а в 2021 году в университетах других стран обучалось более 1,02 миллиона китайских студентов (Лу и Хуяо, 2024). Хотя такие цифры уже являются хорошей иллюстрацией сказанного, но и многие другие гораздо меньшие развивающиеся страны ежегодно отправляют значительное число своих студентов в мировые университеты.

Такая модель может даже не являться частью государственной политики — очень часто правительства не хотят, чтобы их молодежь покидала страну «в массовом порядке», учитывая, что значительная часть студентов из развивающихся стран, как правило, остается в принимающих странах. Например, около 41% иностранных выпускников остаются в США на длительные периоды времени, а уровень удержания является самым высоким для наибо-



Such a pattern might not even be a part of a state policy - many governments don't want their youth to leave the country "en masse", considering that a sizable portion of the students from developing countries tend to stay in their host countries. For instance, about 41% of international graduates remain in the US for prolonged periods, and the retention rate is the highest for the most educated specialists - 3 out of 4 PhD graduates and about 50% of Master's program graduates remain in the US (Economic Innovation Group, 2024). Many countries see this as a clear example of brain drain and thus take what they see as a necessary action to prevent further damage to their economic, scientific, and professional resources. However, in many cases, the population is the main driver behind the constant stream of students flowing toward foreign universities. Parents who wish to increase their children's probability of career success through quality education and can afford a higher cost, look for the best universities in their respective fields and often end up picking options abroad. Youngsters, who strive for separation, freedom, and socialization also tend to search for options abroad. Despite the best efforts of governments, people will find opportunities to fulfill their wishes. One prominent example of this is Turkmenistan, which was a closed state that limited its citizens' movements for decades, however, people still find ways to attain a better education in foreign countries. Even in 2022 when the government temporarily barred Turkmen students from leaving the country, their fam-

лее образованных специалистов — 3 из 4 выпускников докторской степени и около 50% выпускников магистерских программ остаются в США (Экономическая инновационная группа, 2024). Многие страны видят в этом явный пример «утечки мозгов» и поэтому принимают то, что они считают необходимыми мерами для предотвращения дальнейшего ущерба своим экономическим, научным и профессиональным ресурсам. Однако во многих случаях население является основным фактором постоянного потока студентов, перетекающих в зарубежные университеты. Родители, которые хотят повысить вероятность карьерного успеха своих детей за счет качественного образования и могут позволить себе более высокую стоимость, ищут лучшие университеты в своих областях, и во многих случаях в итоге выбирают варианты за рубежом. Молодежь, которая стремится к отделению, свободе и социализации, также склонна искать варианты за границей. Несмотря на все усилия правительств, люди найдут возможности для реализации своих желаний. Ярким примером этого является Туркменистан, который был закрытым государством, ограничивавшим передвижение своих граждан на протяжении десятилетий, однако люди все еще находят способы получить лучшее образование в зарубежных странах. Даже в 2022 году, когда правительство временно запретило туркменским студентам покидать страну, их семьи все еще придумывали стратегии обхода ограничений, например, подкуп



ilies still came up with strategies for bypassing the restrictions, such as bribing individual migration officials to let students board the planes (Radio Liberty, 2022).

This struggle between what governments believed to be the best for their nations or regimes and people's wishes has been around for decades. Voting with one's feet has been the most popular protest strategy in human societies long before statehood in its current form was established as a global norm. However, relatively recently, the debate has become more sophisticated. According to Kwak and Chankseliani (2024), international student mobility can have long-term positive effects on the economies of low- and middle-income countries of those students. Students exposed to foreign norms, cultures, and practices can develop a drastically new perspective toward the situation in their home country and become one of the vehicles of future positive changes through their actions, by inspiring and helping others, or serving intermediaries between societies. Moreover, even their skills alone, if brought back to their country of origin, can provide a foundation for faster economic growth, which leads to an overall increase in wealth and a more equitable distribution. Naturally, it cannot be expected that all students who study abroad will become such beacons of change; furthermore, as discussed earlier, many students would prefer to live and apply their new valuable skills in the country where they studied. Even those who come back may not find a suitable place in their home labor market due to the differences in economic complexity and skill requirements. Yet, even if a relatively small percentage of graduates return to their home countries, equipped with valuable knowledge and skills and motivated to make a positive impact - they can leave a mark. Thus, while the issues



IT SEEMS THAT FOR MANY DEVELOPING COUNTRIES IT IS BETTER IN THE LONG RUN TO SEND THEIR YOUTH TO STUDY ABROAD

КАЖЕТСЯ, ЧТО ДЛЯ МНОГИХ РАЗВИВАЮЩИХСЯ СТРАН В ДОЛГОСРОЧНОЙ ПЕРСПЕКТИВЕ ЛУЧШЕ ОТПРАВЛЯТЬ СВОЮ МОЛОДЕЖЬ УЧИТЬСЯ ЗА ГРАНИЦУ



отдельных сотрудников миграционной службы, чтобы позволить студентам сесть в самолеты (Радио Свобода, 2022).

Эта борьба между тем, что желают правительства и желаниями людей длится уже несколько десятилетий. Голосование ногами было самой популярной стратегией протеста в человеческих обществах задолго до того, как государственность в ее нынешней форме была установлена как мировая норма. Однако относительно недавно дискуссии стали более изощренными. По словам Квак и Чанкселиани (2024), международная студенческая мобильность может иметь долгосрочные положительные эффекты для экономики стран с низким и средним уровнем дохода. Студенты, подвергающиеся воздействию иностранных норм, культур и практик, могут развить радикально новую точку зрения на ситуацию в своей родной стране и стать одним из проводников будущих позитивных изменений посредством своих действий, вдохновляя и помогая другим или выступая посредниками между обществами. Более того, даже их навыки сами по себе, если их вернуть в страну происхождения, могут обеспечить основу для более быстрого экономического роста, что приводит к общему увеличению богатства и более справедливому распределению. Естественно, нельзя ожидать, что все студенты, которые учатся за границей, смогут стать такими маяками перемен; кроме того, как обсуждалось ранее, многие студенты предпочли бы жить и применять свои новые ценные навыки в стране, где они учились. Даже те, кто возвращается, могут не найти подходящего места на своем родном рынке труда из-за различий в экономической сложности и требованиях к навыкам. Тем не менее, даже если относительно

regarding the brain drain are still relevant, it seems that for many developing countries it is better in the long run to send their youth to study abroad, while doing what they can to motivate the future graduates to return home, bringing economic, social and institutional value with them.

On the other hand, there is a constant debate on the opposite side of international education in the host countries. Those countries tend to be some of the most economically developed nations in the world with a long history of investment in science and academia in general. Numerous lists of the highest quality universities always include well-known examples of universities from the US and the UK, such as Oxford, MIT, Harvard, etc. (Times Higher Education, 2024). Those universities capture the imaginations of millions, receive dozens of thousands of applications per year (Goncalves and Josephy, 2024), and have almost unlimited freedom of picking the best of the best while charging astronomical fees. The countries they have been developed in also reap the benefits of this status quo by receiving talent, taxes, and exposure. For instance, according to a study by London Economics (2023), the total net financial impact of international students who started their studies in the UK in 2021/2022 is estimated to be £37.4 billion after deducting the costs, which is an enormous boost to the country's economy.

Nonetheless, despite the benefits mentioned that are firmly entrenched in our heads, there are numerous downsides to having an educational system that attracts so much international attention. Firstly, there is the issue of financial addiction - COVID-19 demonstrated that many universities are very exposed to external shocks that can negatively affect their revenues - Australian universities lost 2.2 billion Australian dollars in 2020



**THE TREND IS
HEADED TOWARD THE
DECLINE OF
INTERNATIONALIZATION
IN EDUCATION**

**ГЛОБАЛЬНА
ТЕНДЕНЦІЯ
НАПРАВЛЕНА НА
СНИЖЕННЯ ІНТЕР-
НАЦІОНАЛІЗАЦІЇ
В ОСВІТІ**



небольшой процент выпускников возвращается в свои страны, вооруженные ценными знаниями и навыками и мотивированные на то, чтобы оказать положительное влияние, они могут оставить след. Таким образом, хотя вопросы, касающиеся утечки мозгов, по-прежнему актуальны, кажется, что для многих развивающихся стран в долгосрочной перспективе лучше отправлять свою молодежь учиться за границу, делая при этом все возможное, чтобы мотивировать будущих выпускников вернуться домой, принося с собой экономическую, социальную и институциональную ценности.

С другой стороны, постоянно ведутся дебаты по поводу противоположной стороны международного образования в принимающих странах. Это, как правило, самые экономически развитые страны в мире с долгой историей инвестиций в науку и академические круги в целом. Многочисленные списки университетов самого высокого качества всегда включают в себя известные примеры университетов из США и Великобритании, такие как Оксфорд, MIT, Гарвард и т. д. (Таймс Высшее Образование, 2024). Эти университеты захватывают воображение миллионов, получают десятки тысяч заявлений в год (Гонкальвес и Джозефи, 2024) и имеют практически неограниченную свободу выбора лучших из лучших, взимая астрономические сборы. Страны, в которых они были созданы, также извлекают выгоду из этого статус-кво, получая таланты, налоги и известность. Например, согласно исследованию Лондон Экономика (2023), общий чистый финансовый эффект иностранных студентов, которые начали свое обучение в Великобритании в 2021/2022 учебном году, оценивается в 37,4 млрд фунтов стерлингов после вычета расходов,

alone due to the drop in revenue streams from international students (Hurley et al., 2021). This also provides other countries with leverage - if a sizable part of the international students' community within the host country comes from one state, this state can directly influence academic and even governmental policies in the host country through financial incentives that come with its students. Secondly, an issue that has been steadily worsening for decades in most Western countries, despite the best efforts of dozens of political leaders coming from across the political spectrum - the housing crisis (Lopez, 2024). While the nature of the real estate crisis lies outside this article, its consequences affect the favorability of higher international education in host countries. The constant and ever-expanding flow of typically wealthy foreign students who come to developed countries with a wish to stay disrupts an already broken rent and real-estate market even further, pricing some of the less prosperous locals out of denser urban areas.

Today it can be said that the trend is headed towards the decline of internationalization in education. According to Chankseliani and Kwak (2024), "the UK saw a 44 percent drop in study visa applications compared with 2023 following its ban on international students bringing dependents". While less dramatic, such a trend can be found in the US as well - 31% fewer student visas were issued in 2023 compared to 2015 (ICEF Monitor). Some other major student-receiving countries such as Australia have also demonstrated the same

что является огромным стимулом для экономики страны.

Тем не менее, несмотря на упомянутые преимущества, которые прочно укоренились в наших головах, есть множество недостатков в наличии образовательной системы, которая привлекает так много международного внимания. Во-первых, существует проблема финансовой зависимости - COVID-19 продемонстрировал, что многие университеты в значительной степени подвержены внешним потрясениям, которые могут негативно повлиять на их доходы - австралийские университеты потеряли 2,2 миллиарда австралийских долларов только в 2020 году из-за падения потоков доходов от иностранных студентов (Херли и др., 2021). Это также дает другим странам рычаги - если значительная часть сообщества иностранных студентов в принимающей стране происходит из одного государства, это государство может напрямую влиять на академическую и даже государственную политику в принимающей стране с помощью финансовых стимулов, которые поставляются со своими студентами. Во-вторых, проблема, которая неуклонно ухудшается на протяжении десятилетий в большинстве западных стран, несмотря на все усилия десятков политических лидеров, представляющих весь политический спектр, - жилищный кризис (Лопез, 2024). Хотя природа кризиса недвижимости лежит за пределами этой статьи, его последствия влияют на благоприятность высшего международного образования в принимающих странах. Постоянный и стабильно расширяющийся поток обычно богатых иностранных студентов, которые приезжают в развитые страны с желанием остаться, еще больше нарушает и без того сломанный рынок аренды и недвижимости, вытесняя некоторых менее обеспеченных местных жителей из более густонаселенных городских районов.

Сегодня можно сказать, что глобальная тенденция направлена на снижение интернационализации в образовании. По данным Чанкселиани и Квак (2024), «в Великобритании наблюдалось 44-процентное падение числа заявлений на получение учебной визы по сравнению с 2023



patterns in recent years or intend to reduce the student flow shortly (Government of Canada, 2024). In all those cases, this reduction in the number of students is a choice made by the government and not a byproduct of external forces. As a result, many students either stay to study within their countries or look for different options - for instance in recent years there has been a surge in the number of international students in continental Europe, and some Asian and Gulf countries, yet it is evident that those countries do not have sufficient capacities to satisfy all of the coming demand (Jack, 2024).

In any case, the age of deglobalization is imminent in education. This might result in numerous global drawbacks that will be felt in both developed and developing countries. Each side is now to adapt to the changing status quo, which will require careful recalibration of the existing processes and systemic shifts in the countries' policies. Time will tell who will come out of this situation in better shape, but the inevitable fact is that the international education market will not be the same soon.

Kazakhstan has not yet experienced a mass exodus of its students from foreign universities. Still, it is looking forward to increasing the number of foreign students in its local universities as an alternative center for



**THE INEVITABLE
FACT IS THAT THE
INTERNATIONAL
EDUCATION MARKET
WILL NOT BE THE
SAME SOON**

**НЕИЗБЕЖНЫМ
ФАКТОМ
ЯВЛЯЕТСЯ ТО, ЧТО
МЕЖДУНАРОДНЫЙ
РЫНОК
ОБРАЗОВАНИЯ
СКОРО НЕ БУДЕТ
ПРЕЖНИМ**



годом после запрета иностранным студентам привозить с собой иждивенцев». Хотя эта тенденция менее драматична, ее можно обнаружить и в США — в 2023 году было выдано на 31% меньше студенческих виз по сравнению с 2015 годом (ICEF Мониторинг, 2024). Некоторые другие основные страны, принимающие студентов, такие как Австралия, также продемонстрировали те же тенденции в последние годы или намерены сократить поток студентов в ближайшее время (Правительство Канады, 2024). Во всех этих случаях это сокращение числа студентов является выбором правительства, а не продуктом влияния внешних сил. В результате многие студенты либо остаются учиться в своих странах, либо ищут другие варианты — например, в последние годы наблюдается резкий рост числа иностранных студентов в континентальной Европе, а также в некоторых странах Азии и Персидского залива, однако очевидно, что эти страны не обладают достаточными возможностями для удовлетворения всего растущего спроса (Джек, 2024).

В любом случае, в образовании неизбежна эпоха деглобализации. Это может привести к многочисленным глобальным вызовам, которые будут ощущаться как в развитых, так и в развивающихся странах. Теперь каждая сторона должна адаптироваться к меняющемуся статус-кво, что потребует тщательной переоценки существующих процессов и системных сдвигов в политике стран. Время покажет, кто выйдет из этой ситуации в лучшей форме, но неизбежным фактом является то, что международный рынок образования скоро не будет прежним.

Казахстан пока не испытал массового оттока студентов из зарубежных вузов. Тем не менее, он рассчитывает на увеличение числа



the education of students, especially from some Asian countries. These new trends can raise the prestige of Kazakhstani education. Still, they also carry certain obligations - it is necessary to improve the quality of education, diversify educational programs, increase the number of disciplines in English, prepare campus infrastructure, etc. The Kazakhstani Higher Education system ought to search for new prospects today, and a preliminary analysis of the situation should have started yesterday.

References:

- Chankseliani, Maia and Kwak, Joonghyun (2024). Clamping down on international HE will damage global development. Retrieved from <https://www.timeshighereducation.com/blog/clamping-down-international-he-will-damage-global-development>. Accessed on 12.11.2024.
- Economic Innovation Group (2024). Most international graduates of American universities ultimately leave the US. Retrieved from <https://eig.org/immigrant-retention-estimates>. Accessed on 16.11.2024.
- Goncalves, Elyse and Josephy, Matan (2024). Harvard accepts 3.59% of applicants to the class of 2028. Retrieved from <https://www.thecrimson.com/article/2024/3/29/harvard-class-of-2028-regular-decision/>. Accessed on 15.11.2024.
- Government of Canada (2024). Canada to stabilize growth and decrease the number of new international student permits issued to approximately 360,000 for 2024. Retrieved from <https://www.canada.ca/en/immigration-refugees-citizenship/news/2024/01/canada-to-stabilize-growth-and-decrease-number-of-new-international-student-permits-issued-to-approximately-360000-for-2024.html>. Accessed on 15.11.2024.
- Hurley, Peter, Hildebrandt, Melinda, and Hoang, Sam (2021). Universities lost 6% of their revenue in 2020 — and the next 2 years are looking worse. Retrieved from <https://theconversation.com/universities-lost-6-of-their-revenue-in-2020-and-the-next-2-years-are-looking-worse-166749>. Accessed on 15.11.2024.
- ICEF Monitor (2024). US study visa refusals reached record levels in 2023. Retrieved from <https://monitor.icef.com/2024/04/us-study-visa-refusals-reached-record-levels-in-2023/>. Accessed on 13.11.2024.
- Jack, Patrick (2024). Visa curbs drive 'historic change' in global student flows. Retrieved from <https://www.timeshighereducation.com/news/visa-curbs-drive-historic-change-global-student-flows>. Accessed on 20.11.2024.
- Kwak, Joonghyun and Chankseliani, Maia (2024). International student mobility and poverty reduction: A cross-national analysis of low and middle-income countries. *International Journal of Educational Research* 128: 1-13.

и иностранных студентов в своих местных вузах как альтернативного центра обучения для студентов, особенно из некоторых азиатских стран. Эти новые тенденции могут поднять престиж казахстанского образования. Но они также несут определенные обязательства - необходимо улучшить качество образования, диверсифицировать образовательные программы, увеличить количество дисциплин на английском языке, подготовить инфраструктуру кампуса и т. д. Казахстанская система высшего образования должна искать новые перспективы уже сегодня, и предварительный анализ ситуации должен был начаться еще вчера.

Источники:

- ICEF Мониторинг (2024). Количество отказов в выдаче учебных виз в США достигло рекордного уровня в 2023 году. Доступно по адресу: <https://monitor.icef.com/2024/04/us-study-visa-refusals-reached-record-levels-in-2023/>. Дата обращения: 13.11.2024.
- Всемирный банк (н.д.). Государственные расходы на образование, всего (% ВВП) - члены ОБСЕ [База данных]. Доступно по адресу: <https://data.worldbank.org/indicator/SE.XPD.TOTL.GD.ZS?locations=OE>. Дата обращения: 13.11.2024.
- Гонкальвес, Элиз и Джозефи, Матан (2024). Гарвард принимает 3,59% абитуриентов на курс 2028 года. Доступно по адресу: <https://www.thecrimson.com/article/2024/3/29/harvard-class-of-2028-regular-decision/>. Дата обращения: 15.11.2024.
- Джек, Патрик (2024). Визовые ограничения приводят к «историческим изменениям» в глобальных студенческих потоках. Доступно по адресу: <https://www.timeshighereducation.com/news/visa-curbs-drive-historic-change-global-student-flows>. Дата обращения: 20.11.2024.
- Квак, Джунхён и Чанкселиани, Майя (2024). Международная студенческая мобильность и сокращение бедности: кросс-национальный анализ стран с низким и средним уровнем дохода. *Международный журнал образовательных исследований* 128: 1-13.
- Лондон Экономика (2023). Преимущества и издержки иностранных студентов для экономики Великобритании. Доступно по адресу: <https://www.hepi.ac.uk/wp-content/uploads/2023/05/Summary-Report-Benefits-and-costs-of-international-students.pdf>. Дата обращения: 13.11.2024.
- Лопез, Дэнис (2024). Глобальный жилищный кризис душит средний класс. Доступно по адресу: <https://english.elpais.com/economy-and-business/2024-09-29/a-global-housing-crisis-is-suffocating-the-middle-class.html>. Дата обращения: 15.11.2024.
- Лу, Мяо и Хуяо, Ван (2024). Китай по-прежнему является ведущим источником иностранных студентов. Доступно по адресу: <https://www.chinadaily.com.cn/a/202403/16/WS65f4e78ba31082fc043bcf71.html>. Дата обращения: 15.11.2024.

London Economics (2023). The benefits and costs of international education students to the UK economy. Retrieved from <https://www.hepi.ac.uk/wp-content/uploads/2023/05/Summary-Report-Benefits-and-costs-of-international-students.pdf>. Accessed on 13.11.2024.

Lopez, Denisse (2024). A global housing crisis is suffocating the middle class. Retrieved from <https://english.elpais.com/economy-and-business/2024-09-29/a-global-housing-crisis-is-suffocating-the-middle-class.html>. Accessed on 15.11.2024.

Lu, Miao and Huiyao, Wang (2024). China is still the leading source of foreign students. Retrieved from <https://www.chinadaily.com.cn/a/202403/16/WS65f4e78ba31082fc043bcf71.html>. Accessed on 15.11.2024.

Nair, Abhishek (2024). Over 1.3 million Indian students studying abroad in 2024. Retrieved from <https://thepienews.com/over-1-3-million-indian-students-studying-abroad-in-2024/>. Accessed on 16.11.2024.

Radio Liberty (2024). Turkmenistan bars students from leaving the country ahead of the census. Retrieved from <https://www.rferl.org/a/turkmenistan-students-banned-leaving-population-decline-/32127844.html>. Accessed on 15.11.2024.

Times Higher Education (2024). World University Rankings 2024. Retrieved from <https://www.timeshighereducation.com/world-university-rankings/2024/world-ranking>. Accessed on 14.11.2024.

World Bank (n.d.). Government expenditure on education, total (% of GDP) - OECD members [Data set]. Retrieved from <https://data.worldbank.org/indicator/SE.XPD.TOTL.GD.ZS?locations=OE>. Accessed on 13.11.2024.

Наир, Абхисек (2024). Более 1,3 миллиона индийских студентов обучаются за границей в 2024 году. Доступно по адресу: <https://thepienews.com/over-1-3-million-indian-students-studying-abroad-in-2024/>. Дата обращения: 16.11.2024.

Правительство Канады (2024). Канада стабилизирует рост и сократит количество новых разрешений на учебу иностранным студентам примерно до 360 000 на 2024 год. Доступно по адресу: <https://www.canada.ca/en/immigration-refugees-citizenship/news/2024/01/canada-to-stabilize-growth-and-decrease-number-of-new-international-student-permits-issued-to-approximately-360000-for-2024.html>. Дата обращения: 15.11.2024.

Радио Свобода (2024). Туркменистан запрещает студентам покидать страну перед переписью населения. Доступно по адресу: <https://www.rferl.org/a/turkmenistan-students-banned-leaving-population-decline-/32127844.html>. Дата обращения: 15.11.2024.

Таймс Высшее образование (2024). Мировой рейтинг университетов 2024 года. Доступно по адресу: <https://www.timeshighereducation.com/world-university-rankings/2024/world-ranking>. Дата обращения: 14.11.2024.

Херли, Питер, Хильдебрандт, Мелинда и Хоанг, Сэм (2021). Университеты потеряли 6% своих доходов в 2020 году — и следующие 2 года выглядят еще хуже. Доступно по адресу: <https://theconversation.com/universities-lost-6-of-their-revenue-in-2020-and-the-next-2-years-are-looking-worse-166749>. Дата обращения: 15.11.2024.

Чанкселиани, Майя и Квак, Джунхён (2024). Запрет на международное высшее образование нанесет ущерб мировому развитию. Доступно по адресу: <https://www.timeshighereducation.com/blog/clamping-down-international-he-will-damage-global-development>. Дата обращения: 12.11.2024.

Экономическая инновационная группа (2024). Большинство иностранных выпускников американских университетов в итоге покидают США. Доступно по адресу: <https://eig.org/immigrant-retention-estimates>. Дата обращения: 16.11.2024.

24-26 EKİM 2024 TARİHLERİ ARASINDA 6. ULUSLARARASI EKONOMİ, FİNANS VE ENERJİ KONGRESİ (EFE'2024) İSTANBUL'DA GERÇEKLEŞTİRİLDİ.

2024 ЖЫЛҒЫ 24-26 ҚАЗАН АРАЛЫҒЫНДА ЫСТАНБҰЛ ҚАЛАСЫНДА VI ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ЭКОНОМИКА, ҚАРЖЫ ЖӘНЕ ЭНЕРГЕТИКА КОНГРЕСІ (EFE'2024) ӨТТІ.

24-26 Ekim 2024 tarihlerinde, 6. Uluslararası Ekonomi, Finans ve Enerji Kongresi (EFE'2024), "Çoklu Krizler Döneminde Sürdürülebilir ve Kapsayıcı Büyüme için Ekonomik Dayanıklılık" ana temasıyla, Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Azerbaycan Devlet Ekonomi Üniversitesi ve Ekonomi, Finans ve Enerji Derneği (EFE) iş birliğinde, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi yerleşkesinde düzenlendi. Kongreye bilim insanları, sektör temsilcileri ve öğrenciler yoğun ilgi gösterdi.

Kongrenin açılışı, 24 Ekim 2024 tarihinde, Gülhane Yerleşkesi'nde gerçekleştirildi. Açılış konuşmaları, TUSAŞ'ta gerçekleştirilen menfur

2024 жылғы 24-26 қазан аралығында «Дағдарысқа толы дәуірде тұрақты және жан-жақты даму үшін экономикалық тұрақтылық» тақырыбымен VI Халықаралық экономика, қаржы және энергетика конгресі (EFE'2024) Қожа Ахмет Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университеті, Фатих Сұлтан Мехмет атындағы Вақыф университеті, Әзірбайжан мемлекеттік экономика университеті және Экономика, қаржы және энергетика қауымдастығының (EFE) бірлесуімен Фатих Сұлтан Мехмет атындағы Вақыф университетінің кампусында өтті. Конгреске ғалымдар, сала мамандары және студенттер үлкен қызығушылық танытты.

Конгресс ашылуы 2024 жылы 24 қазанда Гүлхане кампусында өтті. Ашылу сөздері TUSAŞ-та орын алған қайғылы шабуылды айыптаудан басталды. Фатих Сұлтан Мехмет атындағы Вақыф университетінің ректоры және Конгресс төрағасы, профессор, доктор Невзат Шімшек, дағдарыстардың бір-бірімен байланысып, әсері күшейіп келе жатқан қазіргі кезеңде тұрақтылық ұғымының маңыздылығына назар аударды. Шімшек күрделі дағдарыс жағдайында тұрақтылықтың тұрақты өсу мен инклюзияның негізгі факторына айналғанын атап өтті. Қожа Ахмет Ясауи университетінің Өкілетті кеңес төрағасы, профессор, доктор Мұхиттин Шімшек тұрақты өсуді инклюзиямен қатар қарастыру қажеттігін баса айтумен қатар, экономикалық тұрақтылық тек



Avrasya Araştırma Enstitüsü



Avrasya Araştırma Enstitüsü



Аврasya Araştırma Enstitüsü

сaldырын кынанмасыла башлады. Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Rektörü ve Kongre Başkanı Prof. Dr. Nevzat Şimşek, krizlerin birbirine eklemlendiği ve etkilerinin арттығы бу дөнемде dayanıklılık kavramının önemine dikkat çekti. Şimşek, "Bu çoklu kriz ortamında dayanıklılık, sürdürülebilir büyümenin ve kapsayıcılığın temel unsuru haline geldi," ifadelerini kullandı. Hoca Ahmet Yesevi Üniversitesi Mütevelli Heyet Başkanı Prof. Dr. Muhittin Şimşek de TUSAŞ'a yapılan hain saldırıyı kınayarak sözlerine başladı ve sürdürülebilir büyümenin kapsayıcılıkla birlikte düşünülmesi gerektiğini vurguladı. Prof. Dr. Şimşek, ekonomik dayanıklılığını sadece krizlerin etkilerini azaltmak için değil, aynı zamanda gelecek nesillere daha sağlam bir ekonomik yapı ve dolayısıyla gelecek bırakmak için de kritik öneme sahip olduğunu dile getirdi.

Kongreye, İstanbul Vali Yardımcısı Mustafa Kaya, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanı Coşkun Yılmaz'ın yanı sıra paydaş ve destekleyen kurumların temsilcileri ile akademisyenler, sektör uzmanları ve öğrenciler katıldı. Bir önceki EFE Kongresi'nin davetli konuşmacısı olan Cumhurbaşkanı Yardımcısı Cevdet Yılmaz da yazılı bir mesaj göndererek kongrenin bilim dünyasına yaptığı katkılardan övgüyle bahsetti ve tüm katılımcılara başarı dileklerini iletті.

Açılışın ardından, davetli konuşmacılar, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Meclis Üyesi Prof. Dr. Muhsin Kar ve Aarhus Üniversitesi öğretim üyesi Prof. Dr. İsmail Gölgeci sunumlarını yaptılar. Prof. Dr. Muhsin Kar, "Küresel Ekonomide Değişim Eğilimleri ve Dirençlilik" başlıklı sunumunda küreselleşme sürecinde yaşanan dönüşümleri ve ekonomiler üzerindeki etkilerini değerlendirdi. Prof. Dr. İsmail Gölgeci ise, "Se-



Аврasya Araştırma Enstitüsü

дағдарыстардың әсерін азайту үшін ғана емес, болашақ ұрпаққа неғұрлым берік экономикалық құрылым қалдыру үшін де аса маңызды екенін атап көрсетті.

Кongреске Ыстамбұл қаласы әкімінің орынбасары Мұстафа Кая, Түркия Жазба ескерткіштер мекемесінің төрағасы Жошқын Йылмаз, Түркия Республикасы Орталық банкінің кеңес мүшелері, Ыстамбұл қор биржасының бас директор орынбасарлары мен басқарма мүшелері, сондай-ақ, ғалымдар, сала мамандары және студенттер қатысты. Сонымен қатар, Түркия вице-президенті Жевдет Йылмаз жазбаша құттықтау жіберіп, конгрестің ғылым әлеміне қосқан үлесін жоғары бағалап, барлық қатысушыларға сәттілік тіледі.

Ашылу рәсімінен кейін арнайы шақырылған спикерлер – Түркия Республикасының Орталық банкінің кеңес мүшесі, профессор, доктор Мұхсин Кар және Орхус университетінің профессоры, доктор Исмайыл Гөлгежі сөз сөйледі. Профессор Мұхсин Кар «Жаһандық экономикадағы өзгерістер үрдісі және тұрақтылық» тақырыбындағы баяндамасында жаһандану үдерісінде орын алған өзгерістерді және олардың экономикаларға әсерін талдады. Ал профессор Исмайыл Гөлгежі «Тұрақтылықты деңгейлер арасында қалыптастыру: жабдықтау тізбектерінен өңірлерге және жаһандық желілерге дейінгі тұжырымдар» тақырыбындағы баяндамасында тұрақтылықтың тек бәсекелестіктегі артықшылық қана емес, сонымен бірге дағдарыспен күресудің маңызды қажеттілігі екеніне назар аударды.

viyeler Arasında Dayanıklılık Oluşturma: Tedarik Zincirlerinden Bölgelere ve Küresel Ağlara İlgö-rüler" başlıklı konuşmasında dayanıklılığını bir rekabet avantajından öte, krizlerle başa çıkma-da bir gereklilik olduğuna dikkat çekti.

Kongrenin genel oturumu, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi öğretim üyesi Prof. Dr. Lokman Gündüz'ün moderatörlüğünde yapıldı. Oturumda, Doç. Dr. Bilal Bağış, Oğuzhan Çepni, İsmail Genç, Muhammed Hasan Yılmaz, Reza Behjati Yalghouzaghaj, Suna Mugan Ertuğral ve Metin Aktoprak söz aldı. Konuşmacılar, ekonomik dayanıklılık, sürdürülebilirlik ve kapsayıcılık bağlamında krizlerle başa çıkmanın yollarını ele alırken güncel örnekler ve çözüm önerileri sundular.

Kongrede, Türkiye, Kazakistan, Azerbaycan, Özbekistan, Macaristan ve Birleşik Arap Emirlikleri gibi ülkeler başta olmak üzere toplam 12 ülkeden 57 farklı kuruluştan 110 katılımcı 18 oturumda bildirilerini sundular. Kongre ana teması kapsamında, "Finans ve Kriz," "Çevre ve Ekonomi," "Enerji ve Ekonomi," "Ekonomi ve Türk Dünyası," "Ekonomi," "Türk Dünyası," "İdare ve Yönetim," "Pandemi Sonrası Dinamikler" ve "Entegrasyon ve Ekonomik Sürdürülebilirlik" gibi başlıklarda düzenlenen oturumların yanı sıra, Zengezur Koridoru, Orta Koridor ve Hazar

Kongrestin жалпы отырысына Фатих Сұлтан Мехмет атындағы Вақыф университетінің профессоры, доктор Локман Гүндүз модератор болды. Отырыста доцент, доктор Билал Бағыш, Оғұзхан Чепни, Исмайыл Генч, Мұхаммед Хасан Йылмаз, Реза Бехжати Ялғұзагаж, Суна Муған Ертуғрал және Метін Ақтопрак сөз сөйледі. Спикерлер экономикалық тұрақтылық, тұрақтылық және инклюзия тұрғысынан дағдарыстармен күресудің жолдарын талқылап, заманауи мысалдар мен шешу жолдарын ұсынды.

Конгрессте Түркия, Қазақстан, Әзірбайжан, Өзбекстан, Венгрия, Біріккен Араб Әмірліктері сияқты 12 елдегі 57 түрлі ұйымнан жалпы 110 қатысушы 18 сессия бойынша баяндама жасады. Конгресстің негізгі тақырыбы аясында «Қаржы және дағдарыс», «Қоршаған орта және экономика», «Энергетика және экономика», «Экономика және түрік әлемі», «Экономика», «Түрік әлемі», «Әкімшілік және менеджмент», «Пандемиядан кейінгі динамика» және «Интеграция және экономикалық тұрақтылық» атты сессиялармен қатар, Зеңгезүр дәлізі, Орта дәліз және Каспий бойынша арнайы сессиялар да үлкен назар аударды. Бұдан басқа екі жалпы отырыс



өзел отурумлары да бйүк илги гөрдү. Ікі генел отурумла зенгилешен програмда, катилымцлар кенди денейим ве өнерилерини де динлейцилерле пайлаштар.

Kongrede Rektör Vekilimiz Prof. Dr. Naci Genç ve Enstitü Müdürümüz Doç. Dr. Suat Beylur'un yanı sıra Enstitü personelimizden Cengizhan Canaltay, Dr. Azimcan Khitakhunov, Kanat Makhanov, Dr. Albina Muratbekova ve Prof. Dr. Gülnar Nadirova da sunumlarını yaptılar.

Kongrenin ilk günü, Binbirdirek Sarnıcı'nda gerçekleştirilen gala yemeği ile sona erdi. Toplam üç gün süren kongre, birçok farklı alandan uzman ve akademisyenleri bir araya getirerek bilgi paylaşımı ve uluslararası iş birliğini teşvik eden, bilimsel ve sektörel açıdan da zengin bir görüş alışverişi ortamı sundu.

аясында да бағдарламада қатысушылары тыңдаушыларға тәжірибелерін бөлісіп, ұсыныстарын айтты.

Конгрессте университетіміздің ректор орынбасары профессор, доктор Нажи Генч және институт директоры доцент, докторы Суат Бейлурмен қатар, Женгизхан Жаналтай, Азимжан Хитахунов, Қанат Маханов, Альбина Мұратбекова және Гүлнар Надирова қатарлы институт қызметкерлері де өз баяндамаларын жасады.

Конгресстің бірінші күні Бинбірдірек цистернасында ұйымдастырылған мерекелік кешпен аяқталды. Жалпы үш күнге созылған конгресс түрлі саладағы сарапшылар мен ғалымдардың басын қосып, білім алмасу мен халықаралық ынтымақтастықты ынталандыратын бай ғылыми және салалық пікір алмасу алаңын ұсынды.



Аврсыа Араштрама Энститүсү

28 EKİM 2024 TARİHİNDE AVRASYA ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ'NDE "KAZAKİSTAN VE TÜRKİYE'NİN CUMHURİYET BAYRAMLARI ANMA PANELİ" DÜZENLENDİ.

2024 ЖЫЛҒЫ 28 ҚАЗАНДА ЕУРАЗИЯ ҒЫЛЫМИ-ЗЕРТТЕУ ИНСТИТУТЫНДА «ҚАЗАҚСТАН МЕН ТҮРКИЯНЫҢ РЕСПУБЛИКА КҮНДЕРІН ЕСКЕ АЛУ» ТАҚЫРЫБЫНДА ПАНЕЛЬ ӨТТІ.

Avrasya Araştırma Enstitüsü'nde, Kazakistan ve Türkiye'nin Cumhuriyet Bayramları'nın anılması amacıyla bir panel düzenlendi. Panel, bilim insanları, kurum temsilcileri ve öğrencilerini katılımıyla gerçekleştirildi. Panelin moderatörlüğünü üstlenen Avrasya Araştırma Enstitüsü Müdürü Doç. Dr. Suat Beylur, Cumhuriyet Bayramları gibi özel günlerin sadece geçmişin anılması için değil, aynı zamanda iki ülke arasındaki dostluk ve iş birliğinin güçlendirilmesi için bir fırsat olduğunu ifade etti.

Panelin açılış konuşmasını yapan Türkiye Cumhuriyeti Almatı Başkonsolosu Evren Müdderrisoğlu, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunun 101. yılını büyük bir gurur ve mutlulukla

Еуразия ғылыми-зерттеу институтында Қазақстан мен Түркияның Республика күндерін атап өту мақсатында панель ұйымдастырылып, ғалымдар, мекеме өкілдері және студенттер қатысты. Панельдің модераторы болған Еуразия ғылыми-зерттеу институтының директоры, доцент, доктор Суат Бейлур Республика күндері сияқты ерекше күндердің тек өткенді еске алу үшін ғана емес, сонымен қатар екі ел арасындағы достық пен ынтымақтастықты нығайтуға мүмкіндік берітінін атап өтті.

Панельде Түркия Республикасының Алматыдағы Бас консулы Еврен Мүддәрисоғлу ашылу сөзін сөйлеп, Түркия Республикасының құрылғанына 101 жыл толуын зор мақтаныш және қуанышпен атап өткендерін жеткізді. Бас консул Мүддәрисоғлу республиканың түрік халқының тәуелсіздік пен бостандық жолындағы үлкен күресінің жемісі екенін ерекше атап өтумен қатар, бұл құндылықтардың Түркияның дамуына бағыт беретін негізгі қағидалар екенін баса айтты. Сондай-ақ, Қазақстан Республикасының Республика күнін шын жүректен ұлықтап, қазақ халқын осы маңызды күнімен құттықтады.

Бағдарламаға онлайн қатысқан Қожа Ахмет Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университетінің Өкілетті кеңес төрағасы, профессор, доктор Мұхитдин Шімшек ең алдымен Мұстафа Кемал Ататүріктен бастап барлық шейіттердің рухына дұға



Avrasya Araştırma Enstitüsü



Avrasya Araştırma Enstitüsü

kutladıklarını belirtti. Cumhuriyetin, Türk milletinin bağımsızlık ve özgürlük yolunda verdiği büyük mücadelenin taçlanmış hali olduğunu vurgulayan Başkonsolos Müderrisoğlu, bu değerlerin Türkiye'nin gelişimine yön veren temel ilkeler olduğunu ifade etti. Ayrıca Kazakistan Cumhuriyeti'nin Cumhuriyet Bayramı'nı da içtenlikle kutlayarak, Kazak halkını bu anlamlı gün için tebrik etti.

Programa çevrimiçi olarak katılan Hoca Ahmet Yesevi Üniversitesi Mütevelli Heyet Başkanı Prof. Dr. Muhittin Şimşek, başta Mustafa Kemal Atatürk olmak üzere tüm şehitlere rahmet dilediğini belirtti. Kazakistan ve Türkiye'nin bağımsızlık mücadelelerinin ve Cumhuriyet rejimlerinin ortak değerler üzerine inşa edildiğini ifade eden Şimşek, "İnsanı yaşat ki devlet yaşasın" şiarının ilelebet yaşatılacağını dile getirdi.

Panelde ayrıca Kazakistan Yazarlar Birliği Sekreteri Prof. Dr. Kanseyit Abdezuli, Kazakistan Halk Yazarı Ahmetcan Aşiri, Al-Farabi Kazak Milli Üniversitesi Öğretim Üyesi Prof. Dr. Anar Salkınbay, Nur Mübarek Üniversitesi Bilim ve Yenilik Dairesi Başkanı Dr. İhtiyar Paltore ve Kazakistan Devlet Merkez Arşivi Direktörü Doç. Dr. Sabit Şildebay da yer aldı. Konuşmacılar, Kazakistan ve Türkiye'nin Cumhuriyet süreçlerini, bağımsızlık mücadelelerini ve bu süreçlerin toplumlarına olan etkilerini çeşitli yönleriyle ele aldılar.



Avrasya Araştırma Enstitüsü

бағыштағанын айтап өтті. Шімшек мырза Қазақстан мен Түркияның тәуелсіздік жолындағы күрестері мен республикалық жүйелерінің ортақ құндылықтарға негізделгенін атап көрсетіп, «Адамды сақта, сонда мемлекет мәңгі өмір сүреді» деген ұранның мәңгілік болатынын жеткізді.

Панельде Қазақстан Жазушылар одағының хатшысы, профессор, доктор Қансиет Әбдезұлы, Қазақстан халық жазушысы Ахметжан Әшіри, Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университетінің профессоры, доктор Анар Салқынбай, Нұр-Мүбәрәк университетінің Ғылым және инновация департаментінің директоры, доктор Ихтияр Палтөре және Қазақстан Орталық мемлекеттік архивінің директоры, доцент Сабит Шілдебай да сөз сөйледі. Спикерлер Қазақстан мен Түркияның республикалық даму кезеңдерін, тәуелсіздік үшін күрестерін және бұл үдерістердің қоғамға тигізген әсерлерін түрлі қырынан талқылады.



Avrasya Araştırma Enstitüsü



Avrasya Araştırma Enstitüsü

1 KASIM 2024 TARİHİNDE T.C. MİLLİ EĞİTİM BAKANLIĞI HEYETİ AVRASYA ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ'NÜ ZİYARET ETTİ.

2024 ЖЫЛЫ 1 ҚАРАШАДА ТҮРКИЯ
РЕСПУБЛИКАСЫ ҰЛТТЫҚ БІЛІМ
МИНИСТРЛІГІНІҢ ДЕЛЕГАЦИЯСЫ
ЕУРАЗІЯ ҒЫЛЫМИ-ЗЕРТТЕУ
ИНСТИТУТЫНДА БОЛДЫ.

Kazakistan ziyareti kapsamında T.C. Milli Eğitim Bakanlığı Yükseköğretim ve Yurtdışı Eğitim Genel Müdürü Fethi Fahri Kaya, Din Öğretimi Genel Müdürü Dr. Ahmet İşleyen, Eğitim Ataşesi Ayhan Korkmaz ile birlikte Avrasya Araştırma Enstitüsü'nü ziyaret etti.

Toplantıda, Enstitü çalışmalarını hakkında yapılan sunumun ardından Kazakistan'ın yüksek-

Қазақстандағы сапары аясында Түркия Республикасы Ұлттық білім министрлігі Жоғары білім және шетелде білім беру басқармасының бастығы Фетхи Фахри Кая, Діни білім беру басқармасының бастығы, доктор Ахмет Ішлейен мен Білім атташесі Айхан Коркмаз Еуразия ғылыми-зерттеу институтында болды.

Кездесу барысында Институт жұмыстары туралы баяндама жасалып, Қазақстанның жоғары білім беру жүйесі, түрік тілін оқыту және екі ел арасындағы ынтымақтастық мәселелері талқыланды.

өğretim yapısı, Türkçe öğretimi başta olmak üzere iki ülke arasında devam eden iş birlikleri hakkında görüş alışverişinde bulunuldu.



Avrasya Araştırma Enstitüsü

2 KASIM 2024 TARİHİNDE ALMATI'DA DÜZENLENEN "TALENTFORBİZ" KARIYER ETKİNLİĞİNE ENSTİTÜ OLARAK KATILIM SAĞLANDI.

2024 ЖЫЛЫ 2 ҚАРАШАДА ИНСТИТУТЫМЫЗ АЛМАТЫ ҚАЛАСЫНДА ӨТКЕН «TALENTFORBİZ» МАНСАП ЖӘРМЕҢКЕСІНЕ ҚАТЫСТЫ.



Аврасья Араştırма Enstitüsü

2 Kasım 2024 tarihinde, T.C. Cumhurbaşkanlığı İnsan Kaynakları Ofisi Başkanlığı tarafından Almatı'da düzenlenen "TalentforBiz" kariyer etkinliğine Avrasya Araştırma Enstitüsü tarafından katılım sağlandı. Etkinlik kapsamında, Kazakistan'da faaliyet gösteren Türkiye'nin gurur kaynağı kuruluşların stantları ziyaret edildi ve bilgi alışverişinde bulunuldu. Türk ve Kazak gençlerine kariyer fırsatları sunmayı hedefleyen etkinlikte, katılımcı kuruluşlar faaliyetleri hakkında sunumlar gerçekleştirdi.

2024 жылы 2 қарашада Қожа Ахмет Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университеті Еуразия ғылыми-зерттеу институты Түркия Республикасының Президенті жанындағы Кадр басқармасының Алматыда ұйымдастырған «TalentforBiz» мансап жәрмеңкесіне қатысты. Іс-шара барысында Қазақстанда жұмыс істеп жатқан, Түркияның мақтанышына айналған ұйымдардың стендтері таныстырылып, ақпарат алмасу жүргізілді. Түрік және қазақ жастарына мансаптық мүмкіндіктер ұсынуды мақсат еткен бұл іс-шарада қатысушы ұйымдар өз қызметтері туралы баяндама жасады.



Аврасья Араştırма Enstitüsü



Аврасья Араştırма Enstitüsü



Аврасья Араştırма Enstitüsü

4 KASIM 2024 TARİHİNDE AZERBAIJAN ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANALİZ MERKEZİ'NE ZİYARET GERÇEKLEŞTİRİLDİ.

2024 ЖЫЛЫ 4 ҚАРАШАДА
ИНСТИТУТ ДИРЕКТОРЫ
ӘЗЕРБАЙЖАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ
ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҚАТЫНАСТАРДЫ
ТАЛДАУ ОРТАЛЫҒЫНА (AIR
CENTER) САПАРМЕН БАРДЫ.

Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi Avrasya Araştırma Enstitüsü Müdürü Doç. Dr. Suat Beylur ve Müdür Yardımcısı Cengizhan Canaltay Bakü programı kapsamında Azerbaycan Uluslararası İlişkiler Analiz Merkezi (AIR Center) Başkanı ve Büyükelçi Dr. Farid Shafiyev'i makamında ziyaret etti. AIR Center Birim Başkanı Dr. Javid Valiyev'in de eşlik ettiği görüşmede Doç. Dr. Suat Beylur, kısaca Enstitünün çalışmalarından bahsederek iki kuruluş arasındaki iş birliği alanlarına değindi. Görüşmede ayrıca Orta Asya ve Kafkasya arasındaki araştırma merkezi ve düşünce kuruluşları arasındaki iş

Қожа Ахмет Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университеті Еуразия ғылыми-зерттеу институтының директоры, доцент, доктор Суат Бейлур мен институт директорының орынбасары Женгизхан Жаналтай Бакудегі сапары аясында Әзербайжан Республикасының Халықаралық қатынастарды талдау орталығының (AIR Center) төрағасы, елші Фарид Шафиевпен кездесті. AIR Center бөлім басшысы доктор Джавид Вәлиев те қатысқан кездесуде доцент, доктор Суат Бейлур Институттың жұмыстары туралы қысқаша тоқталып, екі ұйым арасындағы ынтымақтастық мүмкіндіктерін атап өтті. Сондай-ақ, кездесуде Орталық Азия мен Кавказ арасындағы зерттеу орталықтары мен сараптамалық ұйымдар арасындағы ынтымақтастық пен бірлескен жобалардың өңірлік даму үшін маңыздылығы талқыланды.

birliklerinin ve ortak projelerini bölgesel kalkınma için önemi dile getirildi.



Avrasya Araştırma Enstitüsü



Avrasya Araştırma Enstitüsü

4 KASIM 2024 TARİHİNDE TÜRKİYE MAARİF VAKFI AZERBAYCAN ÜLKE TEMSİLCİLİĞİ ZİYARET EDİLDİ.

2024 ЖЫЛЫ 4 ҚАРАШАДА
ИНСТИТУТ ДИРЕКТОРЫ
ТҮРКИЯНЫҢ МААРИФ ҚОРЫНЫҢ
ӘЗЕРБАЙЖАНДАҒЫ ӨКІЛДІГІНДЕ
БОЛДЫ.

Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi Avrasya Araştırma Enstitüsü Müdürü Doç. Dr. Suat Beylur ve Müdür Yardımcısı Cengizhan Canaltay Bakü'deki program kapsamında Türkiye Maarif Vakfı Azerbaycan Ülke Temsilcisi Dr. Serdar Gündoğan'ı makamında ziyaret etti. Dr. Serdar Gündoğan'ın Maarif Vakfının Azerbaycan faaliyetleri hakkındaki sunumu sonrasında Doç. Dr. Suat Beylur da Enstitünün çalışmaları hakkında bilgi vererek, bölgeye yönelik yapılabilecek faaliyetler hakkında istişarelerde bulunuldu.

Қожа Ахмет Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университеті Еуразия ғылыми-зерттеу институтының директоры, доцент, доктор Суат Бейлур мен институт директорының орынбасары Женгизхан Жаналтай Бакудегі сапары аясында Түркияның Маариф қорының Әзербайжандағы өкілі доктор Сердар Гүндөғанмен арнайы кездесті. Кездесу барысында доктор Сердар Гүндөған Маариф қорының Әзербайжандағы қызметі туралы ақпарат берді. Доцент, доктор Суат Бейлур институт жүргізіп жатқан академиялық зерттеулерге тоқталып, өңірге бағытталған бірлескен іс-шаралар мен болашақ жоспарлар жөнінде пікір алмасты.



Avrasya Araştırma Enstitüsü

4 KASIM 2024 TARİHİNDE TÜRK DEVLETLERİ PARLAMENTER ASAMBLE'Sİ ZİYARET EDİLDİ.

2024 ЖЫЛЫ 4 ҚАРАШАДА ИНСТИТУТ ДИРЕКТОРЫ ТҮРКІ МЕМЛЕКЕТТЕРІНІҢ ПАРЛАМЕНТТІК АССАМБЛЕЯСЫНА (ТҮРКПА) САПАРМЕН БАРДЫ.

Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi Avrasya Araştırma Enstitüsü Müdürü Doç. Dr. Suat Beylur ve Müdür Yardımcısı Cengizhan Canaltay Bakü'deki program kapsamında Türk Devletleri Parlamenter Asamblesi (TÜRKPA) Genel Sekreter Yardımcısı ve Azerbaycan Cumhuriyeti Milli Meclisi Temsilcisi Fuad Elekberov ve Hukuk İşleri ve Uluslararası İlişkiler Komisyonu Sekreteri Kadir Yaman'ı ziyaret etti. Görüşmede Doç. Dr. Suat Beylur Enstitü hakkında bilgi vererek, yürütülmekte olan çalışmalardan bahsetti. Düşünce ve araştırma kuruluşlarının Türk dünyasının bütünleşmesindeki önemini vurgulayan Fuad Elekberov, TÜRKPA olarak Türk devletleri parlamentoları arasındaki etkin iş birliğinin daha da geliştirilmesi yönünde yapılan faaliyetler ile yapılan model kanun uygulamalarına değinerek, gelecekte hedeflenen çalışmalar hakkında bilgi verdi.



Avrasya Araştırma Enstitüsü

Қожа Ахмет Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университеті Еуразия ғылыми-зерттеу институтының директоры, доцент, доктор Суат Бейлур мен институт директорының орынбасары Женгизхан Жаналтай Бакудегі сапары аясында Түркі мемлекеттерінің Парламенттік Ассамблеясы (ТҮРКПА) Бас хатшысының орынбасары, Әзірбайжан Республикасы Ұлттық Мәжілісінің өкілі Фуад Алакбаров пен Әзірбайжан Республикасы Құқықтық мәселелер және халықаралық қатынастар комиссиясының хатшысы Кадир Яманмен кездесті. Кездесу барысында доцент, доктор Суат Бейлур институттың миссиясы, мақсаты және жүргізіліп жатқан академиялық қызметі туралы өзекті мағлұматтармен бөлісті. Фуад Алакбаров сараптамалық орталықтар мен зерттеу ұйымдарының маңыздылығына тоқталып, ТҮРКПА тарапынан түркі мемлекеттерінің парламенттері арасындағы ынтымақтастықты одан әрі нығайтуға бағытталған іс-шаралар мен модельдік заңнаманы енгізу тәжірибелері туралы ақпарат берумен қатар, болашақ жоспарларын бөлісті.



Avrasya Araştırma Enstitüsü



Avrasya Araştırma Enstitüsü

**5 KASIM 2024 TARİHİNDE
AVRASYA ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ
MÜDÜRÜ DOÇ. DR. SUAT
BEYLUR VE MÜDÜR YARDIMCISI
CENGİZHAN CANALTAY
“ZENGEZUR KORİDORU: YENİ
İPEK YOLU’NUN STRATEJİK BİR
PARÇASI” KONULU ULUSLARARASI
KONFERANSA KATILDI.**

2024 ЖЫЛДЫҢ 5 ҚАРАШАСЫНДА
ЕУРАЗИЯ ҒЫЛЫМИ-ЗЕРТТЕУ
ИНСТИТУТЫНЫҢ ДИРЕКТОРЫ,
ДОЦЕНТ, ДОКТОР СУАТ БЕЙЛУР
МЕН ИНСТИТУТ ДИРЕКТОРЫНЫҢ
ОРЫНБАСАРЫ ЖЕНГИЗХАН
ЖАНАЛТАЙ «ЗЕНГЕЗУР ДӘЛІЗІ:
ЖАҢА ЖІБЕК ЖОЛЫНЫҢ
СТРАТЕГИЯЛЫҚ БӨЛІГІ» АТТЫ
ХАЛЫҚАРАЛЫҚ КОНФЕРЕНЦИЯҒА
ҚАТЫСТЫ.

Bakü'de Vatandaşların Sosyal Refahı için Kamu Birliği tarafından düzenlenen “Zengezur Kori-doru: Yeni İpek Yolu’nun Stratejik Bir Parçası” konulu uluslararası konferansa Avrasya Araş-tırma Enstitüsü Müdürü Doç. Dr. Suat Beylur



Avrasya Araştırma Enstitüsü

Бакуде Азаматтардың әлеуметтік әл-ауқаты қоғамдық бірлестігінің ұйымдастыруымен өткен «Зенгезур дәлізі: Жаңа Жібек жолының стратегиялық бөлігі» атты халықаралық конференцияға Еуразия ғылыми-зерттеу институтының директоры, доцент, доктор Суат Бейлур мен институт директорының орынбасары Женгизхан Жаналтай қатысты. Hyatt Regency қонақүйінде өткен іс-шарада Еуразия аймағынан келген зерттеушілер Зенгезур дәлізінің экономикалық, геосаяси және мәдени қырларын жан-жақты талқылады. Конференция барысында доцент, доктор Суат Бейлұр «Зен-



Avrasya Araştırma Enstitüsü



Avrasya Araştırma Enstitüsü



Avrasya Araştırma Enstitüsü

ve Müdür Yardımcısı Cengizhan Canaltay katıldılar. Hyatt Regency Hotel’de gerçekleştirilen etkinlikte, Zengezur Koridoru’nun ekonomik, jeopolitik ve kültürel boyutları Avrasya coğrafyasından katılan araştırmacılar tarafından çeşitli yönleriyle ele alındı.

Etkinlikte, Doç. Dr. Suat Beylur “Zengezur Koridorunun Türk Dünyasının Kültürel Bütünleşmesine Etkisi ve Gelecek Perspektifleri”, Cengizhan Canaltay ise “Zengezur Koridoru Üzerinden Kazakistan’ın Ticaret Ağlarına Entegrasyonu ve Yeni Fırsatlar” konulu bildirimlerini sundular.

гезур дәлізінің Түркі мемлекеттері ұйымы елдеріндегі мәдени тұтастыққа әсері мен болашақ перспективалары» тақырыбында баяндама жасады. Директордың орынбасары Жәңгізхан Жәңгілтай «Зенгезур дәлізі арқылы Қазақстанның сауда желілеріне интеграциясы мен жаңа мүмкіндіктер» тақырыбындағы баяндамасын ұсынды.



Avrasya Araştırma Enstitüsü

7-8 KASIM 2024 TARİHLERİNDE AVRASYA ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ KIDEMLİ ARAŞTIRMACISI DR. AZIMZHAN KHITAKHUNOV, İSTANBUL'DAKİ BOĞAZİÇİ ZİRVESİ'NE KATILDI.

2024 ЖЫЛЫ 7-8 ҚАРАШАДА ЕУРАЗΙΑ ҒЫЛЫМИ-ЗЕРТТЕУ ИНСТИТУТЫНЫҢ АҒА ҒЫЛЫМИ ҚЫЗМЕТКЕРІ, ДОКТОР ӘЗІМЖАН ХИТАХУНОВ ІСТАНБҰЛДА ӨТКЕН БОСФОР САММИТІНЕ ҚАТЫСТЫ.

Uluslararası İşbirliği Platformu tarafından 7-8 Kasım 2024 tarihlerinde İstanbul'da düzenlenen Boğaziçi Zirvesi'ne Avrasya Araştırma Enstitüsü kıdemli araştırmacılarından Dr. Azimzhan Khitakhunov katılım sağladı. Zirve kapsamında, Orta Asya ile Avrupa Birliği arasındaki ikili ilişkilerin ele alındığı oturumda, Dr. Azimzhan Khitakhunov, Kazakistan ile Avrupa Birliği arasındaki ilişkiler üzerine bir sunum gerçekleştirdi.

Dr. Azimzhan Khitakhunov, sunumunda Kazakistan ile Avrupa Birliği arasındaki ikili ticaretin dinamiklerini ve yapısını analiz ederek, Avrupa Birliği'nin Kazakistan'ın toplam ticaretindeki rolünü detaylandırdı. Ayrıca, Avrupa Birliği'nden Kazakistan ekonomisine yapılan yatırımların dinamiklerini gözler önüne sererek, bu alandaki iş birliği potansiyeline dikkat çekti. Sunumunda,

2024 жылы 7-8 қарашада Ыстамбұлда Халықаралық ынтымақтастық платформасы ұйымдастырған Босфор саммитіне Еуразия ғылыми-зерттеу институтының аға ғылыми қызметкерлері, доктор Әзімжан Хитахунов қатысты. Саммит аясында Орталық Азия мен Еуропалық Одақ арасындағы екіжақты қарым-қатынастар талқыланған сессияда доктор Әзімжан Хитахунов Қазақстан мен Еуропалық Одақ арасындағы қарым-қатынастар туралы баяндама жасады.

Доктор Әзімжан Хитахунов өз баяндамасында Қазақстан мен Еуропалық Одақ арасындағы екіжақты сауданың динамикасы мен құрылымын талдап, Қазақстанның жалпы саудасындағы Еуропалық Одақтың рөлін егжей-тегжейлі баяндады. Сондай-ақ, Еуропалық Одақтан Қазақстан экономикасына құйылған инвестицияның динамикасына да тоқталып, осы саладағы ынтымақтастық әлеуетіне назар аударды. Доктор Хитахунов баяндамасында Еуропалық Одақтың Қазақстандағы инфрақұрылымдық жобаларды жүзеге асыруға және бірлескен бастамаларды бастауға көбірек қатысуы керектігін атап өтіп, мұндай ынтымақтастықтар Қазақстан экономикасын әртараптандыруға септігін тигізетінін жеткізді.

Аврупа Бирлігі'нин Kazakistan'da алтырап прожелеринин hayata geçirilmesine ve ortak girişimlerin başlatılmasına daha fazla dahil olması gerektiğini vurgulayan Dr. Azimzhan Khitakhunov, bu tür iş birliklerinin Kazakistan ekonomisinin çeşitlenmesine katkı sağlayacağını belirtti.



Аврasya Араştırma Enstitüsü



Аврasya Араştırma Enstitüsü

14 KASIM 2024 TARİHİNDE MUHTAR AVEZOV'UN TALEBESİ VE KAZAKİSTAN HALK YAZARI AHMETCAN AŞİRİ, "MUHTAR AVEZOV'UN HAYATI VE ESERLERİ" ÜZERİNE BİR KONFERANS VERDİ.

2024 ЖЫЛЫ 14 ҚАРАШАДА МҰХТАР ӘУЕЗОВТИҢ ШӘКІРТІ ӘРІ ҚАЗАҚСТАННЫҢ ХАЛЫҚ ЖАЗУШЫСЫ АХМЕТЖАН АШИРИ «МҰХТАР ӘУЕЗОВТИҢ ӨМІРІ МЕН ШЫҒАРМАШЫЛЫҒЫ» ТАҚЫРЫБЫНДА БАЯНДАМА ЖАСАДЫ.

Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi, Avrasya Araştırma Enstitüsü'nün ev sahipliğinde, Muhtar Avezov'un hayatı ve eserleri konulu bir konferans düzenlendi. Ahmetcan Aşiri, Kazak edebiyatının mihenk taşlarından biri olarak kabul edilen Muhtar Avezov'un talebesi



Avrasya Araştırma Enstitüsü

Қожа Ахмет Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университеті Еуразия ғылыми-зерттеу институтының ұйымдастыруымен Мұхтар Әуезовтің өмірі мен шығармашылығына арналған конференция өтті. Қазақстан әдебиетінің негізін қалаушылардың бірі ретінде танылған Мұхтар Әуезовтің шәкірті Ахметжан Ашири оның өмірі мен шығармашылығы жайлы терең мәліметтермен бөлісті. Ашири өз сөзінде Әуезовтің әдеби мұрасын, оның



Avrasya Araştırma Enstitüsü

olarak, onun hayatı ve eserlerine ilişkin derinlemesine bilgiler verdi. Aşiri konuşmasında Avezov'un edebi mirasını, hayatının farklı dönemlerindeki önemli olayları ve eserlerinin Kazak kültürüne katkılarını ele aldı. Bunlar arasında Muhtar Avezov'un baş yapıtlarından biri olan "Abay Yolu" romanına özel bir vurgu yaparak, eserin sadece Kazak edebiyatı için değil, dünya edebiyatı için de önemli olduğunu ifade etti. Ayrıca, Avezov'un eserlerinin yazım sürecine dair bilinmeyen ayrıntılar ve öğrencilik yıllarına dair anekdotlarla katılımcıları bilgilendirdi. Ahmetcan Aşiri, konuşmasının sonunda, edebiyat ve kültürel mirasın korunması ve geleceğe aktarılması konusundaki düşüncelerini dile getirerek, genç nesillere bu konuda önemli sorumluluklar düştüğünü vurguladı. Katılımcılar, soru-cevap bölümünde Kazakistan halk yazarı Ahmetcan Aşiri ile birebir iletişim kurma ve düşüncelerini paylaşma fırsatı buldu.

өмірінің әртүрлі кезеңдеріндегі маңызды оқиғаларды және шығармаларының қазақ мәдениетіне қосқан үлесін егжей-тегжейлі баяндады.

Солардың ішінде Мұхтар Әуезовтің шоқтығы биік шығармаларының бірі «Абай жолы» романына ерекше назар аударып, бұл туындының тек қазақ әдебиеті үшін ғана емес, әлем әдебиеті үшін де маңыздылығын атап көрсетті. Сонымен қатар, Әуезовтің шығармаларының жазылу барысына қатысты белгісіз жайттар мен оның шәкірттік жылдарынан алынған естеліктерді қатысушыларға айтып берді. Сөзінің соңында Ахметжан Ашири әдебиет пен мәдени мұраны сақтау және болашақ ұрпаққа жеткізу мәселелері жөнінде өз ойларын ортаға салып, бұл тұрғыда жастардың ерекше жауапкершілік алуы қажет екеніне тоқталды. Қатысушылар сұрақ-жауап бөлімінде Қазақстанның халық жазушысы Ахметжан Аширимен тікелей байланыс орнатып, өз пікірлерімен бөлісу мүмкіндігіне ие болды.



**28 KASIM 2024 TARİHİNDE
USMANOV ALTIN ORDA VE TATAR
HANLIKLARI ARAŞTIRMA MERKEZİ
BAŞKANI VE GOLDEN HORDE
REVIEW DERGISİNİN BAŞ EDITÖRÜ
PROF. DR. İLNUR MİRGALIEV VE
MARMARA ÜNİVERSİTESİ İNSAN
VE TOPLUM BİLİMLERİ FAKÜLTESİ
TARİH BÖLÜMÜ ÖĞRETİM ÜYESİ
PROF. DR. İLYAS KEMALOĞLU
AVRASYA ARAŞTIRMA
ENSTİTÜSÜ'NÜ ZİYARET ETTİ.**

2024 ЖЫЛДЫҢ 28 ҚАРАШАСЫНДА
УСМАНОВ АТЫНДАҒЫ АЛТЫН
ОРДА ЖӘНЕ ТАТАР ХАНДЫҚТАРЫН
ЗЕРТТЕУ ОРТАЛЫҒЫНЫҢ
ДИРЕКТОРЫ, GOLDEN HORDE
REVIEW ЖУРНАЛЫНЫҢ БАС
РЕДАКТОРЫ, ПРОФЕССОР,
ДОКТОР ИЛНУР МИРГАЛИЕВ ПЕН
МАРМАРА УНИВЕРСИТЕТІНІҢ
АДАМ ЖӘНЕ ҚОҒАМ
ҒЫЛЫМДАРЫ ФАКУЛЬТЕТІ ТАРИХ
КАФЕДРАСЫНЫҢ ОҚЫТУШЫСЫ,
ПРОФЕССОР, ДОКТОР ИЛЬЯС
КЕМАЛОĞЛУ ЕУРАЗИЯ ҒЫЛЫМИ-
ЗЕРТТЕУ ИНСТИТУТЫНА АРНАЙЫ
САПАРМЕН КЕЛДІ.



Avrasya Araştırma Enstitüsü



Avrasya Araştırma Enstitüsü

Алматыға жасаған сапары аясында Усманов атындағы Алтын Орда және Татар хандықтарын зерттеу орталығының директоры, Golden Horde Review журналының бас редакторы, профессор, доктор Илнур Миргалиев пен Мармара университетінің Адам және қоғам ғылымдары факультеті Тарих кафедрасының оқытушысы, профессор, доктор Ильяс Кемалоғлу институтымызға келді.

Кездесу барысында аймақтық зерттеулер, академиялық ынтымақтастық мүмкіндіктері және мәдени байланыстар сияқты кең ауқымды тақырыптар талқыланды. Бірлескен жобалар мен болашақ зерттеу жұмыстарына қатысты тиімді ынтымақтастық орнату мақсатында пікір алмасу жүргізілді.

Almatı programı çerçevesinde Enstitümüzü Usmanov Altın Orda ve Tatar Hanlıkları Araştırma Merkezi Başkanı ve Golden Horde Review dergisinin Baş Editörü Prof. Dr. İlnur Mirgaleev ve Marmara Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi Prof. Dr. İlyas Kemaloğlu, ziyaret ettiler. Görüşmede, bölgesel araştırmalar, akademik iş birliği fırsatları ve kültürel bağlantılar gibi geniş kapsamlı konular üzerinde duruldu. Ortak projeler ve gelecekteki araştırma çalışmalarına yönelik verimli bir iş birliği zemini oluşturulması için fikir alışverişinde bulunuldu.



Avrasya Araştırma Enstitüsü

28 KASIM 2024 TARİHİNDE AVRASYA ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ ARAŞTIRMACISI KANAT MAKHANOV KAZAKISTAN VE MACARISTAN ARASINDAKİ EKONOMİK İŞ BİRLİĞİ: BÜYÜME VE ENTEGRASYON YOLUNDA KONULU SEMİNER VERDİ.

2024 ЖЫЛДЫҢ 28 ҚАРАШАСЫНДА ЕУРАЗИЯ ҒЫЛЫМИ-ЗЕРТТЕУ ИНСТИТУТЫНЫҢ ЗЕРТТЕУШІСІ ҚАНАТ МАХАНОВ «ҚАЗАҚСТАН МЕН ВЕНГРИЯ АРАСЫНДАҒЫ ЭКОНОМИКАЛЫҚ ҰНТЫМАҚТАСТЫҚ: ӨСУ ЖӘНЕ ИНТЕГРАЦИЯ ЖОЛЫНДА» ТАҚЫРЫБЫНДА СЕМИНАР ӨТКІЗДІ.

Avrasya Araştırma Enstitüsü Araştırmacısı ve aynı zamanda Debrecen üniversitesinde doktora öğrencisi olan Kanat Makhanov seminerinde ana hatlarıyla Kazakistan ve Macaristan arasındaki ikili ilişkileri ekonomi, enerji, siyasi ve kültürel açıdan inceleyerek çeşitli bilgiler sun-



Avrasya Araştırma Enstitüsü

Еуразия ғылыми-зерттеу институтының зерттеушісі әрі Дебрецен университетінің докторанты Қанат Маханов семинар барысында Қазақстан мен Венгрия арасындағы екіжақты қатынастарды экономика, энергетика, саясат және мәдениет тұрғысынан талдап, әртүрлі маңызды ақпараттар ұсынды. Олардың ішінде Қазақстан мен Венгрия арасындағы жалпы сауда айналымының 2023 жылы 187,5 миллион долларды құрағанын және бұл көрсеткіш жылдар өте өсіп келе жатқанын атап өтті. Алайда Қазақстан мен Венгрия арасындағы сауда көлемінің жалпы сауда айналымындағы үлесі 1%-дан төмен екенін айтты. Бұл жерде дамудың әлеуетінің үлкен екеніне назар аударып, ықтимал ынтымақтастық салаларына мысалдар келтірді.

Маханов Қазақстан мен Венгрия арасында энергетика саласында тығыз байланыстар бар екенін атап өтіп, Венгриядағы компаниялардың Қазақстанның газ саласына жасаған инвестицияларына ерекше назар аударды.

Energy cooperation

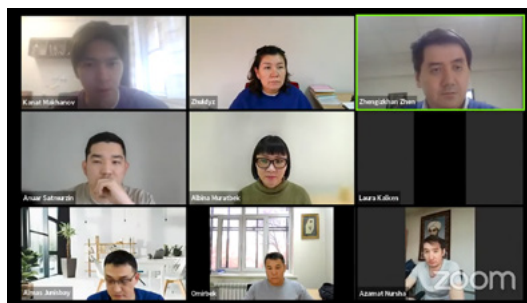
- Trans-Anatolian Natural Gas Pipeline (TANAP)
 - As of 2024, TANAP has an annual capacity of 16.2 billion cubic meters (bcm), supplying approximately 5.7 bcm to Türkiye.
 - Significant investments would be needed to connect Kazakhstan to TANAP system.

Заметки к слайду

du. Bunlar arasında Kazakistan ve Macaristan'ın toplam ticaret hacminin 2023'de 187.5 milyon dolar olduğunu ve yıllar itibarıyla bu rakamın artmakta olduğunu ifade etti. Lakin Kazakistan'ın Macaristan ile ticaret hacminin toplam içerisindeki payının %1'den az olduğunu dile getirdi. Bu noktada gelişme potansiyelinin büyük olduğuna dikkat çekerek muhtemel iş birliği alanlarına örnekler verdi.

Makhanov Kazakistan ve Macaristan arasında enerji sektöründe sıkı ilişkilerin olduğuna vurgu yaparak Macaristan'daki firmaların Kazakistan'daki gaz sektöründeki yatırımlarına dikkat çekti. Öte yandan yenilenebilir enerji alanında da güçlü bir iş birliğinin kurulabileceğini işaret ederek, Macaristan'ın bu konudaki deneyimlerinden Kazakistan'ın yararlanabileceğinin altını çizdi. Çünkü Macaristan'ın halihazırda elektrik üretiminin %12.5'ini yenilenebilir enerjiden karşıladığını ifade ederken bu oranın Kazakistan'da 4% olduğunu ve ülkenin 2030 ve 2050 hedeflerine ulaşmasında bu tür iş birliklerinin yararlı olabileceğini dile getirdi.

Kültürel ilişkiler içerisinde Macaristan Başbakanı Viktor Urban'ın Fidesz partisinin yürütmekte olduğu politikalar çerçevesinde Türk Dünyası'na duyduğu ilginin iki ülke ve halkları arasında kültürel ve toplumsal bağların birbirine daha da yakınlaşması adına önemli bir altyapı oluşturduğunu belirtti.



Avrasya Araştırma Enstitüsü

Сонымен қатар, жаңартылатын энергия саласында да берік ынтымақтастық орнатуға болатынын айтып, бұл бағыттағы Венгрияның тәжірибесін Қазақстан тиімді пайдалана алатынын ерекше атап өтті. Себебі Венгрия қазіргі уақытта электр энергиясының 12,5%-ын жаңартылатын энергия көздерінен өндіріп отырғанын, ал бұл көрсеткіш Қазақстанда 4% ғана екенін айтты. Сондай-ақ, Қазақстанның 2030 және 2050 жылдарға қойған мақсаттарына жетуінде осындай ынтымақтастықтардың пайдалы болатынын атап өтті.

Мәдени байланыстар аясында Венгрия премьер-министрі Виктор Орбанның Фидес партиясының жүргізіп отырған саясаты шеңберінде Түркі әлеміне деген қызығушылығы екі ел мен халықтар арасындағы мәдени және әлеуметтік байланыстардың нығаюына маңызды инфрақұрылым жасағанын атап өтті.

Trade Cooperation

- There are objective reasons for small trade turnover.
 - The economic size and the distance of between the two countries.
 - Hungary is a member of the EU: there are tariff barriers between the two countries.
 - Both Kazakhstan and Hungary are landlocked countries. The Russo-Ukrainian war blocks the land routes.



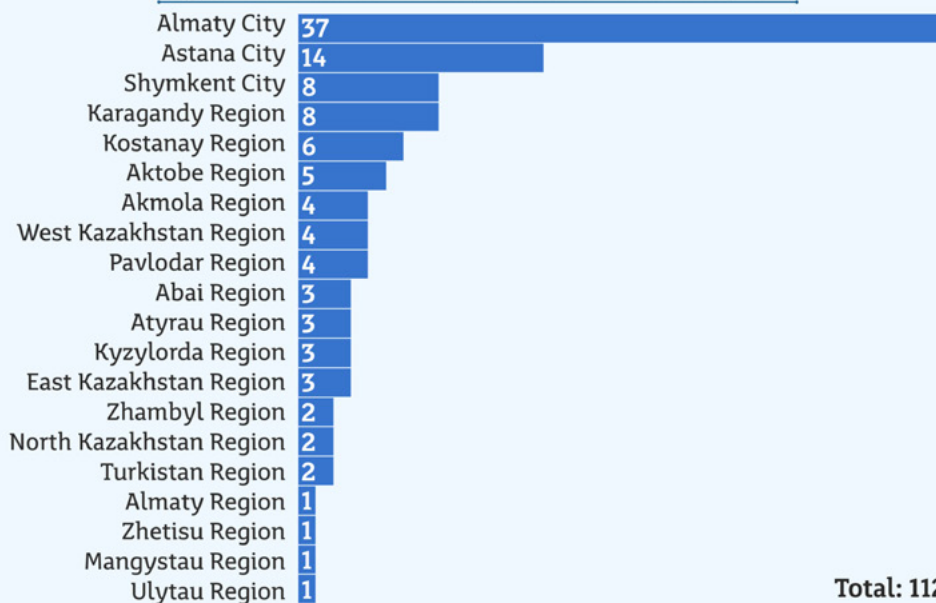
Қазақстанда жақында ашылған немесе ашылатын шетелдік университеттердің филиалы Yakın Zamanda Kazakistan'da Açılan ya da Açılacak Yabancı Üniversitelerin Şubeleri Branches of Foreign Universities Recently Opened or to be Opened in Kazakhstan

ERI Infographic No. 65

- Opened in 2022-2023 (4)
- Opening in 2023-2024 (5)
- Planned in 2029 (4)



Higher Education in the Republic of Kazakhstan (2023)



Total: 112

Source: enic-kazakhstan.edu.kz, stat.gov.kz (2023)

How to Cite: Eurasian Research Institute, (2024). Branches of Foreign Universities Recently Opened or to be Opened in Kazakhstan. ERI Infographics No. 65

Asya Avrupa / Азия Еуропа
(Haber – Yorum) / (Ақпараттық сараптама)

Avrasya Araştırma Enstitüsü Yayınıdır
Еуразия ғылыми-зерттеу институты басылымы

Kasım 2024 Sayı: 87
Қараша 2024 жыл № 87